

ВАСИЛЬ ЛУКИЧЬ.

КВѢТКА

Илюстрованый
ЛІТЕРАТУРНЫЙ ЗБОРНИКЪ.

У Львовѣ 1890.

Цѣна 30 кр. в. а.

Выдана Василя Лукича.

1. Календарь товариства „Просвѣты“ на рѣкъ звичайный 1881. Уложивъ *Василь Лукичъ*. Львѣвъ, 1880. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка. Друковано въ 1500 прим.

Часть літературна (на стор. 1—80) обѣймає:

Оповѣдане: „Нещасна родина“. Пѣсла Е. М-ского вольнымъ перекладомъ подавъ Василь Лукичъ. — Тарасъ Шевченко. — Тополя — Т. Шевченка. — Битва пѣдъ Корсунемъ, 26 мая 1648 — розвѣдка Ул. Целевича. — Поцѣлунокъ, поезія Грѣнченка. — Зъ житя Русикѣвъ: Иванъ Борыскевичъ. Иванъ Бассарабъ. Семень Ковцунякъ. Захаръ Бобякъ. — Що робить ся у воздухѣ и що зъ того треба знати хлѣборобови. Рѣдна ненька, поезія. Ил. Грабовича. Смѣшне.

2. Календарь товариства „Просвѣта“ на рѣкъ 1882. Уложивъ *Василь Лукичъ*. Львѣвъ, 1881. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка. Друковано въ 1500 прим.

Часть літературна (на стор. 1—112) обѣймає:

Оповѣданя; Горыславска нѣчь. Написавъ Иванъ Левицкій (Нечуй). Сликакъ. Написавъ Миронъ***. Вина и кара. Пѣсла С. С. вольнымъ перекладомъ подавъ Василь Лукичъ. Петрѣвъ день — оповѣдане Гринька Недотятки. — Свято Ивана Купала на Украинѣ. Обрядъ сватаня у Русинѣвъ. О грунтахъ — пѣсла К. Г. написавъ И. М. В. Рады важнѣйшій на кождый мѣсяць. Про тепло людского тѣла. Чимъ воно важне для житя и здоровья та якъ его зберегти. Смѣшне — зѣбравъ Андрѣй Ч* и сп.

3. Иллюстрованый календарь товариства „Просвѣты“ на рѣкъ 1883. Впорядкувавъ *Василь Лукичъ*. Львѣвъ, 1882. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка. Друковано въ 2000 прим. Цѣна 50 кр.

Часть літературна (на стор. 1—112) обѣймає:

Не можна бабѣ Парасцѣ вдержатися на селѣ. Оповѣдане Ивана Левицкого (Нечуя). — Зъ творѣвъ Данила Млаки: Споминка славы и волѣ. При колысцѣ. Що робити, щобъ всемъ вгодити?.. Сумъ и надѣя. — Оксана — оповѣдане. Пѣсла Ц. Б. написавъ Василь Лукичъ. Бондарѣвна — народна дума. Безъ щастя, безъ долѣ. Оповѣдане Петра Раевского. Перекладомъ подавъ Василь Лукичъ. Три рады царя Соломона. Оповѣдане пѣсла талмуда — переложила Олена Л.* Народнѣ оповѣданя про Каньовского — пѣсла Стороженка и Рудченка. Здоровле и хоробы. Лѣта. Смертельнѣсть и родимѣсть. Рѣдъ. Темпераментъ. Наслѣдства вѣдъ батькѣвъ. Дещо про воду. Чимъ вона можиточна для людского здоровья и якъ еѣ уживати належитъ. Рады важнѣйшій на кождый мѣсяць. Порадникъ господарскій. Дещо про домашнѣ напитки. Станъ нашего рѣльництва. Про знаряды господарскій. Поясненя до иллюстрацій. Смѣшне.

Иллюстраціи: Стефанъ Качала. Володимиръ Барвѣнскій. Иванъ Левицкій-Нечуй. Памятникъ св. Володимира въ Кіѣвѣ. Галицко-рускі селяне. Буковинскі селяне. Окулярникъ великанъ. Григорій Квѣтка-Основяненко. Тигръ. Орелъ. Митрополича церква св. Юра у Львовѣ. Богданъ Хмельницкій. Слонь. Слонь зъ вежею на плечахъ. Купѣль

КВѢТКА

ИЛЮСТРОВАННЫЙ

ЛИТЕРАТУРНЫЙ ЗБОРНИКЪ

ВЫДАВЪ

ВАСИЛЬ ЛУКИЧЪ.

Левинзонъ

Накладомъ товариства „Просвѣта.“

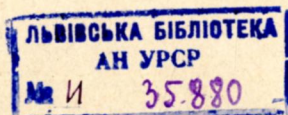
У ЛЬВОВЪ, 1890.

Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка
подоъ зарядомъ К. Беднарского.

1р 30 к.

B-1476

Відбитка з календаря товариства „ПРОСВѢТА“ на рік 1891.

и 15102

ЗМЪСТЪ.

I. Поезія.

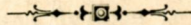
<i>Корнило Устияновичъ.</i> Вѣтчннѣ	1
<i>Степанъ Руданскій.</i> Гетьманъ Иванъ Скоропада	10
<i>Украинець.</i> Гимнъ Богданови Хмельницькому	24
„ До студента	26
<i>О. Філяретѣвъ.</i> Близнюки — военна картина	27
<i>Пант. Кульшъ.</i> Поетови. Муза. Сумъ и розвага. Украина	29
<i>Володимиръ Александрѣвъ.</i> Переклады псалмѣвъ	42
<i>Останъ Левецкій.</i> На прощу до Кевлярь — поема Гайного	43
<i>Иванъ Франко.</i> Зъ космічныхъ пѣсень Яна Неруды	44

II. Проза.

<i>Иванъ Франко.</i> Гершко Гольдмахеръ — оповѣдане	2
<i>Василь Чайченко.</i> Нелюбъ — оповѣдане	14
<i>Данило Мордовецъ.</i> Житиме до вѣку	31
<i>Василь Лукичъ.</i> Историчный дѣячъ Украины-Руси гетьманъ Петро Дорошенко	45
„ „ Матеріаль етнографічний	56
„ „ Золоті ворота въ Кіѣвъ	60
<i>Семенъ Козакъ.</i> Запорожека Сѣчь	64
<i>Олександръ Барський.</i> Кіѣво-печерека Лавра	68
— — Музеѣ дотычачіи Украины-Руси	71
— — Замѣтнй Русины	116
<i>Иванъ Верхратскій.</i> Мотылѣ шкодники господарству	89
<i>Василь Лукичъ.</i> Вплывъ живности на характеръ народѣвъ	73
„ „ Пиво, кумысъ, шинучій напитокъ и тютюнъ	77
„ „ Скарлатина	79
<i>Иванъ Данилевичъ.</i> Падавица (епілепсія)	84
— — Смѣшне	124

Илюстраціѣ.

Портреты.	*	Зъ исторіѣ природы.
		(Мотыльѣ).
Иванъ Котляревскій		Видъ головы мотыльои 89
Григорій Квѣт. Основяненко 9		Взорець частей мотыля 90
Володимиръ Антоновичъ 15		Бѣлюхъ капустаникъ 90
Богданъ Хмельницкій 25		Нерясъ глодинецъ 93
Марко Кропивницкій 28		Канчатець лисовець 94
Иванъ Гриновецкій 31		Дюкъ сосновець 96
Олександръ Огоновскій 37		Прядка перетенѣвка 97
Левъ Трещакѣвскій 41		Намета сосѣвка 98
Петро Дорошенко 47		Бѣлана вербѣвка 100
Исидоръ Винницкій 56		Оголка монашка 101
Василь Шкріблякъ 58		Щуриця недопарка 102
		Взорець начерту совинки 105
Памятки историчніѣ.		Пестрина хвоинѣвка 106
Золотіѣ ворота въ Кіѣвѣ 63		Ролѣвка заѣвница 106
Запорожска Сѣчь 65		Опылецъ сосновый 110
Клейноды гетьманскіѣ 66		Коморець мучаникъ 111
Кіѣво-Печерска Лавра 69		Дудикъ рѣнаковый 111
Хата, въ котроѣ уродивъ ся		Медѣвичка 112
Т. Шевченко 83	✧	Овощикъ ябловець 114
		Мѣль зерняна 114
		Кѣтъ на чатахъ 88

ВѢТЧИНА.

(Поэма Корнила Устиновича).

Люблю Тебе
Прекрасна вѣтина моя!
Люблю Тебе великою,
Святою, чистою любовью.

Ты мя родила и колысала
Пѣснями рускими, святыми;
Рѣдною грудью плекала —
Казками любимыми своими:
Про царь-огонь, царицу воду,
Про дочку сонца, про змиѣвъ,
Чарь-ѣле и богатырѣвъ
Мою землѣ, моего народу...
Ты научала мя любить
Твоей бѣдный людъ, судьбою битый,
Що добрый такъ и такъ пре-
[красный,
А такъ несчастный, такъ несчастный!
Ты сповѣдала давнину
Его сумну, тяжку крѣваву,
Розказувала про весну
Его коротку — его славу...
Коли Твоей людъ — давно се було
И наче дивный сонъ минуло —
Коли Твои, ти дѣти смѣли
Въ своихъ колыскахъ — у чайкахъ
Буяли по днѣпровѣй хвилѣ
Гримучи весело: гурра!
На крикъ той море поклонялось,
Земля дрѣжала, горы клались
И въ трепетѣ-страху влѣвали,
Далеки вороговъ столицѣ;
А небо, небо слѣзы ляло

Въ дымѣ гекатомѣ, що мы ста-
[вляли
Для волѣ на своей землицѣ.

Однакъ не все твои сыны
У споминахъ твоихъ розкошуютъ;
Зъ нихъ дехто инши має сны,
А дехто славу ту пятнуе;
Одинъ якъ волѣ въ ярмѣ все ходить
Щоденщины, тай худобѣ;
Душа его бажанъ не родить,
И передъ дѣломъ правды млѣе...
Другому Ты вже не святою
Батьковщиною, вѣтиною;
А спорохнавѣлый, згрибѣлый
Домъ, зъ вываленою стѣною,
Въ котрый сусѣды повлазили —
И вонъ уже гордить Тобою...
Не обновить старой хаты,
Въ чужинъ вжебруесь палаты,
Чужимъ богамъ иде служити,
Зъ чужихъ окрухѣвъ славы жити.
А третьому мутная Висла
Цѣлющою водою блысла!
И блысла панствомъ надъ землями,
И той приставъ до иншой мамы..
А Ты якъ кокошь, що на ставѣ
Журливо кличе, бо у плавъ
Пѣшли ей примичѣ десь въ свѣты.
Такъ плачешь Ты и кличешь дѣти:
Надъ першимъ жалѣбно чувашь,
Держишь надъ нимъ святіи руки,
И душу въ ньому пробуждаешь
Словами правды и науки.
Другому кажешь: „Сыну мой!
„Не покидай ще всехъ надѣй,

„Та не ходи на быстри воды!
 „Вони конають въ море сине...
 „Тамъ замѣсть долѣ и свободы
 „Найде свой гробъ, хто мя по-
 [кине...“

А понадъ третихъ головами
 Гримишь великими словами:
 „А вы не мечте мя въ могилу,
 „Царицѣ вашою и панства!
 „И не купуйте волѣ й силы
 „Цѣною мойого пѣдданства.
 „Пѣмстити ся, що вже разъ пѣм-
 [стилось..“

Но дармо кличе мати мила..
 Лѣта идуть—жите въ розстрою—
 Браты враждуютъ мѣжь собою:
 Той хоче сего, а сей того,
 А кождый зъ насъ кленесь на Бога,
 Що вѣнъ лишъ правъ... а поки що
 Старі зблѣднѣють идеалы,
 И невсыпущее людство
 Зновъ буде лише свѣтло мало.
 А те въ душѣ, порожній, ясла
 Надыхае новіи гасла,
 Новыми, насъ, займе огнями,
 Новыми мелькне хоругвами..
 И на гробовищахъ старыхъ
 Почнесь борба всѣхъ, противъ
 [всѣхъ;

Погасне свѣтъ старого неба,
 Погасне и любва до Тебе,
 Прекрасна вѣтчино моя!
 И въ имя нового жита
 Повѣдчиныють ся ворота
 Земель, и пажерна голота
 Явить ся надъ Днѣстромъ рѣкою.

Прийде невпинно, певмоленно,
 И рыгне карою страшною
 День нашої заглады темный —
 Засядуть инші ту вароды,
 Згордять твоими святощами,
 Пороскидають нашѣ гробы,
 И роспануютъ ся надъ нами...
 Не дай же намъ, святая мати,
 Той хвилѣ черной дѣждати!
 Не дай! и вѣдверни вѣдъ насъ
 Той день судный! ще часть, ще часть!
 Роди могучого пророка,
 Нехай враждѣ братѣвъ роскаже,
 Нехай очиститъ насъ зъ порока,
 Нехай насъ всѣхъ любовою звяже;
 Най зрозумѣють Русины,
 Що тѣлько въ Тобѣ наша доля,
 Що тѣлько въ Тобѣ наша воля...
 И другой дѣждемось весны.
 Уже намъ не буде паномъ Ляхъ,
 Ляхови Русинъ — врагъ завзятый;
 Тогдѣ на словѣ и въ дѣлахъ,
 Мы будемъ ровніи, будемо братя.
 Тогдѣ най суне буря злая,
 Нехай въ сто громѣвъ заgrimитъ
 Нехай и пекло закипитъ
 Землѣ основами стрясае.
 Воно насъ больше не злякае.
 Всесильній едностю й любовою
 Зѣвемъ Тобѣ вѣнецъ въ томъ бою.
 Зѣвемъ побѣдний, а Твоѣи сынъ
 Сіяючий якъ Херувимъ
 Умре за Тебе радѣсно
 И ще въ сконаню заспѣвае:
 Святи, святи ся вѣтчино!
 Тебе люблю, за Тебе умираю!..

Гершко Гольдмахеръ.

Оповѣдане Ивана Франка.

Гершко Гольдмахеръ, арендаръ въ гѣрскѣмъ селѣ Н., бувъ, якъ то важуть, жидъ зъ головою. Вѣнъ зайшовъ въ те село зъ паномъ Косціцкимъ, котрого вмѣвъ бувъ цѣлковито опанувати. Тай зайшовъ вѣнъ сюды не якъ, а прокладаючи панови дорогу. Село Н. належало до дѣбръ камеральныхъ, а що втогдѣ була пора

великою розпродажи тыхъ дѣбръ, то Гершко вынюхавъ отсе село и на зыченіи грошѣ вихавъ сюды убогого шляхцюру, бувшого лѣсничого, чи що. Гершко куповавъ село для себе, — панѣ бувъ тѣлько покрывкою, бо жидамъ втогдѣ не вѣльно ще було посѣдати ґрунтѣвъ по селахъ. Вѣнъ и не на свои грошѣ куповавъ, а на позыченіи въ жидѣвскѣмъ кагалѣ въ Дрогобычи, мѣркуючи добре, що грошѣ можна буде звернути швидко, бо село куплене було за бездѣнокъ. И не помыливъ ся. Новый дѣдич бувъ вдячнымъ и послушнымъ знаядомъ своего арендаря, котрого заразомъ настановивъ у себе и економомъ и касієромъ и трохи що не мандаторомъ, бо правомъ приписаного „юстиціарія“ не державъ, а тѣлько якогось писарину; — справы судивъ Гершко. При такѣмъ господарованю и при Гершковѣй справности дѣла пѣшли надъ сподѣване гарно. Панске господарство, котре Гершко вважавъ своимъ, зацвило, стоги обороги трѣщали, коморы и оборы були повнѣи, панщина вѣдбувалася безъ реманентѣвъ, довгъ до кагалу въ кѣлькохъ лѣтахъ сплачено, а й самъ Гершко зъ худенького, драгивенького жидка ставъ ся заживнымъ, повнымъ и богатымъ жидомъ. Въ ту пору вродились ему и сыны Гава и Елькуна, котрого въ селѣ прозвали Вовкуномъ. Гершко бувъ на вершку своего щастя и погладжуючи бороду та атласову бекешу на животѣ, походжавъ по селѣ Н., вдоволено вемѣхаючися, ласкаво приймавъ поклоны пѣдданныхъ хлопѣвъ, ласкаво и зъ батькѣвскимъ старанемъ заглядавъ до хатъ, въ оборы и коморы, пѣдъ новѣтєи хлопскѣи, бо прецѣнь усе те на дѣлѣ было его, его а не чие!

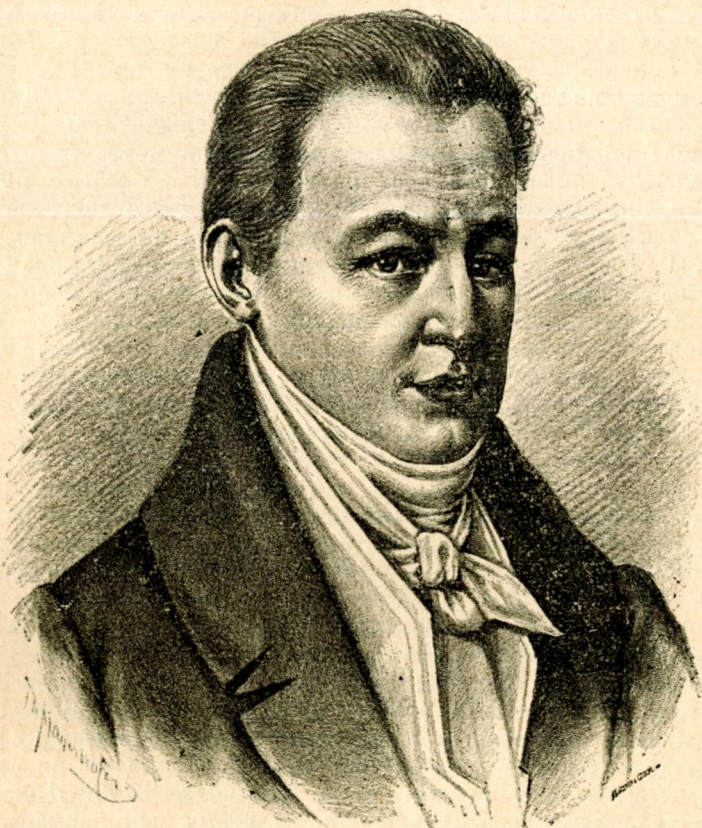
Але наразъ, мовъ зъ батога трѣснувъ, усе змѣнило ся. Однои ноцѣ збудивъ Гершка якийсь незвычайный стукъ въ сѣняхъ его мурованои коршмы. Зѣрвавъ ся зъ постелѣ и скочивъ до дверей, щобъ поглянути, що тамъ дѣе ся, але дверѣ були зъ надвору завязанѣи и не вѣдчинялись. Скочивъ до вѣкна, але вѣкно було темне. Гримнувъ кулакомъ, розбивъ шыбы и рамцѣ, але по за вѣкномъ стукнувся о грубу дошку, котрою вѣкно було забите. Вѣнъ до другого вѣкна — то само. Вѣнъ въ крикъ! Кинувъ будити слугъ, а державъ ихъ трое изъ христіанъ, — нѣкого зъ слугъ нема дома. И пригадавъ собѣ, що оденъ парубокъ въ поли зъ кѣнями, другой понѣе до млына пшеницю, а служниця вѣдпросила ся на нѣчь до матери. Крикъ збудивъ тѣлько его жѣнку и малыхъ дѣтей, але помочи не принѣе нѣякои. А стукъ ишовъ по цѣломъ будынку. Гершко чувъ, якъ ломано дверѣ, плѣондровано засѣвки, розбивано скринѣ, и хочъ ринѣвъ, що мавъ силы, та нѣхто на помѣчь не прибувавъ; коршма стояла наконецъ села, троха одалѣкъ вѣдъ хатъ, ще й Стрый ревѣвъ та шумѣвъ, якъ скаженный, бо повѣнь була.

— Кричи, не кричи — гукнувъ ему зъ поду якийсь грубый, незнакомый голосъ, — то се тобѣ нѣчого не поможе. Не бѣйся, не такъ уже мы тебе пристерегли. Го, го, небоже, хто въ нашѣ руки попалъ, той сухо не выйде. А я-бѣ тобѣ радивъ сидѣти тихо, лѣише буде для тебе.

Гершко почувши тѣи слова, на хвилю онѣмѣвъ зъ переляку, але опѣсля ще дужше зачавъ кричати, трѣскати и стукати въ хатѣ,

чимъ мѣтъ; жѣнка помагала. Година, друга, третя того страшного крику, — нѣякои помочи. Помалу стукъ утихъ. Гершко осмѣлявъ ся и ще дужше закричавъ. Але раптомъ замовкъ, помертвѣвъ. До его носа донѣсь ся запахъ дыму. Холодный пѣтъ обблявъ его. Въ смертельной розпуцѣ кинувъ ся до дверей, вдаривъ собою що силы — дарма. Дверѣ стояли якъ замурованы. Ще разъ, и ще разъ, и ще разъ — нѣчогосѣнько. А дымъ чимъ разъ густѣйшими клубами тисъ ся въ хату, дусивъ его, жѣнку, дѣтей, що ще ледво вмѣли ходити. Наразъ почувъ ся страшный шумъ, трѣскъ, лопѣтъ, — очевидно поломѣнь выхопивъ ся на дахъ, коршма горѣла! Крѣзь шпаны въ повалѣ видно стало огнистѣ языки поломѣни. Страшенна духота наповнила тѣсный валькирь, въ котромъ въ неямѣ били ся та кричали та пещали чотыри живѣ душѣ. Герщика впрочѣмъ не довго металася; вона була слабовита, а хлещнувши кѣлька разѣвъ густого, гѣркога дыму, вшала зомлѣла. Гершко въ послѣднѣмъ напруженю вдаривъ собою до вѣкна, — и дошка, котрою воно було навкрестъ забите, выскочила. Вѣнъ вхопивъ дѣтей на руки, и якъ бувъ въ однѣй сорочцѣ, такъ и выскочивъ на вѣльный свѣтъ. По жѣнку вже не часъ було вертати ся, — разомъ зъ коршмою згорѣла на уголь. Сей пожаръ не зломавъ однакожь Гершка, хочъ зломавъ его щастѣ. Панъ не перестававъ его „любити“, хочъ значно охолодѣвъ до него. Говорили люде, що въ Гершковѣй коморѣ згорѣли якѣсь паперы, квіты та записи, котрыми будѣмъ то Гершко державъ пана въ рукахъ. Але Гершко смѣявъ ся зъ того. Правда вѣнъ бувъ теперь бѣдный; увесь кѣлькатысячный мастокъ, нагарбанный за кѣлька лѣтъ, пѣшовъ зъ дымомъ або зъ злодѣями. Але передъ нимъ було ще не кѣлька лѣтъ, була панщина, були хлопы, готовѣ на всяку услугу, хочъ не зъ доброй волѣ, то зъ мусу. И вѣнъ почавъ заходитись по давному, коли въ тѣмъ настигъ его новый, страшнѣйшій вѣдъ першого ударъ. Панщину скасовано. Гершко рвавъ пейсы, бо теперь панска ласка, почали зъ горда, грѣзно дивитись и на пана и на его жѣда. Гершко притихъ, подавъ ся, помарнѣвъ. Вѣнъ по пожарѣ перенѣсь ся бувъ жити до двора, але теперь панъ раптомъ зробивъ ся до него немилостивый и выкинувъ его зъ офѣцинъ. Гершко купивъ невеличку хатчину хлопску въ селѣ и перенѣсь ся туды. У него було троха грошей, и вѣнъ въ тѣснѣй роки (а тѣснота втогдѣ въ горахъ тяглася зъ року въ рокъ) позывавъ хлопамъ на лихву. Але й ту не мавъ щастя. Богато зъ тыхъ, що побрали у него грошѣ, нѣчью повтѣкали зъ села на Подѣле. Правда, Гершкови полишали ся въ заставѣ ихъ хаты и ґрунты, але що ему зъ нихъ, коли въ хатахъ не було кому сидѣти, а ґрунты необроблюванѣй порастали смерѣчками и пожитку не давали нѣякого. Бѣдувавъ Гершко кѣлька лѣтъ дуже. Гава и Вовкунъ майже голѣ, замурызанѣ, бѣгали по хатахъ, крали, що могли захопити, щобъ прожити ся. Знали ся зъ усѣми собаками въ селѣ и день у день брали рѣзками, прутомъ та кропивою вѣдъ хлопѣвъ. Але голодъ бувъ дужшій, а побѣвъ наводили ихъ тѣлько чимъ разъ на новѣ хитроцѣ. Въ огородахъ

садкахъ и поляхъ, ба навѣтъ въ поганю, замыканныхъ бойкѣвскихъ хатахъ нѣщо не було певне передъ ихъ хапушими пальцами. Вони не зазнали самѣй давного панованя, але що день такъ богато чули вѣдъ батька о тыхъ шасливыхъ часахъ, коли все те село, всѣ тѣ люти бойки були ихъ пѣддаными, належали до нихъ, му-сѣли робити на нихъ, — що въ снѣ и на явѣ тѣлько й думали, що о поворотѣ тыхъ „блаженныхъ“ часѣвъ. А супротивъ тыхъ блискучихъ картинъ минулого раю ще поганьшою выдавалась имъ

Иванъ Котляревскій.

нужденна дѣйснѣсть, та запушена, неохайна батькова хата, нѣколи не метена, не мазана, та не попрятувана, зъ препоганою постѣлю, повною блощицъ и всякого хробацтва, зъ розваленою, страшенно дымячою печею, въ котрой тѣлько десь-колись дещо варилось або пеклось, а вѣдъ котрой въ зимѣ йшовъ страшный чадъ та загаръ. Все то важкою рукою накладало погану печать на молодѣ, дитячѣ душѣ, дразнило хлопцѣвъ и доводило до лютости. Тѣлько-жь старшій Гава, зъ роду малый, слабовитый та похилый, вдавъ ся

больше хитрый, и на всякй выдумки та способы его подавай; за то Вовкунъ, сильный, высокй та байталоватый, бувъ розумомъ дуже ограниченный, але легко попадавъ въ лютбсть, въ котрой бивъ и ломавъ, що ему въ руки попало, мовъ сказаний. Хлопскй дѣти, а далѣ й старй хлопы боялись его, бо калѣчивъ, кусавъ, кидавъ камнѣемъ, коли его було денебудъ застукають при крадѣжи гороху, грушокъ або морквы. Гава вѣдъ малку привчивъ ся командувати Вовкуномъ, а й той мимоволѣ признаючи высшбсть Гавиново дотепу, радо пѣдававъ ся его командѣ.

Але отъ показалось, немовъ щасте ще разъ хотѣло усмѣхнути ся старому Гершкови. Якось незамѣтно вѣнъ почавъ богатѣти. Хлопцѣ перестали докучати людямъ, хочъ не перестали красти, тѣлько крали не такъ часто и не такъ уже очевидячки. Для нихъ нанявъ батько навѣтъ бельфера. И хата Гершкова поправилась, зробилась поряднѣйша, — вѣнъ почавъ наймати робѣтниківъ и оброблювати поля, почавъ скуповувати въ селѣ мѣтки, повѣсма, покладки, и цѣлыми возами вывозити кудысь. Довго люде не могли дѣйти, вѣдки воно бересь те добро у Гершка, але швидко доглупались. Гершко злигавъ ся зъ сѣльскими злодѣями, трохи чи не зъ тыми самыми, що колись то й его самого були обкрали та зъ дымомъ пустили. Пострахъ пѣшовъ по всѣй околици. Теперь уже злодѣѣ крали не такъ, якъ за панцины, не розбивали панѣвъ та жидѣвъ, а кинулись на хлопѣвъ, неразъ не розбираючи навѣтъ бѣдного вѣдъ богатого. Головно наперли на худобу, одиноке богатство бойкѣвъ, — а Гершко перепродувавъ.

Пару лѣтъ терпѣли бойки, благали и жандармѣвъ и ревизорѣвъ, щобъ увѣльнили ихъ вѣдъ напасти, але даремнй были всякй заходы, — злодѣѣвъ годѣ було пѣимати. Ажъ разъ оденъ зъ нихъ попавъ ся. Пѣдкопувавъ комору у бойка той спостерѣгъ его; и ставши въ кутѣ коморы зъ дрючкомъ, вдаривъ злодѣя по хребтѣ такъ, що той вѣдъ разу простягъ ся. Бойко скликавъ свѣдкѣвъ, прибитому злодѣеви почали припѣкати пѣдошвы розпаленымъ плуговымъ зелѣзомъ; вызвавъ неборака всѣхъ „кумпаністѣвъ“ а наибольше наклавъ на Гершка; втогдѣ ему привязали камнѣ до шиѣ и вкинули зъ кручѣ въ воду „щобы не було тяганыи зъ судами та зъ панами.“ Вѣдтакъ „збивши ровты“ то е збравши купы людей, пѣшли вѣдъ села до села по злодѣяхъ, и каждому на зарѣнку передъ церквою завдали таку кару, яку вважали потрѣбною: головнымъ злодѣямъ повыпѣкали очи, другимъ поприпалували пѣдошвы та всыпали по парусотѣ патыкѣвъ, а то ще деякихъ и постемилуovali, щобъ значнй были. На послѣдокъ дѣшло дѣло й до Гершка. Его вывели зъ хаты, и таки передъ вѣкнами вбили якъ собаку однимъ ударомъ сбуха въ голову. Хлопцѣвъ тѣлько рѣзками высѣкли. Справивши такой громадскй судъ надъ злодѣями, розѣйшли ся. Справа донесла ся до жандармеріѣ, почало ся слѣдство, хто вбивъ Гершка, але хлопцѣ не могли нѣкого пѣзнати, бо то были самй чужосѣльнй, ще й позачорнюванй саджею, а прочй злодѣѣ мовчали, ще й ховали ся вѣдъ жандармѣвъ по лѣсахъ,

щобъ въ додатку до громадскои кары не вскочити ще и въ панску справедливѣсть. Такъ усе й пропало.

Хлопцѣ остались пѣсля батька, якъ на пожарищи. Ровта забрала все грошѣ и все крадене добро, що найшлося въ коморѣ; передъ смертю Гершко признавъ ся навѣтъ, де стоить въ дѣсѣ покрадена худоба. Красти теперь уже анѣ Гава, анѣ Вовкунъ не осмѣливъ ся; — вони бачили смерть батька, и вона имъ незатертыми буквами впесалась въ память. Мовъ сновиды ходили кругъ опустѣлои хаты та ревли зъ голоду и зѣ страху. Люде за „Богъ да прости“ давали имъ то хлѣба, то теплои стравы, — вѣдѣна вони й самѣ привыкали до жебрацтва, лазили вѣдѣ хаты до хаты, ночували де небудь въ кошарѣ зъ настухами, або въ будѣ зъ собаками, волочились мовъ неприкаяннѣ, голѣ, бруднѣ, нужденнѣ, зъ позападанymi лицами, розчухранымъ, стрѣхастымъ волосемъ, высохшими якъ скѣпы ногами и зъ бльщачими вѣдѣ голоду та задрости очима. А батьковѣ оповѣданя про колишнѣ добрѣ часы набивались имъ майже що noci на сонѣ, не давали занидѣти ихъ фантазѣи. Волочачись по поляхъ та зарѣвкахъ вони вели зъ собою безконечнѣ розмовы, щобъ то вони робили, якъ бы були богатѣ, якъ бы мали багато грошей, — и завсѣгды мрѣи ихъ сходили на те, що купилибъ отсе село зъ усѣми яго бойками, хатами, огородами, зъ усѣми горохами, та морквами, зъ усѣмъ хлѣбомъ, картоплею, та фасолею, зъ дворомъ, лѣсомъ и худобою. О тогдѣ-бъ вони дали знати себе тымъ проклятымъ „гоямъ“, що теперь хочъ и гостять ихъ за Бога ради, та за те кождый кусникъ хлѣба, кожду ложку стравы приправляютъ насмѣхами, докорами та погродою.

Наразъ вони щезли зъ села. Зъ разу люде и не запримѣтили, потѣмъ кѣлька день погугорили, а тамъ и зовсѣмъ забули. Про хлопцѣвъ не було й чутки, мовъ въ воду кинули. Тѣлько на ихъ мѣсци въ опущенѣй хатѣ не знати вѣдки и коли зъявивъ ся старый жидъ Мошко, що ходивъ по селахъ мѣняти „щетины-волоцины“, скупувавъ шкѣрки зъ тхорикѣвъ та куницѣ и знавъ лѣки на худобу. Мошко сказавъ вѣйтови и жандармамъ, що вѣнъ буде сидѣти на ґрунтѣ Гершковыхъ сынѣвъ, доки вони не вернутъ ся, и що самѣ вони въ Дрогобычи, де кагалъ вѣддавъ ихъ въ науку до якогось ремесла. Мошко бувъ тихѣй жидъ, не кравъ, не шинкувавъ, а своимъ лѣкарствомъ навѣтъ инколи допомагавъ людемъ. Мошиха, его жѣнка, такожъ сидѣла тихо, скупувала у бабъ мѣтки, повѣсема, полотно, вуры и покладкя, але все те якось такъ тихо, незначно и нѣбы чесно, що ихъ люде зъ часомъ и полюбили. Помимо своего торгованя Мошко не бувъ мастный; вѣчно жалувавъ ся, що заробокъ малый, що шкѣрки спадають въ цѣнѣ и що сей або той бойко одуривъ его, продавши ему подѣравлену або псами покусану шкѣрку за цѣлу. Господарство у Мошка було мѣзерне, поля Гершкового не оброблювавъ, а вѣддававъ его въ наймы за другѣй снѣпъ та за третю копницю, то й не державъ нѣякои худобы, хѣба кѣлькоро курей та качокъ. Впрочемъ самъ Мошко вѣчно ходивъ по селахъ, рѣдко коли на день-другѣй привинювавъ ся

дома крѣмъ сабашу та святъ, а тѣлько два або три разы до року наймавъ одну або двѣ бойкѣвскѣ фѣры, щобъ вѣдвести понаскуповуване добро до мѣста. Звѣстно, яйця та дрѣбъ Мошко зъ Мошихо частѣйше, що тыжня, вѣдносили на плечехъ черезъ гору до маленького мѣсточка и здавали на руку тамошного арендаря, а вѣдъ него за те дѣставали грошѣ або чого имъ треба було до жытя.

А Гава и Вовкунъ пѣшли тымчасомъ у школу. Правда, не въ ту школу, де вчать греки и латвы, рисункѣв и літературы, але въ ту твердо, тяжку школу жытя, зъ котрой выходять люде практичнѣ, меткѣ та промысловѣ. Ремесло, до котрого думавъ ихъ примѣстити кагалъ — шевство — зовѣмъ не сподобалось имъ. Вовкунъ пѣшовъ до столяря христѣяннина, але ту вытримавъ не довго и приставъ до вандруючої спѣлки теслѣвъ, шѣ ставила церкви, школы та дѣвѣвницѣ по селахъ. Ёго тягло до всякого майстровая; сокира въ ёго рукахъ робилась легксю, якъ перо, и вѣнъ махавъ нею зъ такимъ жаромъ, мовъ займавъ ся найлюбѣйшою забавою. У теслѣвъ пробувъ вѣнъ такожь не довго, хочъ голевный майстеръ полюбивъ ёго; за те громада, въ котрѣй вони будували церкву, збунтовала ся, почувши, що жидѣ працѣ коло дому божого, и настояла на тѣмъ, що ёго вѣдправлено. Вовкунъ приставъ до другой тесельской компанѣ, шѣ въ однѣмъ лѣсѣ въ глубокыхъ горахъ робила гонты. Гонтарске жыте сподобалось ёму, причарувало ёго грубу та дику вдачу невиданою доси красю дикой природы та простотою поведѣнокъ. Вѣнъ прямо вшивавъ ся и работою и жытѣмъ, дерево горѣло въ ёго рукахъ. Гонтарѣ ночували въ тѣснѣй лубянкѣ колибѣ, зложенѣй тѣлько зъ даху покладеного на скѣсныхъ платвахъ, однѣмъ кѣнцемъ вбитыхъ въ землю, а зъ другого кѣнца пѣдпертыхъ стовпиками, и зъ лубяныхъ же боковыхъ причѣлѣвъ. Вѣдти, де дахъ бувъ пѣдпертый на стовпахъ, колиба була отворена. Гонтарѣ спали головами до даху, спадаючого ажъ до самой землѣ, а ногами до отвору; передъ тѣмъ отворомъ цѣлу нѣчь горѣло велике огнище для охорovy вѣдъ дикого звѣря и вѣдъ комарѣвъ. Днемъ колиба стояла пусто, незаперта, бо й дверей нѣякихъ не було, — гонтарѣ цюкали въ лѣсѣ, роблячи свою роботу. Вовкунъ проживъ середъ нихъ цѣле лѣто, и хочъ увесь ёго заробокъ ишовъ на прожитокъ, бувъ вдовсленый. На зиму гонтарѣ порозходили ся, змовѣвшись, де зѣйдуть ся зновъ на другѣй рѣкѣ; Вовкунъ зновъ обѣцявъ ся прийти. Зъ кѣлькама ринскими въ кишени, шѣ лишильсь ёму зъ цѣлолѣтнього зарѣбку, зъ шкѣряными ходаками на плечахъ, босякомъ вѣнъ черезъ верхи и горы пѣшовъ ажъ до Людѣвѣвки и тамъ навявъ ся на роботу до тартаку, щобъ перебути зиму. Оттакъ вѣнъ перекочувавъ кѣлька лѣтъ, що веснѣ покидаючи людскѣ оселѣ и спѣшачи на мѣсце збору гонтарской компанѣ. Зъ ними, зъ сокирою та вѣснякомъ на плечахъ вѣнъ перевандрувавъ усѣ горы вѣдъ Сянока ажъ до Микулѣчина. Лѣсовѣй предпрѣмцѣ жидѣ пѣзнали ёго и почали высылати зѣ силами до Журавна, ба й до Окопѣвъ, повѣряючи ёму продажѣ дерева. Вѣнъ почавъ зарѣбляти бѣльше, жыте ёго поправилось. Вѣнъ бувъ уже здоровеннымъ, рослымъ и сильнымъ парубкомъ и не-

разъ думавъ о тѣмъ, щобъ оженити ся. Але не було нагоды, а мрѣвъ о родивнѣмъ житю швидко гасли передъ мрѣями о бѣль-

Григорій Квѣтка-Основяненко.

шбѣмъ зыску и о здобуваню грошей. Гава за той часъ ходивъ иншими дорогами.*)

*) Глянь книжочку „Просвѣты“ Ч. 110 „Гава. Образокъ зъ житя пѣдкарпатского народа. Написавъ Иванъ Франко“. Львѣвъ 1888. Цѣна 10 кр.

Гетьманъ Иванъ Скоропада.

Исторична поема д-ра Степана Руданского.

Сидить сова на камени,
 Лунае очима;
 Сидить гетьманъ Скоропада
 Тай ниже плечима.
 Не згадае, не змѣркуе,
 Що ему робити, —
 Аж до него Полуботокъ
 Почавъ говорити:
 — „Годѣ тобѣ, Скоропадо,
 Плечима низати,
 Пора тобѣ на Украинѣ
 Що небудь почати!
 Де права тї, де вольности,
 Що за нихъ колися¹⁾
 Царѣ Фтодѣръ и Олекса
 Вѣчне покляли ся?
 Подиви ся хочь на себе:
 Чи тебе вважають,
 Що указы вѣ безъ тебе
 Въ полки розсылають?
 Чи й гетьмана наказного
 Москва поважае,
 Що Козакѣвъ куды хоче
 Въ него вѣдѣймае?
 И займае якъ погонцѣвъ
 То дрова возити,
 То ихъ конѣ выпасати,
 То вѣ грубахъ топити.
 Та й на дворахъ на козацкихъ
 Чи не та-жъ содома:
 Сяка-така Москалина,
 И той якъ у-дома!
 А вѣ походѣ не дай Боже
 Вола чи пѣводу!
 До бѣдного селянина
 Москва якъ у воду.
 А московскїй воеводы —
 Пявки Украини —
 Чи зсысають мало крови
 Кождои години?

Тамъ обдеруть Украинца,
 Тамъ на судъ прискочуть, —
 И усюды свои пальцѣ
 Кровавїи вмоцуть.
 А драгунѣвъ кѣлька тысячъ!
 Московщина мѣйска!
 Ты подумай, кѣлька вѣ тебе
 Московського вѣйска!
 Все то треба годувати
 Вѣ лихую годину, —
 А ты поглянь кругомъ себе,
 Поглянь на Украину!
 Мѣста нашї безъ гарматы,
 Вѣ люди безъ соли,
 Чернигѣвцѣ безъ притулку,
 Сердюки безъ долѣ.
 Намъ гарматы не вертають,
 На Сѣчь не пускають,
 Чернигѣвцѣ будували-бѣ,
 Та не позволяють.
 Та й Сердюки й Компанїйцѣ
 Дожидають вдяки,
 Погибають изъ голоду,
 Якъ тїи собаки.
 Ты боишь ся царя знати, —
 Але й царѣ — люде;
 Преси его, моли его,
 Може що и буде.“

Але гетьманъ собѣ, знати,
 Та не довѣряе,
 А Мѣняйла²⁾ та Шафиру
 Вѣ помѣчь обирае,
 И завчасу задобряе
 Але не казноу,
 Задобряе козацкѣю
 Землею, водою,
 И пропало мѣсто Почепъ,
 И Ямпѣль пропало:
 Мѣсто Ямпѣль изъ Поченомъ,
 Загорнувъ Мѣняйло,
 А мѣстечко Напорниця,

¹⁾ колися-колися. ²⁾ Менжиковъ, котрый за молоду бувъ мѣняйломъ-купчикомъ.

Вербы й Козолушки
 Помастили въ Черниговѣ
 Шафировѣ губки,
 И якъ въ гетьмана дурного
 Колька сѣлъ не стало,
 Тогдѣ ему ажъ на серцѣ
 Нѣбы лекше стало.
 И въ Решетилѡвку смѣло
 Прибувъ зъ Козаками,
 И цареви подавъ просьбу
 Своими руками.
 Подавъ просьбу тай чекае, —
 Але чого ждати!
 Не такой то царь московскій,
 Щобы пѡльгу дати.
 Вѡнъ права то и вольности
 Нѣбы и зѡставивъ,
 Та до гетьмана до спѡлки
 Москаля приставивъ.
 Обѣцявъ ся присмирити
 Своихъ воеводѡвъ,
 А все таки зъ Украины
 Москвы не выводивъ.
 Заказавъ нѣбы и брати
 Козацкїй пѡводы,
 И дворамъ казавъ козацкимъ,
 Що не буде шкоды, —
 Але каже, що Козаки
 Служать не за волю,
 Але служать якъ царевї,
 По смерть головою.
 Що Украина изморилась
 И самъ нѣбы знае,
 И вѡдъ службы всѣхъ Козакѡвъ
 На рѡкъ вызволяє; —
 Але за то въ Московщину
 Забравъ всѣ гарматы,
 Чернигѡвцямъ не позволивъ
 Домѡвъ будувати.
 Не позволивъ будувати
 Нѣ за якї рѣчи,
 Не позволивъ и за сѡлью
 Ъздити до Сѣчи.
 А за бѣдне тее вѡйсько,
 Щѡ зъ голоду млѣло,
 Сказавъ тѡлько, що пѡчнетъ ся
 Незабаромъ дѣло.
 А що, доживъ до гетьманства,

Пане Скоропада!
 Бери-жь теперь Измайлова
 Собѣ до порады.
 Вѡнъ якъ батько тебе буде
 Всюды оглядати,
 Щобѡ нѣ Шведамъ, анѣ Туркамъ,
 Нѣкому не дати.
 Вѡнъ за тебе по тихеньку
 Усе розпѡзнае:
 Скѡлько казна колись мала,
 Скѡлько теперь мае?
 Хто зъ васъ бѡльше царя любить,
 А хто Украину?
 Бери-жь его, Скоропада,
 Въ лихую годину.

Але гетьманъ Скоропада
 Того не вважае,
 Що его тамъ царь московскій
 Право понижае.
 И стольника Измайлова
 Веде за собою,
 И сѣвъ изъ нимъ у Глуховѣ,
 Та и сидитъ совою.
 А Украина гола, гола,
 Саранча лѣтае,
 И повѣтре їдъ смертельну
 На людей зливае.
 И въ Кїевѣ, Черниговѣ,
 По мѣстахъ усюды,
 Якъ солома по Украинѣ
 Покотились люди.
 Але чого-жь панъ Измайловъ
 До царя женеть ся,
 А въ гетьмана до порады
 Протасъ зѡстаеть ся?
 Чого рантомъ панъ Измайло
 Ъде зъ Украины?
 Чи не жеде ще Украину
 Лихо зъ Московщины?
 Може й ждало яке лихо,
 Але годѣ брати,
 Треба ити за границу
 Зъ Туркомъ воювати...

Колька рокѡвъ проминуло,
 Турокъ замиривъ ся, —
 Тогды Петро до гетьмана
 Близше приступивъ ся:

„А що, каже, Скоропадо,
Будемо робити?
Межи Волгою и Дономъ
Тра канаву рыти.
Але менѣ Москвы жалко,
Москва — моя мати,
Такъ пошли ты кѣлька тысячъ
Козакѣвъ чубатыхъ“.

А той ему анѣ писне,
Заразъ и збирае,
И зъ хорунжимъ Сулимою
За Донъ посылае.
И пошли за Донъ Козаки,
Живцемъ помирають,
Та гетьмана Скоропаду
Тяжко проклинають:
„Бодай же ты, Скоропадо,
На свѣтъ не родивъ ся,
Що ты за насъ, за Козакѣвъ,
Та не заступивъ ся!
Бодай же ты, Скоропадо,
Ще маленькимъ згинувъ,
Що ты своихъ Украинцѣвъ
Середъ поля кинувъ!
Бодай же ты, Скоропадо,
Не дѣждавъ ся смерти,
Коли пустивъ кѣлька тысячъ
Изъ голоду мерти!“

Але гетьманъ Скоропада
На те не вважае,
Вѣнъ на дочку поглядае,
Тай царя пытае:
„Скажи менѣ, ясный царю,
За кого вѣддати?“
— „А за кого? — Петро каже,
За Москаля, брате!“
„Зъ охотою, ясный царю!“ —
Говорить огида,
И гетьманську свою дочку
За Товстого выдавъ.
Але Москаль не до жѣнки, —
Померъ Жураковскій,
И поѣхавъ въ полковники.
Вырєдокъ московскій.

Туманъ, туманъ по Глуховѣ,
Туманъ по Украинѣ,
А все таки недогода

Вражѣй Московщинѣ.
Москва каже, що Украинѣ,
Безъ Москвы не жити,
И драгунѣвъ кѣлька тысячъ
Хоче нагилити.
Та й чомужь не гилити?
Гетьманъ анѣ писне.
А пять тысячъ еще лучше
Украину стисне.
„Посылайте-жь — Петро каже, —
Ба нѣ, погодѣте!
Перше мене зъ царевичемъ
Моймъ розсудѣте!“
И зѣбралась Московщина
На царскую раду.
Прибувъ туды й Полуботко,
Привѣвъ Скоропаду.
„Гляди-жь каже, Скоропадо,
Не пѣдписуй кары!
Докажи имъ, що мы люде,
Люде не Татары!“
И отъ батько пише кару,
Пише уся рада,
Та не пише оденъ тѣльки
Гетьманъ Скоропада.
— „Чому-жь, кажутъ, ты не су-
„Бо не маю права! [дишь?“
Розсудити батька зъ сыномъ —
Не легкая справа!“
И покаравъ Петро сына,
Тай жаль ему стало, —
Тогда слово Скоропады
И на сердце спало.
И кличе вѣнъ Скоропаду
Тай почавъ казати:
„Хтѣвъ я, каже, кѣлька тысячъ
Драгунѣвъ пѣслати,
Але на що кѣлька тысячъ?
Вы добриі люде!
Для васъ добрыхъ Украинцѣвъ
И тысячѣ буде.“

Тогда гетьманъ Полуботка
Къ сердцю пригортае.
„Полуботку, Полуботку, —
Зъ дивомъ промовляє, —
Який же ты, Полуботку
Дивный розумъ маєшь,
Що ты мысли чоловѣчи,

Мовь читати знаєшь!
 Тамъ, поглянешь, вѣдъ паперу
 Тѣльки вѣдвернувъ ся,
 А тутъ, дивись, кѣлькохъ тысячъ
 Драгунѣвъ позбувъ ся.
 А у мене самі берутъ
 Горы и долины,
 А все таки не выводятъ
 Анѣ Москалины.“
 — „Мовчи, каже Полуботокъ, —
 Не пригадуй того,
 Що ты пустивъ ажъ на груди
 Ворога лихого!
 Ты не знаєшь ще Мѣняйлы!
 Зазнаєшь, зазнаєшь!
 Тогды, тогды, Скоропадо,
 Мене спогадаєшь!“
 Скоропада не слухає,
 Вуха затыкає...
 Але тѣлько до Глухова
 Зъ Москвы прибуває, —
 Ёму кажуть: „Заступи ся!
 Прийшла на насъ згуба:
 Взявъ Мѣняйло Мглинськѣ и Бо-
 И часть Стародуба!“ [блашъ
 Скоропада до Мѣняйлы:
 „Вѣддай, пане брате!“
 А той его по московськи
 Давай пробирати:
 И сякий ты, и такой ты!
 Чого вже не каже...
 Тогды гетьманъ живо зъ хаты:
 „Почекай же, враже!“
 И до царя пише листы,
 Просить милѣсть мати,
 И Мѣняйлѣ на поталу
 Гетьмана не дати.
 Але дармо, що Мѣняйло
 Закушавъ дубины:
 И зѣ злости вѣнъ ще лучше
 Взявъ ся до Украины.
 „Козаки лѣнивѣ — каже,
 И давай ихъ мняти,
 На пекельнѣи роботы
 Всюды розсылати.
 „И селяне на указы —
 Каже — не вважають,
 И у себе засудженыхъ
 Москалѣвъ тримають.“

И давай найкрасшій села
 Всюды выбирати,
 И вѣдъ полкѣвъ та вѣдъ сотень
 Въ казну вѣдбирати.
 И Козакѣвъ кѣлька тысячъ
 Въ болотахъ пропало,
 А селянѣвъ кѣлька тысячъ
 Пѣдъ Москву пѣдпало.
 А тымчасомъ царь московськѣй
 И забувъ за сына,
 Ёму знову въ очахъ стала
 Бѣдна Украина.
 И дивить ся царь московськѣй,
 Тай ставъ говорити:
 „Чимъ бы менѣ тыхъ Козакѣвъ —
 Каже — заморити?“
 А Мѣняйло ему й каже:
 „А чимъ заморити?
 Давай валы высыпати
 Та канавы рыти“.
 И пѣшло дванадцять тысячъ
 Канаву копати
 А пять тысячъ до Кієва
 Валы высыпати.
 Пѣдъ саміи Фінны
 До озера до Ладоги
 На край Московщины.
 И пѣшло дванадцять тысячъ
 И вже не верталось.
 И памяти въ Московщинѣ
 По нихъ не зѣсталось.
 А пять тысячъ у Кієвѣ
 Валы збудували
 И до вѣку на Украинѣ
 Памяти дѣстали.
 И ихъ внуки неразъ теперь
 Валы оглядають,
 И на ровы подивлять ся,
 Стануть тай гадають:
 „То десь змиѣ такі були,
 То не люде були,
 Коли вони таку скибу
 Землѣ вѣдгорнули.“
 И думаетъ царь московськѣй:
 Нѣчого боятись.
 Теперь можна менѣ смѣло
 За гетьмана взятись!“
 И подумавъ, и Протаса

Въ Москву выкликае,
 И въ гетьмана права его
 Раптомъ вѣдѣмае.
 Тѣлько бунчукъ и булаву
 Ему оставляетъ.
 И даремне Скоропада
 Ажъ до Москвы ѣде,
 Надаремне усѣхъ просить,
 Справляє обѣды!
 Надаремне й царя просить
 Божу милѣсть мати,
 Давню волю козацькую,
 Права заховати.
 Петро цмокнувъ его тѣлько.
 „Що — каже — робити!
 Та мы, каже, и безъ того
 Будемъ якось жити!“
 И попхавъ ся на Украину
 Гетьманъ Скоропада,
 Ажъ тамъ уже гетьмануе
 Московская рада.
 И шѣсть сотникѣвъ московскихъ
 Податки збирають,
 И драгунѣвъ по Украинѣ
 Всюды розоставляють.
 А Веляминъ, ихъ полковникъ
 Тѣлько поглядае,
 Та до царя московского
 Листы посылае.

Але гетьманъ Скоропада
 Ёще не проспавъ ся,
 Якъ до него царь московскій
 Зъ Москвы обѣзвавъ ся:
 „Годѣ, годѣ. Скоропада,
 Годѣ тобѣ спати,
 Посылай-но двадцать тысячъ
 Козакѣвъ чубатыхъ:
 Десять тысячъ на Ладогу
 Канаву копати,
 Десять тысячъ за Хвалынське
 Перзѣвъ воювати!“
 И до царя двадцать тысячъ
 Гетьманъ посылае,
 А самъ раптомъ новаливъ ся
 Нагле помирае.
 Помирае, промавляє:
 „Мати моя, мила!
 Чомъ ты мене ще маленькимъ
 Въ водѣ не втопила?
 Не видала-бъ, Украинно,
 Нѣ жалю, нѣ болѣ,
 Не прогнала-бъ Московщинѣ
 Нѣ правъ, анѣ волѣ.
 Теперъ годѣ, все пропало,
 Усе черезъ мене!
 Прости мене Украинно,
 Прости, моя нене!“

6—7 червня 1860 р.

НЕЛЮБЪ.

Оповѣдане В. Чайченка.

I.

Матери своєї я й не зазнаю, трьохъ рокѣвъ менѣ ще не було, якъ вони вмерли. А батька добре памятаю: высокій такій, худій, борода невеличка, а очи великій, ясній та тихій.. У мене, кажуть, такій очи — вѣдъ батька спадщина. И усе нездужали батько.

Якъ умерли мати, то батько черезъ рокъ у-друге¹⁾ одруживли ся, удову узяли зъ нашого таки села и двоє дѣтей у неѣ. Змалку я мачухи не улюбила, а вона мене. Та поки батько живій були, то нѣчого, а потѣмъ...

¹⁾ по разъ другій.

Шьснадцятый менѣ пѣшовѣ, якѣ батька у осени поховала.
Що то плачу було!...

Горе менѣ тодѣ¹⁾ стало зѣ мачухою. Нѣ вѣ день, нѣ вѣ ночи
спочинку нема, а лайки та штурханцѣвѣ до несхочу... Та не хо-
четь ся проте й згадувати!

Рѣкѣ поминувѣ, каже менѣ мачуха:

Володимирѣ Антоновичѣ.

— Харитино, тебе свататимуть.²⁾

Я якѣ стояла, такѣ и зомлѣла.

А вона знову:

— Чуешь, що тобѣ кажу: свататимуть тебе.

— Чую, кажу.

¹⁾ втогды. — ²⁾ будуть сватати.

— Даниленко Якбѣ сватає. Сами днями будуть старосты.

— Я, кажу, не пѣду за нього.¹⁾

Якѣ вызвѣрити ся на мене мачуха:

— Я тобѣ дамъ „не пѣду!“ Не до вѣку мѣй хлѣбъ ѣстимешъ. Та й пѣшла зъ хаты, дверима грюкнувши.

Боже-жъ мѣй, що менѣ робити? Збѣхнуги хоче мене мачуха.

А все черезъ батькѣвщину: батько якѣ помиравъ, то половину усього, и хаты половину, менѣ вѣддали, и люде при тѣмъ були, а вона, мачуха, каже: нѣчого тутъ не має твого, у скринѣ твоѣй твоє. И хоче ото выперти мене, а самѣй хозяйнувати²⁾. Знаю я й того Якова Даниленка — не сынъ отецкѣй, а такѣ собѣ приймакѣ: прийнявъ його Даниленко ще малымъ саротою, якѣ своихъ дѣтей не було. А тамъ якѣ свои дѣти пѣшли, то й бувъ у нихъ Якбѣ сынъ — не сынъ, наймитъ — не наймитъ. И намыслили вони його оженивти, щобъ робѣтниця у хатѣ була, та й наглядѣли ото мене.

Молода я ще була, не любила я нѣкого ще. Тодѣ не такѣ було, якѣ теперъ, — ще „коса не заплѣтаєть ся, а вже до парубкѣвъ горнеть ся.“ Тодѣ не такѣ було, и не любила я ще нѣкого. А й за Якова йти не хотѣло ся — усе одно, що вмерти. Та й такий вѣнъ зъ себе миршавый, нѣкчемный, слова до ладу не промовити, усе мовчѣти похнюпившись. У насъ на вулицѣ „Сячемъ“ його дѣвчата дражили. Гѣрко менѣ було на серця; якѣ пришли старосты, не хотѣла я й виходити. Та мачуха выгнала и рушники звелѣла вынести. Повязала я старостѣвъ рушниками ..

II.

Дѣвчата кругъ мене спѣвають, до церкви мене выряжаючи, а я плачу такѣ, що й свѣтъ бѣлый менѣ гасне. Умовляють мене дѣвчата: Не плачь! Годѣ сумувати! А я ихъ й не дуже чую за своимъ горемъ.

Прийшли у церкву, а панотця нема — чай пити пѣсля Службы пѣшовъ. Довго дожидали ся. Пришовъ панотець, дякѣ, заспѣвали. Повѣнчали насъ. А я якѣ мертва. Хочъ бы вже скорѣйше кѣнець, думаю. А який кѣнець, и сама не знаю.

Якѣ я весѣлля высидѣла, и не знаю теперъ. Усе туманъ якийсь у головѣ бувъ... И все бѣльшавъ та бѣльшавъ вѣнъ. И до того вже голова моя стуманѣла, що менѣ мовъ байдуже зробило ся до усього. Кругъ мене пють, спѣвають, выгукують, а я якѣ деревяна. Та ще не на усьому кѣнець.

III.

Почала я у новѣй семьѣ³⁾ жити. Непривѣтно менѣ, сумно менѣ. До чоловѣка й забалакати менѣ не хочеть ся, и не дивилась-бы на нього. А свежруха, чи минувъ день який пѣсля весѣлля,

¹⁾ за него. — ²⁾ господарувати. — ³⁾ родинѣ.

чи не минувъ, уже й коверзувати починає. Ще не свѣтъ, не зоря, будить мене:

— Уставай, дочко, у печи треба ростопляти. Уставай та по-райсь!

Устала я, воды наносила, дровъ унесла, почала топити, поратись, а вона усе лежить. И наварила я, и хату причепурила, а вона тѣльки тодѣ устала. И свѣдати я даю, и обѣдати я даю, и картоплю вѣшла я ковати, а вона нѣ до холодноты воды. И день такъ, и другій, и третій. Бачу я, що уся робота на мене складаеть ся, важко менѣ терпѣти, а мовчу, роблю поки. До чоловіка не балакаю нѣ про це, нѣ про вѣщо. Спытаеть ся що — одмовлю, а бѣльше й розмовы вѣ насъ нема. И ходимо мы обое зъ нимъ сумнй и не жалко менѣ його суму, не налягає мое серце до нього. Ще й рада я немовъ, що вѣнъ сумує: не одна я нудитимусь, думаю собѣ, попонудишь ся й ты!

Мѣсяць минувъ, менѣ не лекшає, роблю безъ просвѣтку. Докы-жь воно буде, думаю собѣ? Не поступатимусь-же, не хочу. И почала ся у насъ сварка. Свекруха каже: „Роби!“ А я собѣ кажу: „И вы, мамо, робѣть!“ И доти догрызли ся, поки таки за обѣдомъ одного разу якъ гримне свекоръ на моего чоловіка:

— Якове, а чому ты свои жѣнки не вчишь?

Мовчить мѣй Яковъ. Не можна йому оступати ся, бо й самъ живе якъ сорока на тыну: схочуть, заразъ выженуть.

— А чому ты не вчишь? Та я єѣ таку-сяку навчу!

Та до мене зъ кулаками.

Вѣдхилила ся я на бѣкъ та зъ хаты. Поки свекоръ повернувь ся, я вже далеко була.

Съкаеть ся бити мене свекоръ, та тѣкаю я. И такъ зъ тыждень було. Бачить свекруха, що нѣчого не вдѣе, почала й сама робити, и пораемось мы вже у двоохъ. То було у насъ погано у хатѣ, а теперъ ще погѣршало. Боѣть ся свекоръ мене бити, щобъ не кинули мы, а на Якова ремствує, що вѣнъ мене не вчить. А Яковъ зовѣмъ засмутивъ ся черезъ мене, що й не дивлю ся я на нього. Тѣльки свекруха все лаєть ся, а мы всѣ мовчимо, слова за день одинъ до одного не промовимо.

Минувъ такъ рѣкъ — змучила ся я. И Яковъ такий зробивсь, що зовѣмъ мовъ у землю увѣйшовъ — темный, пригнѣченный ходитъ. А я все мовчу и хочъ сама змучила ся, то радѣю, дивлячись на його смутокъ: ты менѣ свѣтъ завязавъ, завязу-жь и я тобѣ!

Одного разу звертаеть ся мѣй Яковъ до мене:

— Харитино!

— Чого? — кажу я, а сама здивувала ся: Чудно якось вѣнъ до мене забалакаавъ.

— За що ты знущаєшь ся зъ мене?

— А за що ты менѣ свѣтъ завязавъ?

Мовчати вѣнъ. А менѣ дивно стало, що вѣнъ про таке зо мною забалакаавъ: рѣкъ мы прожили, нѣ разу нѣ про вѣщо не балакали, якъ чоловікъ зъ жѣнкою.

— За що ты, кажу, менѣ свѣтъ завязавъ? Хиба я хотѣла йти за тебе? Самъ ты знавъ, зъ неволѣ я йшла, бо несила моя була. На вѣщо жъ ты мене бравъ?

Мовчить вѣнъ и я замовка. Тихо, а далѣ зновъ забалакавъ.

— Самъ я въ неволи зрѣсь, неволею й тутъ зробивъ. И тымъ я виненъ, що неволѣ не зломавъ. Та вже того не переробишь. Треба якось жити...

Зъупинивъ ся вѣнъ, жде вѣдъ мене слова. А я нѣ пары зъ усть.

— Харитино, чи вже въ тебе й слова для мене нема?

— Нема, кажу.

— Хиба тобѣ не тяжко?

— Тяжко, одмовляю, — та не розважишь ты мои туги.

И зновъ мовчимо!

— Харитино, треба намъ вѣддѣлити ся вѣдъ старыхъ.

— Про мене, вѣддѣлай ся, кажу.

Хиба тобѣ однаково?

— Однаково, кажу, а сама радѣю, що хоче вѣнъ вѣддѣлити ся. Зѣтхнувъ вѣнъ, далѣ каже.

— Нѣ, тобѣ не однаково. То ты гордуешь мною, тымъ и кажешъ такъ. А намъ треба вѣддѣлити ся. Я давно вже намысливъ. Промовчала я, и вѣнъ бѣльше нѣчого не сказавъ.

Тѣльки-жъ вѣдтакъ пѣшовъ вѣнъ кудысь. Довго ходивъ, вертасть ся и каже!

— Харитино, у насъ хаты нема. Якъ вѣддѣлимось, то треба у наймы йти.

— То — що, кажу.

— Я вже поєднавсь¹⁾: у двохъ на рѣкѣ у економію.

— То й добре, коли поєднавсь.

Прийшовъ батько, свекруха увѣйшла. Каже имъ Якѣвъ:

— Тату, спасибѣгъ вамъ за хлѣбъ-сѣль, за добро ваше! — и кланяеть ся имъ обомъ.

— Якъ то?

— Пѣдемо мы вѣдъ васъ.

— Якъ то пѣдете? Чого?

— Нема ладу мѣжь нами. Пѣдемо мы собѣ.

Якъ заверещить свекруха:

— Бачь, такого-сякого выгодували, выкохали, а вѣнъ теперь кидати.

И почала, и почала. Свекоръ тежь. Лають насъ обохъ. А Якѣвъ мовчить на те, тѣльки каже:

— Нема ладу у насъ: не можна намъ вкупѣ жити.

И скѣльки не лаялись и не просили, не згодивъ ся Якѣвъ, — пѣшли мы. Не дали намъ нѣчого; въ чому були, въ тому й пѣшли. Тѣльки скриню я свою забрала. И дивувалась я тодѣ на Якова. Бачь, сичъ понурый, пригнѣченый, а дивись який! Якъ сказавъ, такъ и зробивъ. Дуже менѣ дивно те було.

¹⁾ Згодивъ ся.

IV.

Почали мы у наймахъ жити. Якбвѣ за простого наймыта ставъ, а я за дробинницю¹⁾. Живемо собѣ нѣчого. Вѣдпочала я зовѣмъ пѣсля той грызніѣ щоденной, веселѣйше менѣ стало, и Якову мовѣ-бы однаково, якъ ходивъ смутный та мовчазливый, такъ и теперѣ ходитъ. А я на те не зважаю: думка така, що вже того не переробишь, чоловѣка не збудешъ ся, — треба жити зъ нимъ. А коли вѣнъ не любый менѣ, то красче й не згадуватиму при нього. А тутъ ще менѣ воля стала: народу у окономіні богато, зъ тымъ поговорю, зъ тымъ посмѣю ся, а його увесь день не бачу, бо не на одной роботѣ мы. И живемъ мы такъ, що для людей мовѣ чоловѣкъ и жѣнка, а для себе якъ чужій.

Минувъ мѣсяць, зѣвѣмъ я вѣджила. Весела, жартоблива зробила ся; хто йде прозь²⁾ мене — не мине, усякій зачепитъ и я усякого зачеплю. Гарно менѣ.

И бувъ тамъ у окономіні наймытъ одинъ, Денисъ, зъ нашого-жъ таки села парубокъ, пѣсля насъ уже найнявъ ся. И якъ побачила я його, упавъ вѣнъ менѣ въ око. Высокій та стрункій, бровы чорній, очи великій, блискучій. Стрѣли ся мы у-перше въ челядній³⁾. Якъ глянувъ вѣнъ на мене, такъ тыми очима-зорями и пропѣкъ мою душу. Зъ того часу, що не роблю, де не буваю, стоить вѣнъ передъ мене, вабить вѣнъ мое сердце.

У недѣлю було. Упорала ся я зъ дробиною, выпросила ся у прикащика⁴⁾ и пошла у лѣсъ по ягоды; Якбвѣ мене пускавъ куды схочу, слова нѣколи не скаже. Сама я пошла. Иду лѣсомъ, пѣсню собѣ спѣваю... Тѣльки зѣйшла я на прогайльовинку, чую, иде хтось проти мене, кущѣ ламають ся, трѣщать. Зупинила ся я, жду. Выходить Денисъ. Застукало въ мене сердце та й стихло, якъ пташка упѣймана. Стою, мовчу, та на нього дивлю ся. И вѣнъ на мене дивить ся, зупинивъ ся. А далѣ озывается ся:

— Здорова Харитино! А чого тутъ блукаешъ?

— А того-жъ, чого й ты мабуть?

— Справдѣ? каже вѣнъ, самъ нѣбы вѣмѣхаешъ ся.

Не знала я, що сказати. Пѣдѣйшовъ вѣнъ до мене.

— Е, та ты ягѣдъ, каже, нарвала. Мабуть солодкѣй.

— Солодкѣй, та не всякому, одмовляю.

— А менѣ?

Подивилася я на нього, — зорять на мене його очи. Стуманѣло у мене въ головѣ. Простягла я йому глечакъ.

— Бери, кажу.

Узявъ вѣнъ у жменю, хотѣвъ ѣсти, а далѣ —

— Охъ, утомивъ ся, говорить. — Дай сядемо та вѣдпочинемо.

Сѣли мы. Вѣнъ ягоды ѣсть, а я у землю дивлю ся та мовчу.

— Харитино, чого ты така мовчазна стала?

¹⁾ наймычка, що порасе ся коло дробяны (дробу). — ²⁾ по-при. — ³⁾ хата, де мешкае челядѣ. — ⁴⁾ той, що мае надзѣръ надъ наймытами (слугами).

И хочеть ся менѣ одказати йому, пошутковати, та не можу я. Ще нисче схилила ся. Чую я, оббймає вѣнь мене одною рукою за станѣ.

— Харитино, глянь на мене.

Глянула я въ його очи та й потопла въ нихъ. И не счула ся, якъ пригорнувъ вѣнь мене, цѣлувати почавъ.

— Харитино, болить мое сердце по тобѣ.

— А мое...

Не доказала я за поцѣлункомъ. Гарно менѣ, а його руки усе дужче та дужче пригортають мене...

V.

Щаслива я була. Причарувавъ вѣнь мое сердце такъ, що на вѣки, здавало ся, не вѣдорву ся вѣдъ нього. Поки безъ нього, думка тѣльки про нього, а якъ зъ нимъ, то й раю менѣ не треба. Не йде, а летить менѣ зъ нимъ часъ, и два мѣсяцѣ, якъ двѣ хвилиноньки, пролинули. Почали про насъ люде балакати, почали на-тякати, та менѣ дарма. Що менѣ людська слава та поговорѣ, коли вѣнь бѣла мене! Балакайте, скѣльки собѣ хочете, а я щаслива. Не знаю, чи вѣдавъ про те Якѣвъ, мабуть знавъ, бо дуже вже люде про насъ балакали и дуже вже вѣнь похмурый зробивсь, якъ та хмара ходить. Тѣльки все-жь тихій, слова менѣ не скаже. И не знаю, доки-бъ воно такъ тягло ся, якъ-бы лиха несподѣва-ного не склало ся.

Бувъ у насъ прикащикъ одинъ зъ салдатѣвъ, молодой ще парубокъ. Упала я йому въ око, и почавъ вѣнь мене дуже зачѣпати. Де не стрѣне, забалакає, а то й прицинить инодѣ, жартуючи, гостинцѣвъ носити. Та я ихъ не брала и байдуже менѣ було до нього. Почне вѣнь чѣпляти ся до мене, а я йому :

— Не для тебе садъ садила, анѣ поливала: я для того садъ садила, кого полюбила; я для того поливала, кого цѣлувала.

А вѣнь на те не вважає. И такъ уже почавъ чѣпляти ся, що й просвѣтку менѣ нема. Якъ тѣльки сама де зостану ся, безъ людей, такъ и вѣнь тутъ вродить ся.

Пѣшла я одного разу на рѣчку качокъ загонити. А рѣчка далеченько вѣдъ окономѣ, у долини глыбокѣй, ще й гайокъ понадъ неск. И тѣльки я у той гайокъ увѣйшла, такъ немовъ зъ землѣ vyrѣсь передъ мене. ставъ на стежцѣ и стоить.

— А куды йдешъ, Харитино?

— А туды, куды тобѣ не треба.

— Чого ты на мене така зла, Харитино?

— Мабуть тому, що ты такой добрый до мене.

— А я тебе, Харитино, люблю....

— То й люби, менѣ хйба що? А зъ стежки тѣкай, менѣ нѣколи.

— А зъ Денисомъ такъ в коли?

— Мое дѣло. Може зъ нимъ и в коли, а зъ тобою усе-жь нѣ!

— Не кажи такъ, Харитино. Чимъ я поганѣйшій вѣдъ нього, Чомъ ты мене не любишь?

Ухопивъ мене за руку, а въ самого очи такъ и зайняли ся.
— Пусти, кажу, не любитиму я такого поганця зъ роду.

И хотѣла я вырвати ся.

— А! покрикне тодѣ вѣнъ, — такъ не буде-жь такъ! Не пушу я тебе. Хочь по неволѣ, а полюбишь!

И обхопивъ мене руками за станъ. Пручаю ся, вырвати ся хочу, такъ несила-жь моя!

Въ томъ кинувъ ся до насъ Якѣвъ. (Чи вѣнъ подглядавъ, чи такъ надывавъ насъ, не знала я). Я тѣльки бачила, якъ сокира блыснула... и вѣдразу пустивъ мене прикащикъ. Зупинили ся мы всѣ. На Якова страшно глянути, такій вѣнъ; очи палають, а самъ бѣлый, якъ крейда, сокира у рукахъ, поднявъ еѣ у гору. Выпроставъ ея якоесь, зъ маленького наче¹⁾ великій зробивъ ся. А прикащикъ стоить, за праву руку лѣвою ухапивъ ся, а зъ руки такъ кровь и дзюрить, зачепивъ його Якѣвъ сокирою. Стоимо мы. Бачу чоловѣкъ мѣй спускае до долу сокиру, очи въ нього погасають, самъ немовъ увесъ згинасть ся... Далѣ узявъ мене за руку мовчки и повѣвъ, и я за нимъ мовчки иду. Вѣдѣвъ вѣнъ мене на птишню²⁾ и тѣльки що вступили мы у хату, а тутъ уже й люде набѣгли по Якова. Бачили, чи що якъ вѣнъ прикащика рубнувъ, чи прикащикъ самъ сказавъ, не знала я тодѣ. Тѣльки заразъ-же забрали Якова, звязали, повели. Наѣхавъ урядникъ, далѣ становой зъ слѣдствувателемъ. Мене кликано, роспытували ся. А потѣмъ повезли мого Якова у мѣсто. А я його й не бачила: вѣнъ самъ не покликавъ мене, а мѣнѣ немовъ соромъ чогось у вѣчи³⁾ йому було глянути. Побачили ся мы вже потѣмъ.

Мене прогнано зъ окономіѣ и Дениса тежь.

VI.

Вѣдѣйшла я и не було мѣнѣ спершу мѣсяця, де могла-бъ я притулити ся. Зъ тыждень перебула я у жѣнки знайомои, а тамъ полекшало: трапилось мѣсеце мѣнѣ у одного хазяина зъ нашего-жь таки села, и найняла ся я до Пилипѣвки. Денисъ дома зѣоставъ ся, и була намъ тодѣ воля: кохали ся мы до схочу. И не думала я нѣ про вѣщо смутне и про Якова зовѣмъ не думала, и не жалкувала за нимъ, а ще рада була, що збула ся його. Хочь и не перебаранчавъ⁴⁾ вѣнъ мѣнѣ нѣ въ чому, та усе-жь передъ очима стырчавъ. нудота була. И не бажала я його бѣльше й бачити, а надѣя у мене така була, що запровадять його далеко.

Ажь поминуло мѣсяцѣвъ зъ чотыри, кличуть мене до волости, вѣддають мѣнѣ повѣстку, — у мѣсто на судъ треба ѣхати. Моторошно мѣнѣ трохи стало, та нѣчого робити, поѣхала я, и на тому судѣ була, и Якова побачила: сидить вѣнъ блѣдый та змученый, а біля нього салдаты. Роспытали ся мене знову про все, якъ дѣло було, та й вывели зъ суду. Сиджу я, жду. И не довго

¹⁾ мовь. — ²⁾ подвѣре, де дрѣбъ походжав. — ³⁾ въ очи — ⁴⁾ не пере-
пинявъ

ждала, якъ чую ось — идуть люде, вѣдчинили ся дверѣ и входять мѣй Якѣвъ, а салдаты за нимъ, а не біля нього.

— „Ну, тѣотка, вотъ тебе мужъ твой!“¹⁾ — каже одинъ салдаты по московськи. „Апрадала!“²⁾.

Якъ почула я те слово, наче мене хтось по головѣ вдаривъ...

...Того-жь таки дня мы й до дому пѣшли. Идемъ мовчки и слова нема у насъ у одного до одного. Тѣльки гляне на мене инодѣ Якѣвъ, гляне, побачить, що я й не дивила ся на нього, та й знову голову похнюпитъ. И такъ усю дорогу избѣшли и вже якъ до своего села доходили, озвавъ ся до мене Якѣвъ:

— Що-жь Харитино, якъ мы теперь житимемо?

— А якъ житимемо? Хйба наймѣвъ нема? кажу.

— Я не про те... Не про те... Наймы знайдуть ся... А я про те, якъ мы будемо жита?

— Якъ жили, такъ и будемо жита.

Бачу я, зблѣдъ вѣнъ вѣдразу. Передыхнувъ трохи, тодѣ каже:

— Бачу я, Харитино, що не прихильаеть ся твоє сердце до мене.

— И нѣколи не прихилить ся, кажу.

— И се я бачу... И не можна намъ такъ жита... Треба тобѣ йти по своей воли безъ мене..

И сама я думала про се часто, и нѣчого такъ мое сердце не бажало, якъ розвязати ся зъ нимъ, зъ остогидлымъ. Що потѣмъ було бѣ зѣ мною, я про те не думала, а тѣльки одно таке бажання пекуче у мене було, щобъ розвязати ся, хочъ якъ, а розвязати ся зъ нимъ. Такъ, кажу, хотѣло ся ранѣйше, а теперь, не знаю черезъ вѣщо стало ся воно, — зѣвсѣмъ у мене зникло се бажання, а черезъ вѣщо — не знаю. И не знала я, яке слово тутъ треба до ладу сказати, а тѣльки одмовила йому сердито:

— Ты менѣ свѣтъ завязавъ, та розвязати не твоя сила. Не могу я сама мѣжь люде пѣти, коли я чоловікова жѣнка.

Глянувъ вѣнъ на мене пильно, подумавъ трохи та й каже:

— Твоя правда. Не моя це сила. Будемо жита вкупѣ.

Якъ сказавъ вѣнъ се, то знову у мене въ серци зненависть до його закипѣла, и знову менѣ схотѣло ся розвязати ся зъ нимъ. Та вже вымовилось таке слово и не вернешь його. Не сказала я йому бѣльше нѣчого и такъ мы мовчки до своего села дѣйшли.

VII.

Нанявъ ся й Якѣвъ до того-жь таки хазяйна, де й я була. Живемо мы знову, якъ чужѣй. Прожили мы мѣсяцѣвъ зо три, есть у насъ рублѣвъ зъ всѣмъ грошей.

И трапивъ ся тутъ такий випадокъ.

Зустрѣли ся мы якось зъ Денисомъ и каже вѣнъ менѣ, що треба йому податокъ платити, а грошей у нього нема. Бачу я, що

¹⁾ Ну, тѣтко, ось тобѣ чоловікъ твой. — ²⁾ Признали невиннымъ.

хоче вѣнъ у мене грошей попросити позичити, а не насмѣлить ся. Тодь я й кажу до нього:

— А скѣльки тобѣ треба?

— Пять рублѣвъ, каже.

— Я тобѣ, кажу йому, принесу тѣ грошѣ.

И намислила я погане дѣло: узяти крадькома вѣдъ чоловѣка грошѣ и Денисови вѣдати. И якъ намислила, такъ и зробила. У скрини грошѣ лежали у гаманцѣ¹⁾, Якѣвъ ихъ туды положивъ. Обѣбрала я таку часинку, якъ сама була, вытягила пять рублѣвъ и вѣдала Денисови. А у самой думка така, що якъ спытасть ся Якѣвъ, де грошѣ подѣли ся, то скажу йому, що нѣчого не знаю, и подумае вѣнъ, що хтось чужий грошѣ тѣ узавъ. Така була у мене думка...

Одного разу робила я на поли, картоплю копала, а Якѣвъ дома бувъ. И вернула ся я порано, и вѣнъ про те не знавъ. Вернула ся, сиджу у хатѣ сама, бо й хазяйвѣ²⁾ дома не було. Чую я, йдуть до хаты, розмовляють. Прислухую ся, Якѣвъвъ голосъ, балакае вѣнъ зъ кимеъ. Зупинились біля сѣней обов, а дверѣ хатнѣ трохи вѣдхилени, то й чути менѣ ихню³⁾ розмову. И каже той чоловѣкъ Яковови:

— Дивую ся я тобѣ, Якове, якъ ты за своєю жѣнкою глядишь.

— А що? — Якѣвъ каже, голосъ у нього неспокойный.

— Та що!... казала менѣ кума Меланка, що сама бачила еъ у двоухъ зъ Денисомъ Карпенкомъ.

— То не Меланчине дѣло, — Якѣвъ одмовляе.

— И каже ще, що выкрадае у тебе Харитина твои грошѣ а Денисови вѣдае. Отъ и недавнечко каже, пять рублѣвъ вѣдала йому на податокъ.

Здивувала ся я: и якъ про все те Меланка дѣзнала ся? Хвѣа пѣдслухала?

Чую я знову мѣй Якѣвъ каже:

— Грошѣ свои я лѣчу и вони все цѣлѣ. А що кума Меланка каже, тому я не йму вѣры и не ви це дѣло.

— Ну, якъ знаешь, — той чоловѣкъ каже, — дѣло, звѣстно, твоє. А менѣ нѣколи, прощавай.

Пѣшовъ той чоловѣкъ, а Якѣвъ заразъ у хату, мене не помѣчае, бо у кутку я сидѣла, и просто до скринѣ йде. И якъ на те тѣльки що выймала я зъ скринѣ шиття и незамкнену еъ кинула. Вѣдчививъ вѣнъ скриню, калитку выинявъ, глянувъ на грошѣ, и бачит тѣльки три рублѣ тамъ. Ну, думаю, що то зъ сього буде? Тѣльки я се подумала, коли вздрѣвъ вѣнъ мене и повернувъ ся до мене, бѣлый-бѣлый якъ крейда. А я мовѣ-бы то нѣчого не знаю.

— А чого тобѣ, кажу, треба у скрини?

Глянувъ вѣнъ на мене пильно, потѣмъ каже:

— Выинявъ я грошѣ... Може тобѣ на що треба буде ихъ, то не пытай ся у мене, бери... Най вони у тебе будуть.

¹⁾ = шкряна мопонка на грошѣ (калитка) — ²⁾ господарѣвъ — ³⁾ ихъ.

И положивъ передъ мене калитку на лаву, а самъ повернувъ ся и зъ хаты пѣшовъ.

Такъ ось воно якъ! Що-жь це такє? Чи гордує вѣнъ такъ мною, чи любитъ такъ мене? А що, якъ любитъ такъ? И тѣльки подумала я се, тяжко менѣ зробило ся, а чого, й сама не знаю. Тѣльки ось немовъ до грудей щось пѣкотило ся, пригнѣтило ихъ.

А що якъ се вѣнъ такъ любитъ мене? И згадало ся менѣ усе наше життя до сього часу. Згадало ся менѣ, що нѣколи вѣнъ мене нѣ однимъ словомъ не образивъ, дурною навѣтъ нѣколи не назвавъ. Згадало ся менѣ, що вѣнъ, знаючи про те, що покинула його для другого, за мене трохи на Сибѣръ не пѣшовъ, боронючи мене вѣдъ прикащика. Згадало ся се усе и зрозумѣла я, що не гордує вѣнъ мною, а що любитъ мене такъ, що усе життя своє за мое щастя кладе...

Устала я и вийшла зъ хаты. У дворѣ¹⁾ нема його. Пѣшла я далѣ на тѣкъ — нема. Повернула у садокъ, бачу сидить вѣнъ пѣдъ деревомъ на колодѣ, голову руками обхонивши. Пѣдбѣшла я до нього мовчки, стала. Пѣдвѣвъ вѣнъ голову, глянувъ на мене дивуючись. А я якъ стояла, такъ и впала йому до вѣгъ. Пѣдхонивъ вѣнъ мене:

— Харитино, що ты робишь?

— Прости мене...

Пѣдвѣвъ вѣнъ мене зъ землѣ и каже:

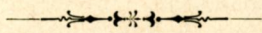
— Не менѣ прощати тебе. Самъ я винный, що свѣтъ тобѣ завязавъ. Прости упередъ ты мене.

— Якове, скрикнула я, шо бо ты кажешъ? — И зарыдала я такими слѣзами, якими зроду ще не плакала и знову припала до його вѣгъ.

— Зновъ пѣдвѣвъ вѣнъ мене, посадивъ и самъ біля мене свѣвъ.

— Выплачь, каже, свое горе. Може Богъ намъ щастя посылаетъ.

И зъ того часу почало ся намъ життя нове...

ГИМНЪ БОГДАНОВИ ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ.

(Написавъ Украинецъ).

Гей, Богдане! озови ся, любый! Чи зѣсталось хочъ село, хочъ мѣсто,
 Встань изъ гробу пошукати згубы: Де Украинцямъ та було-бъ не
 Пошукай—лишь, де твоя Вкра- [тѣсно?
 [ина? Де стѣны тѣ вѣльнѣ Запорожскѣй?
 Чи зѣсталась зъ нею хочъ руина?!... Гей... забрали ихъ паны московскѣй.

¹⁾ На подвѣрѣю.

Де подѣлись козаки-молодцѣ?	А хочь часомъ хто и розумѣе,
Де тепера славнй Запорожцѣ?	То балакать нею не посмѣе;
Де Гетьманы, бунчуки, гарматы?...	Бо гляди ще попадуть на словѣ,
Пошукай—лишь!... Треба-бъ пошу-	Що балакавъ на украинськѣй мовѣ.

[кати.

Богданъ Хмельницкйй.

Пѣзно, браття! Якъ його шукати,	По всѣхъ усюдахъ Москалѣ засѣли,
Коли навѣтъ нѣ въ кого й спытати!...	Украинцѣвъ поѣдомъ заѣли...
Хто насъ пѣйме, дать одвѣтъ зъ-	Гей, Болгаре! добре вы зробили,
Нашу мову хто вже й розумѣе!?	[мѣе?...*] Що Москалѣвъ швидко протурили...

*) зн. потрафити вѣдповѣсти

ДО СТУДЕНТА.

(Написавъ Украинцевъ).

Пѣвнѣ вже вдруге¹⁾ проспѣвали,
А ты, сердега,²⁾ все сидишь;
Все въ книжку дивишь ся, чи-
[таешь,
За небо думкою летишь.

Теперь же, брате, до науки
Трудна дорога: хрестъ стоять:
Теперь вельможнымъ книги въ руки,
А простымъ годѣ й гомонѣть.

Лети, старайсь, студенте-друже,
Коли студентомъ ты назавсь;
Твое до того й званне служе,³⁾
Що-бъ ты учивъ ся и старавсь.

Гай, гай!... Поглянь, чи то-жь не
[жалко:
Завѣщо⁵⁾ те хлопя дурне?
За те, що въ його бѣдный батько?
То и воно нехай пирне

Поки зъ студентства не списавъ ся,⁴⁾
Де хочешъ думкою лети:
Але й летѣвши, оглядай ся,
Що-бъ де не сцапали хорты.

Въ болото, вѣдки батько й мати
Насилу выбились на свѣтъ,
А щобъ и имъ дѣтей пѣднати,
То вже й не можно? хрестъ стоять⁶⁾.

А сцапають, пиши — пропало!..
Зъ думками й щастемъ попрощайсь..
Такихъ ты знаешъ самъ чимало,
Такъ ты до нихъ и не мѣшайсь;

Такъ отаке то, Боже милый!
Отакъ — то дѣло повели,
Що вже й науки свѣтъ правдивый
Панамъ въ аренду вѣдали.

А вчись, мѣй голубе, тай годѣ!
Бо ты щасливимъ ще вродивсь,
Що опинивсь въ великѣй школѣ,
Що ты для неи пригодивсь.

Такъ ты учися, студіозе⁷⁾!
Та швидше въ люде вылѣзай,
Та лѣзь повыще й тамъ про слѣзы
Людей убогихъ ты згадай.

Якъ ты родивъ ся, хлопче-друже,
Науки свѣтъ ще веѣмъ сѣявъ;
Богачъ то бувъ, чи бѣдный дуже,—
Хотѣвъ, то въ школу й постунавъ.

Розкрый ты дверѣ тымъ, хто стука';
Хто хоче свѣту, всякъ приходь!
Най буде вѣльна веѣмъ наука,
Бо розумъ веѣмъ намъ давъ Господь.

Тогдѣ ще вченихъ не боялись,
Учили простыхъ и панѣвъ,
И простѣ въ люде выбивались,
Учивъ ся всякъ, абы хотѣвъ.

Що-бъ веѣ мы, вчившись, узнавали
Природу й Бога въ небесахъ,
И Божу мудрѣсть прославляли
Въ хоромахъ⁸⁾, хатахъ и церквахъ!...

¹⁾ вдруге=по разъ другій; — ²⁾ сердега=бѣдолаха; — ³⁾ служе=служить. — ⁴⁾ зн. поки не скѣнчивъ школу; — ⁵⁾ Завѣщо=Запрощо; — ⁶⁾ Въ Росіи теперь рядъ давъ приказъ директорамъ гѣмназіѣй, приймаючи до гѣмназіѣй дѣтей, довѣдуватись, якого вони достатку и стану та простолюднихъ дѣтей не приймаѣти. Приказъ очевидно е конфѣденціальный; — ⁷⁾ студіозъ=студентъ; — ⁸⁾ хорома=дѣмъ, будынокъ.

Близнюки.

(Военна картина).

У же сурмы затрубѣли,
Щобы рѣзню понехати
И по трудахъ, по побѣдѣ,
Посилитись, водпочати.

Змовкли голоснї гарматы
И коменда замовкае,
Вѣтеръ густї клубы дыму
По долини розвѣае.

А побѣдоносне вѣйско
Таборомъ кладесь въ левадѣ,
Ватра мерехтитъ близъ ватры,
Вкругъ лунають свѣвы радї.

Лише въ тѣснѣмъ лазаретѣ
Пораненї не свѣвають,
Тамъ не свѣвы, сумнї стоны
Тяжкїй воздухъ роздирають...

А близъ того лазарету
Карауломъ жовнѣрь ходить,
То пристане, послухае,
То зновъ тихо, тихо бродить...

Ажъ когось изъ лазарету
Несуть у спѣльну могилу,
Жовнѣрь глянувъ — пѣзнавъ трупа,
И вразъ пѣзнавъ горя силу...

Похиливъ ся и слезами
Блѣде личко умыае,
Та въ задумѣ невеселый
Такъ до себе промовляе :

„Двохъ насъ близнюкѣвъ родилось,
Двохъ насъ мати годувала,
И обохъ въ одной колысцѣ
Пѣсоньками засыпляла.

„Разомъ мы повыростали,
Разомъ пѣдъ аршинѣ ходили,
Оба довгї кучерики
У прийомѣ полишили.

„Оба вбрались въ кабатъ синїй,
Оба разомъ муштры вчились,
И оба пѣшли до бою,
Оба въ бою водзначились...

„Та що зъ того!... Нынѣ куля
Брата Йвана поцѣлила,
Жите его въ лазаретѣ
Смерть косою пѣдкосила.

„Не маю вже брата, друга,
Мати сына вже не мае,
Теперь служба въ спѣльнѣмъ гробѣ
Его тѣло покидае.

„Нѣхто-жь за нимъ не заводить
И надъ гробомъ не сумуе,
Нѣхто его не прощае,
Нѣ въ останне не цѣлуе.

„Хотѣвъ бы я братчикови
Самъ здѣлати сю прислугу —
Такъ ходи тутъ карауломъ
И розважай свою тугу!

„А поверну ся до дому
И принесу сю новину,
Старый батько понурить ся,
Мати прокLINE годину

„Мого приходу, и сплache...
Вони жъ его такъ любили!...
Надъ мене, надъ всео на свѣтѣ!...
Нѣ се вже надъ мои силы!

„Не верну бо поворотомъ,
Не принесу имъ потѣхи,
Бо зѣ мною горе слезы
Завѣтають до ихъ стрѣхи.

„Бо мѣй поглядъ пригадае
Имъ забитого Йвана,
А золотый хрестъ на грудяхъ —
Его кровцю, его раны...“

И замовкъ нещасный жовніръ,
На рушницю похиливъ ся,

Зъ вѣдки подалѣкъ лунали
Спѣвы танцѣ и музыки.

Марко Кропивницькій.

Заяснило, грянувъ выстрѣлъ —
Молодъ хлопець поваливъ ся.

* * *
Выйшовъ мѣсяць. Блѣдымъ личкомъ
Глянувъ на таборъ великій,

Глянувъ и на лазареты,
И на кровю змыті мары,
Що свѣжого несли трупа —
Глянувъ, и сховавъ за хмары ..

Львѣвъ 15 сѣчня 1889.

О. Філяретѣвъ.

Зъ недрукованыхъ поезій П. Кулѣша.

П О Е Т О В И.

Кобзарю, не дивись нѣ на хвалу темноты,
Нѣ на письменницьку огуду за пѣснѣ,
И ласки не шукай нѣ въ дукѡвъ, нѣ въ голоты :
Дзвони собѣ, спѣвай въ святой самотинѣ.

Не ярмарку тебе гучному зрозумѣти
Середь своихъ тревогъ, або пустыхъ утѣхъ.
Нехай турбують ся и грають ся, мовъ дѣти :
Ты на высокій ладъ не перестроишь ихъ.

Ихъ небеса — базаръ, ихъ божество — мамона.
Купують, продають, мѣняють крамъ на крамъ,
И буквою свого житейського закона
Готові зруйновать духовный правды храмъ.

Готові, и неразъ на торжищахъ великихъ
„Розини, розини його!“ выгукуюе тиранъ ;
Та не смущааетъ ся твоій духъ вѡдъ крикѡвъ дикихъ :
Ты невмырущій царь, ты й надъ царями панъ.

М У З А.

Музо безхитросна, проста дѣвчино стидлива,
Вбога селяночко, спѣвомъ та смѣхомъ щаслива!

Ты до мене, сироты, якъ сестра пригорнулась,
На починанне блага въ тихѡмъ серци почулась.

Въ двоихъ мы зъ тобою обходимо всю Украину,
Словомъ спасеннымъ витаемо добру людину.

И де слова нашій въ душу святу западають,
Тамъ вѣковѣчно пахущі квѣтки процвитають.

Раемъ Господнимъ на мучене серденько вѣбують,
И животворній, великій надѣѣ въ нѣмъ сѣбують.

СУМЪ И РОЗВАГА.

Кобзо! давно мы зъ тобою по свѣту блукаемъ,
Добре та й добре обое сей свѣтъ лихий знаемъ :

Знаемъ, яка тутъ буває холодна весна,
Якъ побиває первоцвѣтъ морозомъ вона.

О, мѡй первоцвѣте любый, мои вы надѣѣ!
Кобзо! де дѣлись усѣ золотї твои мрѣѣ?
Рано порвалась твоя найдорожша струна.

Тымъ-то голубко, про свѣтъ сей невесело дзвонишь,
Дзвонишь перебокомъ, стиха, мовь мертвыхъ хоронишь.
Що за тяжкїи ты мысли наводишь на умъ!
Скѡлько-жь у тебе гѡркихъ, ще не снѣванихъ думъ!

Годѣ-жь бо, сестро, тужити, моя жалѡбнице!
Годѣ квилить-проквилити, ясна соколице.
Мовь бы почувла сей смертоносный самуш!

Глянь-подиви ся: „розкрылись высокї могилы...“
Знаемо вже мы, кого въ нихъ и якъ положили.
Въ раду зѡбравшись, козацькї потомки гудуть,
Творять надъ грѣшными предками праведный судъ.

Крошитъ горяча слѡза благороднїи раны,
Тошитъ, якъ вѡскъ, беззаконно-тиранськї кайданы,
Вказуе жизни новый, не невольницькїи путь.

Кобзо орлице! закличь-задзвони зъ высокости:
Най, на твѡї покликъ, старї позростають ся кости,
И неповинно пролитая кровь оживе
И зацвите на Украинѣ житте въ насъ нове.

Чарами слова розмай, мовь ту хмару, неволю.
Най мы не сѣмо слѣзми по рѡдному полю
И молокомъ зновъ та медомъ земля въ насъ плыве.

У К Р А И Н А .

(Урывокъ).

Чи згадуешъ, козаче, край той нышний,
Де рѣченьки блищать срѣбломъ текучимъ;
Де, мовь кармазинъ, червонѣють вишнѣ,
И дышуть медомъ пасѣки нахучимъ;
До гарбузы въ цвѣту по лѣсахъ шнуть ся,
И яблунѣ подѣ яблуками гнуть ся?
Туды, туды що день душею лину;
Тамъ знаю любе, затишне кубельце,
И згадую квѣтчасту Украину,
И зновъ цвите, зновъ молодѣе сердце.
Оттамъ то жити, Господа хвалити...

ЖИТИМЕ ДО ВѢКУ.

ТАКЪ СОБѢ ДЕ-ЩО.

Написавъ Данило Мордовецъ.

Року 1879, у лѣтку, лучилось менѣ вештатись по Кавказу.
Хто бачивъ у перве Кавказъ, де

За горами горы, хмарами повитї,
Засѣянї горемъ, кровїю политї,
И споконъ-вѣку Прометей
Де орелъ карае,
Що-день божий довбе ребра
И сердце роздирае.

Иванъ Гриневецкій.

Хто у перве бачивъ тї горы, кригою окутї, де колись „вы-
гнанецъ зъ раю“ пролѣтавъ, той певне знае, що мусить пережити

душа у сьому дивному краѣ, де, здасть ся, й досѣ невидимо витає творящій духъ Єгови, однаково грѣзного, якъ и божественно прекрасного. И моя трепетна душа у сьому чарѣвичому краѣ переживала те, чого вона не переживала зъ роду-такъ, сказать-бы, и ростопилась у горячому повѣтрѣ, такъ и обняла могучими крилами усю ту дивну природу — и грѣзні снѣгові горы, и вѣковчій гаѣ зелені, и уквѣтчани рястомъ и усякими квѣточками й буйною травою ланы й сады роскошнои Грузіѣ.

Стоявъ я високо на скелѣ, и очи мои причаровані бачили те, що бачивъ „Демонъ“, коли —

И надъ вершиною Казбека
Выгнанецъ зъ раю пролѣтавъ.
Пѣдъ нимъ, немовъ кришталъ, зда-
Снѣгами вскрытый шпиль сиявъ.
А тамъ глубоко десь чорвѣла
Крива розцѣлина страшна;
По нѣй гадюкою мигтѣла
Даряла хвиля навѣсна.

Та Терекъ плигавъ. якъ левица
Запѣнява, и пѣна та
Космами падали зъ хребта,
[лека А вѣнъ ревѣвъ. И звѣръ и птиця,
Що тамъ кружляє въ вищинѣ
Ревѣнне хижее вчували,
А золоті хмарки ясні
Ажъ изъ палкои стороны
Єго на пѣвночъ провожали...*)

Коли чую — щось плаче.. Прислухуюсь.. Нѣ, не плаче — се щось грає жалѣбненько — такъ наче й вымовляє:

Помалу—малу, братіку грай,
Не врази мого серденька въ край...

Дивлюсь, ажъ то маленьке чорняве й гарне якъ ясочка черкесьня грає на соцѣлочцѣ, сидить на кручѣ и выгравает, а по-пѣдъ кручею овечки и козы пасуть ся. То и бувъ черкеській пастушокъ— чабанокъ-хлопчикъ.

Тѣльки-жъ, Боже мѣй, що вѣнъ таке гравъ? Я чувъ колись те, що вѣнъ гравъ, чувъ, онъ-туть у серцѣ колотить ся ця мелѣодія, вона моя, рѣдна мелѣодія.. Та де-жъ я єѣ чувъ? — коли? ... Якъ вона зайшла на горы, хмарою повиті, кригами окуті? Якъ вона зъ мѣи душѣ у черкеську душу зайшла? Не вже-жъ и моя душа колись витала надъ Кавказомъ и чула голосъ того Прометя, що проклинавъ свого мучителя, Зевса?

Такъ я й увесь Кавказъ пройшовъ и Черне море переплывъ, а все та жалѣбна черкеська мелѣодія душу менѣ грызла, усе я думавъ, думавъ, де чувъ єѣ...

Та Богъ изъ нею! думаю. — Такъ нѣ.. Воно до чогось вело мене; а до чого — побачимо.

А отъ и Крымъ. Хто бачивъ полуденный берегъ Тавриды зъ єи дивными, хоча-жъ не зъ такъ грѣзными й дикими якъ кавказськй, горами, — хто зъ ранку до вечора й до пѣвночи заслухававъ невмовчного говору синього моря, що буцѣмъ тихо стогне,

*) Гл. Лермонтова „Демонъ“ въ перекладѣ Руданського и Гетьманця. Частка I. Правда 1875. Стор. 746—747.

збѣгае й плаче, безъ переставѣ набѣгаючи на камяні, прорѣзані глыбокими пропастями берегові скелѣ и на сѣре й чорне, мовъ нечистою сивою зо дна моря вынесене на свѣтъ божій чудовищне камѣньня, у кого умалене серце, якъ квѣточка вѣдъ сонця, роспускалось, або якъ вѣскъ передъ лицемъ огню таяло, а очи такъ-отъ и застѣлались сльозою, двлячись на таку красу божественну,— той певне догадасть ся, якій думы й мрїв̄ золотій несла зъ собою смущенна душа моя, якъ я, мовъ птиця, все высче й высче возносивъ ся надъ тою Тавридою зъ еи грѣзными скелями, и надъ сивимъ моремъ, щѣ тихо стогнало й невмовчно билось обѣ берѣгъ саме, здавалось, у мене пѣдъ ногами.

Се тѣльки передмова. Та й мова не за горами.

Положивъ я собѣ на думцѣ, пѣднать ся до самого верху Чатирдагу, высче нѣжъ залѣтали орлы, высче нѣжъ хмары ходили по блакитному небѣ.

Було насъ пятеро такихъ, щѣ загадали пѣднать ся за хмары: двое студентѣвъ, оденъ молодой помѣщикъ зъ Крыму, и одна молоденька, але дуже смѣла панночка, та я, сивый хлопець, а зъ нами нашъ поводирь, Мустафа, молодой татаринъ зъ Алушты. Изъ Алушты мы й выѣхали, щѣбъ пѣднать ся на Чатирдагъ, на ту Палать-гору, якъ охрестили еѣ Москаль. Зоставили мы за собою Алушту пѣсля обѣдъ, такъ, сказать-бы, у годину у пята. Ъхали мы верхи на татарськихъ коняхъ. Се такій конѣ, щѣ мовъ дикій козы по горахъ лазять, и нѣ одна тобѣ не оббръветъ ся зъ кручѣ, не те щѣ нашій городській, або й сѣльській конѣ, щѣ вѣдять тѣльки по рѣвному.

Помѣжъ татарськими садами, а потѣмъ лѣсомъ все высче та высче несли насъ привычній коняшки. Гаряче сонце, щѣ некло насъ у саме тѣмь, сѣдало все нисче й нисче за Палать-горою, а говорливе море усе дальшь и дальшь вѣдходило за нами, мовъ и самый край неба, щѣ на полудень спускавъ ся у море, посувавъ ся кудись далеко-далеко икъ полудню.

Ъхали мы такечки годину, другу й третю. Молодї хлопята, студенты, мовъ тї парубки на вечерницяхъ передъ дѣвчатами, то такъ, то сякъ залицались коло нашої панночки, щѣ ѣхала на своему коникови поручъ зо мною: або сей мовъ скаженный пролетить мимо насъ, де дорога була не такъ крута, козиремъ, та ще й выкрутаса якого выкине, або другїй пронесеть ся чортомъ та ще й задомъ напередъ. А Мустафа до мене плачеть ся:

— Баринъ! не веди паничамъ коней портать.

То я й гримаю на хлопцѣвъ:

— Годѣ, бо вамъ, божеволнї! купѣть своихъ коней, та й вередуйте ними. А се, бачъ, его, Мустафинї, конѣ, — се его хлѣбъ, а вы ихъ дурно знѣвечите.

То, було, добрї, й послухають мене — утихомирать ся на часину. А далѣ зновъ за свое.

— Тю на васъ! — гукаю було до ихъ: — адже-жъ панночка и такъ бачить, щѣ вы жвавї козаки... Вы-жъ не конѣ, та й вона — цуръ вамъ та пекъ! — не тее, щѣбъ зъ нею по-кѣнськи женихатись.

То й засоромлять ся було — и нѣ чичиркѣ — тихо вѣдуть. А далѣ доѣхали до такого мѣсяца, що й вѣхати вже конемъ не можна було. Ото й позлазили зѣ коней, и полѣзали пѣшки у гору, держачи коней у поводу: та й конѣ-жъ! — мовь козы за нами деруть ся на камяну гору, мовь на дзвѣницю.

Дерлись, дерлись, ажъ духу у грудяхъ не ставало. А все нема йому кѣнца. А Мустафа усе погукуе на насъ, усе погукуе: — Швыдше, швыдше, панове! бо скоро темно стане, то у ночи пропадемо тутъ.

Анѣ Крыму, нѣ гѣрѣ, нѣ скель тыхъ, нѣ самого моря — нѣчогбѣнько вже не видно: тѣльки зброчки надѣ нами блимають десь далеко у темному небѣ, мовь и самѣ мы на небо попали: нѣ гомѣну людського, нѣ того шелесту дерева, нѣчого не чути, та й саме море, що ще такъ недавно стогнало й плакало, а потѣмъ стиха дыхало, мовь позѣхало — и саме море десь нѣчною пеленою вкрылось и замовкло.

Коли бачимо — нѣ, не бачимо, бо нѣчого у ночи не стало видно, а чуємо ногами, що выдрались на якусь рѣвну поляну.

— Не вже-жъ мы на Чатирдазѣ? — Нѣ, далеко ще.

— Мерщѣй*), панове, на коней! гукае Мустафа; — мерщѣй!

— А що, Мустафа?

— Мерщѣй! а то собаки розбвруть.

Коли чуємо, загавкала собака, за нею друга, третя, четверта — цѣла череда собакъ! Та такъ на насъ мовь на дикого звѣря й кидаютъ ся, такъ за стремена й хапають и коней за морды й за хвосты ловлять.

— Чіпъ! чіпъ! гаснидське зѣлля! — чіпъ, шайтаны! — гукае Мустафа по татарськи.

— Хто тамъ? — щось невидиме подае голосъ.

— Та свои — паны приѣхали до васъ у гостѣ... Салемъ алейкюмъ! — каже Мустафа.

— Алейкюмъ салемъ! — вѣдзываетъ ся хтось.

— Проженѣтъ собакъ!

— Чіпъ — чіпъ! — а на-ана-на, шайтанъ, — чіпъ!

Придивляємось, — ажъ се Татаре-чабаны, та все зѣ довженными костурами у рукахъ, зѣ гирлигами, якѣ бувають у чабанѣвъ, якѣ були й споконѣ-вѣку, вѣдъ Авраама и Лота.

Се-жъ то й були кримськѣ чабаны, що на все лѣто заходятъ зѣ своими гуртами високо у горы, пѣдъ самый верхъ Чатирдага, такъ високо, що вѣдѣля й за день не дѣйдеш до жилья. Такъ усе лѣтечко вони й пасуть тамъ своихъ овечокъ, а на зиму повертають ся до своихъ кошаръ. Оттуть-то у сихъ чабанѣвъ мы й мусили переночувати, опочинѣ мати, поки рання зоря не займеть ся.

Повели насъ чабаны до свого курѣня, до становища. А курѣнь у ихъ, се просто камяння печера, така печера, у якѣй колись

*) Мерщѣй=швыдше.

жили печернї люде, Трогльодиты та Пелазги, бо й кладка тїен печерѣ — пелазгійска: камѣннѣ на камѣннѣ положено та камѣннѣ-нямъ-же зъ землею й вскрыто.

Стали намъ чабаны вечерю лагодити. Пѣймали гирлигою молодого та гладкого баранца та тутъ-же й освѣжували його.

— Отъ шашликъ буде, такъ шашликъ!

— А якъ його готують?

— Отъ побачите... Такого шашлика вамъ и у Донона й у Пивато не дадутъ, нѣ у Понсе, або у Палкина.

Розрубали баранца на шматочки, й зашкварчало на вогнѣ баранцеве м'ясце на усю печерю. Аж собаки, нюхаючи повѣтря, облизують ся.

А тымъ часомъ стали збирать ся до становища й другї чабаны зъ своими овечками. Нема тамъ на горѣ нѣ кошарѣ, нѣ загону нѣякого — одна тобѣ велика превелика поляна, а кругомъ — горы, скелѣ й „пропасти земнїя“, якъ то у писанїи глаголетъ ся. А щобъ часомъ звѣрѣ не вапавъ на овечокъ та не зарѣзавъ яку, такъ ото деякї чабаны зъ собаками зостають ся покрай поляны, а иншї й по скеляхъ сидять, та й стережуть тамъ свои гурты, выгравуючи внодѣ тихесенько на якихъсь то сопѣлочкахъ.

А нѣчь, що Боже! така-то тиха, та нѣбы строга, величава, — тѣльки зѣрочки зъ темного неба, мовъ очи невидимыхъ силъ небесныхъ, надъ сонною землею блимають та, якъ мирѣ божїей спить, придивляють ся, якъ той спить у роскошѣ й задоволенню, а той не спить зъ тїен-жъ роскошѣ й сну не допросить ся, мовъ той Макбетъ, що самъ свѣй „сонъ зарѣзавъ“, и якъ оденъ спить зъ горя й зъ голоду, а другїй не спить чи то зъ великого горя, чи то зъ великого щастя...

Коли-жъ слухаю, Господи! — та се я не на Чатирдазѣ, не въ Крыму, а десь надъ Казбекомъ, а мале черкесиня выгравав на своѣй сопѣлочцѣ щось таке рѣдне, що за серце бере й слезы до горла пѣдѣймає зъ самой душѣ... Господи! чи не Прометей на Зевса-мучителя плачеть ся, чи се Оксанїды його оплакують?... Чи-то батько Тарасъ прилинувъ до мене й про того Прометея нагадує, якъ орелъ йому серце роздирає...

Роздирає, та не вышьє
Живучои крови:
Воно знову оживає
И смѣтьє ся знову.
Не вмирає душа наша,

Не вмирає воля;
И насытый не выоре
На днѣ моря поле;
Не скує душѣ живою
И слова живого...

О! згадавъ, згадавъ! — се я не въ Крыму, не на Чатирдазѣ й не надъ Кавказомъ, а се я десь далеко, далеко, коло самого Дону, нѣ, не коло Дону, а вду я зъ Дону до себе до дому, на Ведмедяцїю, у свою рѣдну Данилѣвку... Яка-жъ то нѣчь, Боже праведный! така нѣчь, що, здаеть ся, й на столѣ лежати, а коло мене читатимуть „Блаженъ мужъ, иже не иде на совѣтъ нечестивыхъ,“ — дакъ и тодѣ ту нѣчь и ви чары споминати.

Везуть мене, мале хлопя, ще десятилѣтка, зъ старшенькимъ

братомъ Андрюшею, — везуть до дому изъ училища, зъ Усть-Ведмедичькой станицѣ козачою. Везе насъ Василь Чмирь, нашъ пѣдводчикъ. А чи живой ще вѣнъ, чи давно вже вмеръ? Коли вмеръ — нехай царствує!... Ёдемо мы на своихъ коняхъ — „на довгихъ“, якъ то кажуть у насъ. Треба остановитись на нѣчь, бо ще до Данилѣвки не близько. А де у тому козачому степу остановитись? — Дикій степъ, козачій юрты. Де-жь ночувати у степу? Звѣстно — коло якои небудь балки, де й трава є, щобъ було чимъ конѣ попасти, та кривця або рѣчечка — та рѣчечка, щѣ мовъ гадюка вѣть ся мѣжь лозами та мѣжь очеретомъ й осокою, — та, щѣ

Тече рѣчка лѣзоньками,
Плаче дѣвча слѣзоньками...

Зостановились и мы коло такой степовой рѣчечки. Стриножили й пустили коней пастись, а сами зъ Чмиремъ поповзли тихесенько помѣжь травою якъ тому мѣсцю, де чути було, якъ тетерѣ пѣдъ вечѣрню зорю токують. Далеко чути по зорѣ ихъ токуваньня. А у Чмиря у рукахъ старенькій дробовикъ, хочъ и дуже подержаний, денаде й дротиною, а то й мотузочкомъ перевязаний, але все-жь таки стрѣля' собѣ не лихо по сидячѣй птицѣ, будь то каченята, выводки на водѣ, або сизый припутень на деревѣ, а то й курѣйна, або тетеря на току — зъ рудувѣку тобѣ не прокине.

— Тихше, тихше! — сварить ся на насъ пальцемъ Чмирь, обертаючись до насъ и показуючи на щѣсь у травѣ коло невеличкого горбика. — Лягайте й не ворущѣть ся.

Мы такъ и припали у траву, якъ маленькѣ куличинята, коли ихъ собакою довлѣять.

Торрохъ! — ажъ луна степомъ пѣшла й стриноженѣ конѣ шарахнулись зъ переляку.

— Що, Василю, вбивъ?

Мовчки схопивъ ся Чмирь и кинувъ ся до горбика. Мы за нимъ, на перерѣзъ, ажъ падаємо та бѣжимо... Огъ, дурнѣ дѣти!

Добѣгли... Ото радощѣ! — не одна тетеря, а двѣико на точку трепечуть ся, вѣдъ смертоньки, бачъ, утѣкти, бѣднѣ, думаютъ: такъ крыльця вже не пѣдѣймають ся — прийшла ихъ смертонька... И тетеря й тетерку разомъ устрелено.

А мы, дурнѣ, й радѣ: у божой пташины узяли те, чого самѣ дати не зможемо, — й весну зелену, и сонечко ясне, и степъ широкѣй, уквѣтчанѣй рястомъ та барвѣнкомъ, и щире коханья...

Бѣжимо до возу, огонь розкладаємо, тринѣгъ ставимо та казанокъ зъ водою й пшономъ надъ тымъ вогнемъ вѣшаємо, — кулѣшь собѣ варити на вечерю, та не простѣй кулѣшь, не зъ саломъ тѣльки, а зъ тетерятиною.

А Чмирь тымъ часомъ скубе и патрає птицю, мы єв у кринацѣ й на шматочки розрѣзує. Ото кулѣшь буде! — нѣ, не кулѣшь, а борщъ зъ тетерею, бо мы й щавлю нарвали, та у казанокъ накрышили.

Коли чую — десь собаки гавкають, а далѣ й вѣвць й козы замекскали. То, мабуть, чабаны гурть гонять до водою.

Скоро й соплка заграла, да такъ-же-жъ гарно, що Боже милостивый! ажъ серце затьохало у грудяхъ...

А тамъ и собаки прибѣгли на огонь, ажъ землю рвуть ногами та гавкають на насъ.

— Шарпай! Шарпай! Рудько! цуцу! на-на! кричу я, мовъ несамовитый, бо я по голосови пбзнавъ, що то нашй гуртоправ-

Дрѣ Олександрѣ Огоновскій.

ськй собаки — Шарпай и Рудько; нашъ гурть у тому стѣну ходивъ.

Якъ почувли мѣй та Андришинъ голосъ собаки, якъ кинуть ся до насъ, та ажъ скавучать зъ радощѣвъ, та руки й губы намъ лижуть.

— Та геть-бо, Рудько! — цыть, Шарпаю! цыть те! ще у кулѣшь хвостами попадете, або казанокъ перевернете.

Дивимось — и гуртоправы нашi прийшли до огнища — Мусей та Кирюха — вони у насъ за гуртомъ ходили. У рукахъ довгi-предовгi гирлиги, зъ карлючками на кiнцяхъ, щобъ коли треба яку вiвцю за ногу тою гирливою поймаи; за плечима вь нихъ по горбi.

Ото-жь вони й грали на сопiлкахъ. И якъ-же-жь то грали, Господи! я й дось, отъ уже до сивого волосу, до шостого десятка додыбавъ, а тiей чабанськой чи гуртоправськой мелодiй не забувъ и до слущного часу не забуду: така проста, така тиха, наче трохи сумна мелодiя, але до самого серця, до душi вона доходить и зъ тiей несмертьельной душi еь може й сама смерть не вийме.

А потiмъ я вже вьколи не чувъ тiей мелодiй, бо на вьки покинувъ свою рiдну сторону, степы широкi й байраки зеленi и могилы высокi...

У Московщину занесла мене зъ рiдного краю доля моя, яку Богъ пославъ. Живъ я у Московщинi не рiкъ и не два и не десять рокiвъ — до сивого волосу доживъ, а тiей чабанськой мелодiй не чувъ — мовъ вона у Ирiй на вьки зъ птицею полинула. Чувъ я й кращу мелодiю, чувъ и Рубiнштайна, и Павла де Сарасате, и Оле-Буля самого, и Йоахима, того, бачъ короля скрипичного, — о! багато де-чого чувъ — и „Дубинушку“, — и „Максимъ Козакъ“, — и Вересая зъ його „Правдою“, — чувъ и Лисенка, и Нщинського „Ой и закувала та сива зазуля“, — а чабанськой мелодiй не чувъ...

И, Господи! — де-жь я еь почувъ! на Чатирдазъ, та не вiдъ Мусея и Кирюхи, а вiдъ кримськихъ чабанiвъ, вiдъ Ахметiвъ та Абдуллiвъ: такъ-таки, та-жь сама, та самъсiвнька мелодiя, що ще змалку у моiй душi такъ и заснула, мовъ метеликъ у осенi... И отъ вона прокинулася черезъ сорокъ лiтъ, — де-жь? на Чатирдазъ... То вона була й на Кавказъ, та тiльки я не згадавъ, де чувъ еь у перше — на козацькихъ степахъ!... И я слухаю еь, слухаю, мовъ причарований... Тымъ то я й батька Тараса згадавъ и Прометея...

Хто-жь у кого вчивъ ся тiей мелодiй? Чи нашъ Мусей у Ахмета? — чи Абдулка у нашого Кирюхи? — Не знаю, и вы, люде добри, не знасте...

Куды й Крымъ дiвъ ся й Чатирдагъ й море безкрайе! Передо мною зновъ те, що давно-давно, мовъ дорогiй мертвецъ десь глибоко на душi було поховано и десятками рокiвъ неначе сiрою землею присыпано...

И у ноци потiмъ, якъ тiльки було прокинусь, зновъ и мелодiя та-жь, що колiсь давно малому у душу запала, на душi прокинетъ ся. И на другiй вже день, якъ мы, мовъ якими чарами зачарований, сидiли на самъсiвнькiй вершинi Чатирдага, на тому камяному тiмъ вьковiчного велетня природы, и мовъ зъ високого неба дивились и на безкрайе сине море, разомъ на три моря, на Черне, Азовське и на Гнилий Савашъ, а у насъ пiдъ ногами ходили де-не-де хмары та плавали орлы, боячись пiднятись врi-

вень зъ нами, — и тодѣ та мелодія не выходила у мене зъ думки. А зъ чого воно? Ось побачите, якъ до кінця доведу своє „такъ собѣ дещо“.

Думалось менѣ, сидючи на Чатирдазѣ та дивлючись на те Чорне море, котре носило колись до самого Царгорода нашій козацькій чайки зъ Байдою та Сагайдачнимъ, — думалось менѣ: от-такій-то, бачь, мѣцній чары має въ собѣ те, що змалку до душѣ наших, мовъ дитина до грудей матери, приникло! Проста, сама проста чабанська мелодія, а на неѣ, бачь, и смерти не має. Може, ще тодѣ, якъ Татаре господарювали надъ руською землею, давно-давно колись татарській чабаны, пасучи свои гурты у Золотій Ордѣ, wygrавали свою давню, степову чабанську мелодію, котру вынесли зъ собою зъ далекои Азій, зъ Каракорума, — може тодѣ ще и нашій, украинській пастушки переняли єв вѣдъ татарськихъ чабанѣвъ Тамерляна, та зъ того часу й живе та мелодія й гуляє, якъ вѣтеръ, и по українськихъ и доньськихъ степахъ, и по кримськихъ и кавказьськихъ горахъ, — гуляє й кінця-смерти не має собѣ й не матиме... А Золотои Орды й памяти не стало..

Пройшло пѣсля того ще два роки.

И загадавъ я ще дальшъ поповештатись. Загадавъ, и повѣявъ ся на далекій, далекій полудень, туды за синій моря, де ростуть пальмы й сикоморы, де у полудень нѣ чоловікъ, нѣ дерево тѣнѣ вѣдъ себе не кидає, бо сонечко тамъ стоить саме надъ головою, — повѣявъ я у Африку, у Єгипеть, у той Єгипеть, куды колись Мати Божа зъ Предвѣчнымъ младенцемъ вѣдъ Ирода утѣкала и де колись євреѣ тою, якъ кажуть, „єгипетською роботою“ свѣй великій грѣхъ покутували за те, що свого маленького брата Йосифа у неволю продали. О! тяжкій грѣхъ — меншого брата продати... И де то вже я тодѣ не вештавъ ся, чого вже не бачили очи мои! Бувъ и у Царгородѣ, де колись Байду на гакъ за ребро було повѣшено, и де золотокоса Роксоляна, попѣвна зъ Рогатына, бѣдна невольниця, а потѣмъ всеєильна „хасеки-хурремъ“, самымъ султаномъ Соліманомъ Великолѣпнымъ, повелителемъ чотырьохъ кѣнцивъ вселенной, тѣню Всемогущого Бога на землѣ, — коверзувала..

Згадуючи теперъ той Стамбуль, я зъ плачемъ выкликаю золотіи глаголы батька Кульша (най йому Господь простить усѣ „прегрѣшенія, вольныя и невольныя, яже словомъ, яже дѣломъ, яже вѣдѣніємъ и невѣдѣніємъ“ — грѣхи проти Украины):

Рай, а не мѣсто! закутокъ Єдемскій! И на ту гору, щѣ снѣгами сее...
 Олимпе! глянь, давнєзний, бѣлый
 Венеціє, Неаполю и Риме! [дѣду,
 Померкли вы на вѣкъ передо мною Изъ-за далекихъ вѣдъ, зъ имлы своєї:
 Золоченыхъ палатъ амфитеатромъ. Се диво зъ дивъ, якого по-пѣдъ не-
 Возносить ся Стамбуль понадъ Бос- [бомъ
 [форомъ. Не бачили й боги твои безсмертній...!]

На Мармурове море позирає

⁴⁾ Гл. II. Кульша: Байда, князь Вишневецкій. Драма. Петерб. 1885. Стр. 66—67.

Ну, та годъ вже!

Бродявъ я потѣмъ и по Троянськѣй землѣ, згадуючи тую Трою нещасну и дѣтокъ ея, и Старого Пріяма, и Патрокля зъ Касандрою й Гекторомъ, и Гекубу зъ Андромахою. Сидѣвъ и подѣ египетськими пальмами, ховаючись вѣдъ пекучого мовъ пекло сонця, купавъ ся и въ каламутнѣй водѣ Нила, въ тѣй водѣ, котра напувала и Фараонѣвъ и бога ихъ Аписа зъ рогами й зъ хвостомъ, — и на самѣсвѣтлѣй вершинѣ піраміды Хеопса згадувавъ нашѣ украинськѣй піраміды — козацькѣй могилы степовѣн.

А зъ Єгипта повѣявъ я саме у Святу землю — у Єрусалимъ. И — що, Боже! чо́го вже въ мене тодѣ на душѣ не перекипѣло!

Коли-жъ — слухайте! Мало менѣ було того Єрусалиму, моя душа забажала повѣятись ще дальшь, до самого Мертвого моря, до Йордану.

Ото й виѣхавъ я верхи зъ трьома бедуїнами изъ Єрусалиму, та черезъ Кедронськѣй потѣкъ мимо того Гефсиманського садочка, правымъ взгѣрѣямъ Єлеонської горы, саме у Вифтанію, де колись живъ той Лазарь зъ сестрами, зъ Мартою и Марією.

Проѣхали Вифтанію. За Вифтанією, ажъ до самѣсвѣтлого Єрихона, розкинула ся мертва пустыня. Вы не бачили тѣенъ пустынь, у котрѣй Христось сорокъ днѣвъ постивъ ся? О! яка то страшна, сумна пустыня!

Ото ѣдемо мы пустынею — кругомъ горы та скелѣ та дѣбры — и хочъ бы тобѣ деревце або билиночка зелена, тѣльки дѣнеде, помѣжъ гѣръ, голе сѣре камѣнныя бѣдною, перегорѣлою вѣдъ сонця травкою колючою вкрыло ся.

Тихо, тихо навруги. Чути тѣльки, якъ мѣй кѣнь и конѣ моихъ бедуїнѣвъ копытами по камѣнню бѣють. Коли прислухуюсь — Господи! — що се таке. И самъ собѣ вѣры не йму... Що жъ воно таке? Вѣдкиля воно? Мовъ причарований зъупинивъ я свого коня. Зъупинились и бедуїны. И що-жъ бы вы думали!

У мертвѣй пустынь, у тѣй пустынь, котру Христось своимъ нѣжками исходивъ, де постивъ ся вѣнъ та плакавъ, у тѣй пустынь сопѣлочка грав! — наша сопѣлочка! И та-жъ сама чабанська мелодія, котру я ще малымъ хлопчикомъ чувъ у себе, на Данилѣвськихъ та козачихъ степахъ, а потѣмъ коло Казбека й на Чатирдазѣ, та-жъ сама мелодія уразила до слѣзъ мою душу — и де-жъ? — у пустынь йорданськѣй.

Господи! — думавъ я — и слѣзы тихо котили ся зъ сивою бороды моею на камѣнныя святой пустынь. Такъ онъ-вѣдкиля зайшла до насъ тая чабанська мелодія, — не зъ Золотои Орды, а изъ самой святой пустынь, де колись юдейськѣй чабаны пасли вѣвцѣ самого Авраама та Якова, и на такихъ-же сопѣлочкахъ выгравали ту-жъ саму мелодію, яку й досѣ выграваютъ и въ Юдеѣ и у насъ коло Днѣпра й Дону. И Христось чувъ ту-жъ чабанську мелодію — мелодію тыхъ пастушкѣвъ, про котрыхъ Вѣнъ казавъ: „Я пастыръ добрый; пастыръ добрый душу свою владе за вѣвцѣ“ (Єв. св. Іоанъ X, 11.)

Не вмерла та мелодія; тисячъ лѣтъ, якъ день оденъ пройшли, а вона живе...

А слово наше, наша мова украинська, котру мы вѣдь самыхъ колисокъ, вѣдь матерѣвъ въ душѣ своїй, якъ и ту-жь мелодію. заховали, — мова, котру вѣдь насъ, Украинцѣвъ, Московщина

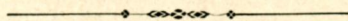
Левъ Трещакѣвскій.

хоче насилки узяти, мовъ що крадене, и котра ще — хвалити Бога й вашого цѣсаря — у васъ, у Галичинѣ, мовъ у Христа за пазухою заховала ся, — невже-жь умре наша мова?

Нѣ! якъ та мелодія, й мова наша не вмере нѣколи, не вмере, а житиме до вѣку, житиме, поки свѣту й сонця!

Петербургъ.

День страстей Господнихъ. 29 марця р. 6. 1890.

Переклады псалмѡвъ — Д-ра Володимира Александрова.

Псаломъ XIX.

(„Небеса повѣдаютъ славу Божию.“)

<p>Небеса оповѣдаютъ Намъ про Божу славу; Про створѣнныя рукъ Господ- Силу и державу. [нихъ, Дневи день свои глаголы Мовъ переливає, Ночи нѡчь зватьте и разумъ Стиха вѡдкрывае. Слѡвъ нема й рѣчей немае И не може бути, Голосѡвъ ихъ у просторѣ Зовѣмъ и не чути; Але мова ихъ проходе По-свѣту усюды, Въ нихъ Господь шатеръ поставивъ, Тамъ щобъ сонцю бути. И воно виходить зъ його Якъ женихъ зъ чертога, И радѣе, бо для нього Люба та дорога. У вѣ одномъ кѡнци зѡходитъ, Въ другѡмъ западае; Безъ його тепла на свѣтѣ И життя не мае. Для всего законъ вѡдъ Бога И свята порада; Всѣ Господнїй указанья</p>	<p>Для душѣ одрада, А наказы справедливи Серце звеселяють, Певнїй заповѣди Божїй Розумъ просвѣтляють. Передъ Богомъ страхъ у серцѣ Чистымъ застаєтъ ся; Божїй судъ по Божѡй правдѣ Зъ вѣку вѣ вѣкъ ведеть ся. Тее все дорожше злота, Камнѣвъ-самоцвѣтѡвъ, И солодше навѣтъ меду Изъ весняныхъ квѣтѡвъ. А менѣ вѡдъ того лѣтъ ся На душу просвѣта, И на серцѣ застаєтъ ся Добрая примѣта. Про грѣхи, щѡ ненарокомъ, Инде я вчиняю, Хто вгада!... А вѡдъ таємныхъ Вѡдведи, благаю! И придержъ, щобъ я знарошне Не почавъ грѣшити, — О тодѣ я злыхъ учинкѡвъ Не зможу робити. Мысли, котрїй мавъ я здавна, Маю и сегодня, — Най вони, мѡй Боже, будуть Всѣ Тобѣ завгоднїй.</p>
---	---

Псаломъ XX.

(„Услышитъ тя Господь вѣ день печали.“)

<p>Най Господь тебе почуе Вѣ день печалѣ и бѣды, Най тебе Вѡнъ заратуе Вѡдъ усякои нужды. Най тобѣ Вѡнъ пошле помѡчъ И вѡдверне злу напасть, Вѡдъ святого вѡдъ Сиону Крѣпость силъ тобѣ подасть. Най згадае приношенья, Щѡ приносивъ ты колись,</p>	<p>И вподоба' вѣсожженья, Щѡ паливъ ты якъ моливсь. Най тобѣ по серцю зрѡбитъ Все, чога попросишь ты, Щобъ ты змѡгъ свои замѣры Всѣ до дѣла довести. Мы тодѣ усѣ зрадѣмъ Про спасенныя те твое; Будемъ Бога прославляти, Котрїй милѡсть намъ дае.</p>
--	--

Взнавъ теперъ я, що Господь нашъ
 И рука Його свята
 Посыла' свое спасенье
 На помазанця-Христа.
 Колесницями та кѣньми
 Инчй хвалить ся усѣмъ;
 Мы-жь похвалимось усюды
 Богомъ-Господомъ своимъ.

И впадуть тѣ самозванцѣ,
 Захитавшись якъ слабѣ;
 Мы-жь на ноги стали твердо
 И справляемось собѣ.
 Господи! спаси царя намъ,
 И почувъ Ты, Боже, насъ,
 Якъ до Тебе, милосердный!
 Подамо мы тихій гласъ.

НА ПРОЩУ ДО КЕВЛЯРЪ.

ПОЕМА ГАЙНОГО.

Перекладъ Остапа Левицкого¹⁾.

I.

Въ вѣкиѣ стояла мати,
 На лѣжку сынъ лежавъ...
 „А глянъ-но! богомолецъ!
 А чей бысь, сыну, вставъ!“
 — „Я, мамо, такъ недужій,
 Не можу ся й дивить;
 Якъ згану помершу Гретхенъ,
 То серденько болить.“
 „То встань, подемъ до Кевляръ,
 Возьми молитвословъ:
 Пречиста насъ услышитъ,
 Будешъ цѣлкомъ здоровъ.“
 Хоругвы повѣвають,
 Молебнѣ, ажъ гудуть;
 Се зъ мѣста Кельнъ надъ Реномъ
 На прощу люде йдуть.
 А зъ ними мати зъ сыномъ,
 Молитвословъ въ рукахъ;
 Обое вразъ спѣвають:
 „Блаженна ты въ женахъ.

II.

Въ найкрасшу рызу вбралась
 Въ Кевлярѣ Божа Мать;
 Богато має хорыхъ
 Сьюгодня исцѣлятъ.
 А въ жертву тамъ для неѣ
 Приносять хорй всеѣ
 Злѣпленй зъ воску руки,
 То ноги воскови.
 А хто дасть зъ воску руку,
 Такому згофть ся рука, —
 А якъ воскову ногу,
 Здорова стане нога.
 Не одинъ, що храмавъ до Кевляръ,
 Потому на ливѣ скакавъ;
 А той на скрипкахъ вже грае,
 Що пальця цѣлого не мавъ.
 И мати взяла воску,
 Злѣпила серце мале...
 „Подай се, сыну, Пречистѣй,
 А збудешъ горе все.“

¹⁾ Въ часописи „Правда“ за рѣкъ 1868 въ Ч. 17. помѣщена на стор. 198 поезія „Прощі“, котру Ю. Федьковичъ написавъ за Гайнымъ. Є се вѣльный перекладъ поемы Генриха Гайного „Die Wallfahrt nach Kevlaar“ припоровлений до жита и до обставинъ украинсько-рускихъ. Тамъ козакъ молоденькій Иванъ иде до Кивва помолитись за Оксану и впросити Киввску Пречисту, щобы загофла его серце. Мотивъ Гайного переведеный у вѣльномъ перекладѣ въ 48 вѣршахъ, мѣжь тымъ коли оригіналъ нѣмецкій обймає 80 вѣршѣвъ. Отсе подаемо вельми гарный, дослѣбный перекладъ поемы Гайного, выставаный п. Остапомъ Левицкимъ. — Впорядчикъ: *Василь Луквичъ*.

Сынъ взявъ воскове сердце
 И предъ икону несе;
 Сльоза заплыла въ око
 А зъ сердца жаль плыве:
 „Пречиста Дѣво-Мати!
 Тебѣ несу мой жаль;
 Небесная царице,
 Услышь мою печаль!
 „Въ Кольоніи, славномъ мѣстѣ,
 Я зъ матерью сидѣвъ,
 Въ томъ мѣстѣ, де страхъ богато
 Каплицъ и хоромовъ.
 „Побіля-жь сидѣла Гретхенъ,
 Но та вже не жие...
 Маріе, прииме те сердце,
 А исцѣли мое!
 „Загой зболѣле сердце,
 А я во всѣхъ часахъ
 Спѣвать и молитись буду:
 „Блаженна ты въ женахъ!“

III.

Въ комнатѣ сынъ и мати
 Уснули тихимъ сномъ;
 Ввѣйшла Пречиста Мати
 И стала надъ одромъ.
 На хоре сердце руку
 Легенько поклала,
 Солодко усмѣхнулась
 И нишкомъ вѣдѣйшла.
 У спѣ все бачить мати,
 Ще й бѣльшь звѣстили їй сны;
 Прокинулась зъ просоня,
 Чогось такъ лають пси.
 А въ лѣжку тамъ простертый
 Безъ духа сынъ лежавъ;
 Поранку свѣтъ рожевый
 Блѣде лице вкрашавъ..
 А мати руки склала
 И зо слѣзми въ очахъ,
 Тихонько заспѣвала:
 „Блаженна Ты въ женахъ!“

 Зъ „космічныхъ пѣсенъ“ ЯНА НЕРУДЫ.

(Перекладъ Ивана Франка).

У зоряхъ небесныхъ великій законъ
 Написаный золотолитый.
 Законъ надъ законы: свѣй рѣдный край
 Надъ все ты повиненъ любити.

Та-жь всяка планета зна' сонце свое,
 Що къ собѣ єй притягае,
 И кожда звѣздная сѣмя
 Такожъ вѣтчину свою мае.

Тому то комета такъ блудить и бесъ
 Въ просторѣ вѣдъ краю до краю,
 Бо киненій въ безмѣръ атомы — назадъ
 Въ вѣтчину свою стежки шукають.

Историчный дѣячъ Украины-Руси гетьманъ Петро Дорошенко^{*)}

„На передѣ Дорошенко,
Веде свое войско

Хорошенко.“

(Народня пѣсня)

Петро Дорошенко уродивъ ся въ Чигиринѣ въ 1627-омъ р. зъ козацкой родины, приписаной до чигиринской сотнѣ. Въ 1649-омъ р. бачимо его вже въ гетьманскѣй козацкѣй сотнѣ; Хмельницкѣй, зауваживши его замѣтнѣй способности, именувавъ его „арматнымъ писаремъ“ (заступникомъ начальника артилеріи) и спускавъ ся на него зъ важными порученіями. Такъ въ 1650-омъ подъбуемо Дорошенка мѣжь трѣма проводниками, щѣ зъ козацкимъ войскомъ ходили въ походъ на Молдавію; зъ концемъ же того року вѣнъ выбравъ ся яко депутатъ козацкого войска для переговоровъ зъ польскимъ соймомъ. Въ р. 1653-омъ Дорошенко ставъ прилуцкимъ полковникомъ, котру то гдибѣть задержавъ до кѣнця р. 1659-ого. По смерти Хмельницкого належавъ до кружка старшинъ, щѣ піддержували Выговского и его політичнѣй змаганя: бравъ участь зъ козаками своего полку у военныхъ выправахъ Выговского противъ полтавского полковника Пушкаря и противъ московского войска; въ походѣ противъ Москвы ему не сприяло щасте, бо его побивъ князь Пожарскѣй въ битвѣ біля мѣсточка Сръбного, почѣмъ вѣнъ ледво втѣкъ и тымъ способомъ выратувавъ ся вѣдъ неволѣ. Коли Выговского скинула козацка рада изъ гетьманства, Дорошенко піддержувавъ его до остатной хвилѣ, и доперва пѣсля остаточного розбитя Выговского біля Хмѣльника при кѣнці р. 1659-ого, пѣдавъ ся наказному гетьманови Сомкови зъ усѣми козаками, щѣ остались въ его обозѣ. За ту постѣйность Дорошенка покарали его тымъ, щѣ скинули его зъ полковника прилуцкого, и вже на протоколѣ переяславской рады, котра потвердила Юрія Хмельницкого гетьманомъ, Петро Дорошенко пѣдписавъ ся безъ усякого чину. За нового гетьмана Дорошенко занявъ швидко дуже вызначне мѣсце мѣжь старшиною, щѣ его окружала. Уже зъ початкомъ р. 1660-ого его назначено полковникомъ чигиринскимъ, почѣмъ рада старшинъ выслала его мѣжь депутатами до Москвы жадати змѣны деякихъ пунктѣвъ Переяславской умовы; вѣдтакъ бравъ участь

^{*)} Ся статья зладжена на основѣ розвѣдки „Петръ Дорофеевичъ Дорошенко“, помѣщеной въ книждѣ В. Б. Антоновича и В. А. Беца „Историческіе дѣятели Юго-Западной Россіи въ біографіяхъ и портретахъ.“ Выпускъ I, на стор. 99—110, — и розвѣдки „Наслѣдники Хмельницкого“, помѣщеной въ дѣлѣ „Руська история в житєписяхъ єї найголовнѣйшихъ дѣятелѣвъ — М. Костомарова“ (перекладъ О. Барвѣньского) въ томѣ 3-омъ на стор. 3—36.

въ походѣ Шереметьева и Юрія Хмельницкого, и при заключуваню Хмельницкимъ договору зъ Поляками, вѣвъ именемъ гетьмана переговори зъ проводиремъ польского вѣйска Любомирскимъ. Вѣнъ замѣтно вмѣвъ вже тогдѣ зберегати свою гднѣсть передъ Поляками. Предкладаючи Любомирскому миръ, вѣнъ не позволивъ польскому панови на себе кричати, и сказавъ: „Мы добровѣльно предкладаемо вамъ миръ. Забудьте стару ненависть, а нѣ, то у насъ в самопалы и шаблѣ...“ До кѣнця гетьманованя Юрія Хмельницкого якъ и за наслѣдника его Павла Тетеры, Дорошенко не тративъ свого значѣня. Въ р. 1663-ѣмъ одержавъ вѣдъ Тетеры чинъ генерального осаула, а въ р. 1665-ѣмъ прилучивъ до него гднѣсть черкаского полковника.

Мѣжь тымъ того-жь таки року Тетеря втративъ надѣю перемогти Бруховецкого, и лякаючись загального роздраженя народу рѣшивъ ся покинути гетьманство, и втѣкъ до Польщѣ, а вѣд-такъ до Туреччины, де и вмеръ. Гетьманство лишилось одже теперь вѣльнымъ а по стараняхъ деякихъ претендентѣвъ, вкѣнци Козаки настановили Дорошенка „наказнымъ гетьманомъ.“ Зъ початкомъ р. 1666-ого вѣнъ скликавъ до Чигирина раду старшинъ и козаковъ, котра и потвердила его гетьманомъ.

Дорошенко поставивъ собѣ програмою получить Украину подъ одною властю и злучити козацкѣй силы; вѣнъ не долюблювавъ Польщѣ и нѣякъ не хотѣвъ, щобъ Украина зѣставала подъ еи властю; все заявлявъ готовѣсть бути подъ властю Москвы, та не иначе, якъ подъ умовою, чтобы Москва шанувала права самостѣйности Украины, щобъ московске правлѣне не посылало тамъ своихъ воеводѣвъ, не мѣшалось у внутрѣшней справы и обходило ся зъ Козаками, якъ зъ народомъ вольнымъ. Обставины спинали его зъ усѣхъ бѣковъ добити ся такого политичного идеалу и вѣнъ мусѣвъ вести тяжку, завзяту боротьбу зъ ними.

Щобы одже перевести згадану выше програму, треба було выступити противъ Бруховецкого, котрый хотѣвъ заволодѣти цѣлою Украинною. Дорошенко занявъ ся тымъ дуже горячо: передо-вѣсмъ вѣнъ предпринявъ рядъ щасливыхъ выправ противъ тыхъ козацкихъ проводирѣвъ, котрѣ (якъ на пр. Дрозденко, Децикъ и т. и.) признавали власть Бруховецкого на правѣмъ боцѣ Днѣпра; вѣдтакъ перейшовъ на лѣвый бѣкъ Днѣпра, де оголосивши універзалы, въ котрыхъ осуждувавъ вчинки Бруховецкого, взывавъ усѣхъ мешканцѣвъ лѣвобѣчнои Украины злучитись подъ его властю; опбѣля, вмѣшавшись въ межвусобицѣ, щѣ поветали мѣжь козаками Переяславского полку и ихъ полковникомъ Данкомъ, Дорошенко ставъ по боцѣ козаковъ, выгнавъ московскѣй вѣйска, бажаючи покарати ихъ за вѣите Данка, и заволодѣвъ майже усѣмъ переяславскимъ полкомъ. Але въ тѣмъ сталась важна подѣя, котра мала рѣшучей впливъ на дальшу долю Украины, а Дорошенка задержала въ его змаганяхъ. 30-ого сѣчня р. 1667-ого подписали повномѣчники Росѣй и Польщѣ договѣръ въ Андрусовѣ; четверта точка сего договору гласила, щѣ обѣ стороны порѣшили роздѣлити Украину на двѣ половицѣ; московску и польску, котрыхъ грани-

цею мавъ бути бѣгъ Днѣпра. Такимъ чиномъ західна половина України мала вернути назадъ підъ власть Польщѣ а ббльшбсть еи мешканцѣвъ — вернутись въ крѣпацтво, що очевидно викли- кало великій крикъ и незадоволене народу и Козакбвъ. Мѣжь- тымъ Дорошенко повиненъ бувъ такожъ пбддатись королеви и роз-

Петро Дорошенко.

почати зъ нимъ переговори що до умовъ сего пбдданя; сї пере- говори дѣйсно распочато, але вони не довели до нѣчого. Зъ од- ного боку Польща предкладала умовы дуже тяжкї и невыгбднї для Козакбвъ и для автономїв краю, зъ другого-жь, зауваживши незвычайнї пбсла еи думки жаданя въ тбмъ зглядѣ Дорошенка, рѣшила передати гетьманску гбднбсть вншбї особѣ, ббльше

уступчивой що до намѣровъ польскаго правлѣня. Переговоры дѣлаго йшли пиняво и не приводили до нѣякои згоды, але поки-що обидвѣ стороны не рѣшались брати за зброю. Доперва зъ кѣнцемъ р. 1666-ого вступило на Украинну польске вѣйско пѣдъ проводомъ реѣментаря Маховскаго и стало брати мѣста та нищити мечемъ всео населене, що не показовалось покѣрнымъ королеви; втогдѣ Дорошенко, зъ свого боку, зъ козацкими полками стоячими пѣдъ его проводомъ и зъ частиною нанятои кримскои орды напавъ на Полякѣвъ. Въ битвѣ коло села Печеры, надъ Бугомъ, побивъ Дорошенко Маховскаго, почѣмъ Маховскій утѣкъ до Бранлова и замкнувъ ся въ тѣмъ мѣстѣ; Козаки вѣяли мѣсто приступомъ, побили Полякѣвъ на голову, а полонивши Маховскаго, выдали его Татарамъ; зъ початкомъ року р. 1667-ого Дорошенко умовившись зъ кримскимъ ханомъ, выбравъ ся вразъ зъ цѣлою ордою, разомъ въ числѣ сто тысячъ людей, опустошувати полуднево-заходнїи части Польщѣ, и осадивъ польскаго гетьмана Яна Собѣскаго коло Пѣдгаецъ въ нашѣй Галичинѣ; тѣльки дякуючи щасливѣй нагодѣ, котра спонукала Татарѣвъ вѣдступити, будучїи польскїи король выратувавъ ся вѣдъ грозячого ему розгрому и заключивъ перемирїе зъ Дорошенкомъ, але, розумѣе ся, на установлене трѣвкихъ прїятельскихъ зносинъ зъ Польщею не було нѣякои надѣѣ; скорше чи пѣзнѣйше треба було выдержати зъ нею упорну боротьбу. Дорошенко розумѣвъ добре, що для сеи боротьбы не выстарчатъ его власнїи силы; накопи тїи силы показались слабыми при Хмельницкѣмъ, коли то усея Украина одностайне встала, тымъ бѣльше не мѣгъ на нихъ спуститись Дорошенко теперь, коли вся вага боротьбы мусѣла впасти на одну тѣлько заходну половицю краю, що найбѣльше потерпѣла и обезлюднѣла въ часѣ попереднихъ вѣйвн. Конечно треба було опертись на вѣшну помѣчь, але рахувати, якъ се чинивъ Хмельницкїи, на помѣчь Росїѣ Дорошенко не мѣгъ, бо Росїя тѣлько що зрелася на пѣдставѣ Андрусѣвскаго договору права мѣшатись до справъ заходной половицѣ Украины, а на просьбу Дорошенка о пѣдмогу, бояре именовъ царя Олексїя Михайловича вѣдповѣли ему радою: „щобы вѣнъ для добра Украины остававъ у вѣрнѣмъ пѣдданствѣ короля польскаго, якъ сего вымагае Андрусѣвскїи договѣръ.“ Середъ крайной potrzeby Дорошенкови лишавъ ся одинъ выхѣдъ: шукати протекторства и пѣдмоги въ Туреччинѣ. Дорошенко дѣйсно звернувъ ся до Порты; вѣнъ предкладавъ султанови пѣддати ему Украинну на такихъ самыхъ умовахъ, на якихъ пѣддались ему Молдавія и Волощина, за що Турки прїимуть на себе обовязокъ, якъ боронити Козакѣвъ вѣдъ Польщѣ, такъ и стерегти Украинну передъ нападомъ Татарѣвъ. Тїи предложеня прїняла Порта зъ усею готовостю, почѣмъ зъ початкомъ р. 1669-ого заключено умову, котру и потвердила козацка рада, скликана Дорошенкомъ блиско Корсуня на рѣцѣ Расава. Заразъ опѣсля именовъ султана вручено Дорошенкови знаки гетьманскои гѣдности: булаву, бунчукъ и знамена, а такожъ грамоты, въ котрыхъ мѣстїялись умовы, на якихъ Порта прїймала Козакѣвъ пѣдъ свое протекторство. Такимъ чиномъ була забеспе-

чена підмога Туреччини в сподіваній боротьбі з Польщею, котра і вибухла в клькька лѣтъ опѣсля, але помимо сеи прямої користи, умова з Туреччиною мала ще другій неменше важный впливъ: вона дуже неутралізувала (зменшувала) політичній невыгдній для України умовы Андрусѣвского договору. На підставѣ сего договору Росія зрѣкала ся права мѣшатись до захѣдної України на користь Польщѣ, але, наколи-бъ в сподіваній боротьбі Туреччина перемогла Польщу, то з огляду на вѣдносны до Порты московске правлѣня не було звязане нѣякою умовою, и могло вѣдновити змаганя для злуки зновъ цѣлої України підъ своимъ протекторствомъ. Що Дорошенко мавъ на оцѣ сей выхѣдъ боротьбы, яко остаточный результатъ своєї політичної комбінациѣ, видно зъ того, що его приятельскій зносины зъ московскимъ правлѣнемъ тягнуть ся безъ перервы и стають тѣснѣйшими пѣсля того, якъ Поляки заключили зъ Турками бучацкій договѣръ (р. 1672-го), котрымъ вони зрѣклись України и Подѣля на користь Туреччини. Московске правлѣне само стає держатись поглядѣвъ Дорошенка и розпочинає рядъ походѣвъ, а то щобы підчинити собѣ захѣдну Україну. Опроче комбінация політична Дорошенка, зовсѣмъ вѣдповѣдаюча дипломатичнымъ вѣдносинамъ того часу, показала ся хибною лише що тыкаєсь его власной особы. Яко авторъ, щѣ придумавъ такий дотешный, політичній плянъ и умѣвъ выповнити его истотну часть, не вважаючи на незвычайній перешкоды, Дорошенко рахувавъ, що московске правлѣне вѣддасть ему гетьманску власть надъ злученою Україною — але в тѣмъ вѣнѣ гѣрко помыливъ ся... Та про се скажемо опѣсля.

Ще переговоры Дорошенка зъ Портою не скѣнчились, коли ему трафилась перша нагода виявити свои змаганя до злуки обохъ половинъ України. Въ р. 1668-ѣмъ, вѣ наслѣдокъ неспокоѣвъ, щѣ повстали у вѣхѣдній України по причинѣ выгнаня зъ мѣстъ воводѣвъ московскихъ (Огарева и инш.), мешканцѣ завбзвали сюды на помѣчъ Дорошенка. Похѣдъ его черезъ Україну на чолѣ стотысячной армії бувъ справѣ маршомъ тріумфальнымъ: де тѣлько зближавъ ся, мешканцѣ выходили напротивъ него и приймали его хлѣбомъ-сѣлю. Середъ того походу вѣнѣ переправивъ ся черезъ Днѣпро и прийшовъ на Сербинске поле, де стоявъ обозомъ гетьманъ Бруховецкій, щѣ втративъ вже надѣю на свои силы; а коли прийшовъ Дорошенко, народне обурене противъ Бруховецкого (мѣжъ иншимъ за те, що сировадивъ на Україну московскихъ воводѣвъ, котрї лаляі Українцѣвъ, здирали, грабували, зневажали жѣнки и дѣвчата, — постаравъ ся о московскихъ митарѣвъ, о наложенє чималыхъ податкѣвъ и данинъ, та Москалямъ подававъ раду знищати привілеї мѣстъ, — самъ же бувъ вельми користолюбный, напасный, грабежливый, жорстокий и, надѣючись на оборону зъ стороны Москвы, не знавъ границъ своѣй самоволѣ и т. в.) виявилось вѣ бурлявѣй колотнечѣ, середъ котрой Козаки здерли зъ него одѣжъ и били до смерти оружямъ, вилами и киями, а его наступцемъ вѣ обозѣ окликали Дорошенка; але, щобы его выбѣръ бувъ правосильнымъ, треба було затвердити его зго-

дою правильно скликаною рады, а головню згодою московского ряду. Дорошенко мавъ надбю, що обѣ сѣ условини сповняты ся, бо збраны въ его обозѣ лѣвобережнѣ полковники и старшины згодились на его выбѣръ, а начальникъ московскихъ войскъ, князь Ромодановскій, що впавъ зъ войскомъ на Украину длятого, чтобы покарати Бруховецкого за прогнаны воеводѣвъ, довѣдавшись вѣдъ Дорошенка о тѣмъ, що зайшло, вернувъ ся назадъ, надбючись, що московскій рядъ може затвердити Дорошенка, котрый давно вже удержувавъ прихильнѣ зносины изъ Москвою. Опроче вертатись наказувавъ ему розумъ, бо нашь гетьманъ мавъ саме тогдѣ пѣдъ рукою 60 тысячъ Козакѣвъ и 35 тысячъ Татарѣвъ. Але Москвѣ и не въ головѣ було вѣдати гетьманску власть такому щирому сынови Украины и такому мудрому политикови, якъ бувъ Дорошенко: вона, розумѣе ся, волѣла пѣддержувати такихъ кандидатѣвъ на гетьманство, котрѣ руководячись честялюбностью а бѣльше узкими особистыми интересами, були податливѣйшимъ орудѣмъ въ рукахъ ряду московского. Тому то вона пѣддержуе на Лѣвобережу Дорошенковыхъ противникѣвъ: Бруховецкого, Многогрѣшного и Самбѣловича, та старае ся злучити пѣдъ властью остатного правобережну Украину ухильюючи постѣйно Дорошенкови претенсѣ до гетьманства.

Скоро одже тѣлько Дорошенко удавъ ся на правый берѣгъ Днѣпра, князь Ромодановскій дѣставъ новѣ порученя и сказѣвки: вѣнъ зновъ впавъ на Украину зъ войскомъ, и бѣля Чернигова увѣйшовъ въ переговоры изъ старшиною лѣвобережныхъ полковѣвъ. Сѣ переговоры мали на оцѣ выбѣръ нового гетьмана. На пѣдставѣ обоубльной згоды на ту гѣднѣсть покликано р. 1669-ого чернигѣвского полковника Дамяна Многогрѣшного, котрого рядъ московскій и затвердивъ.

Мѣжь обома гетьманами вывязалась два роки треваюча боротьба, зъ котрой выйшла тѣлько руина рѣдного краю; при помочи московского войска Многогрѣшный одержавъ въ нѣй перевагу и лише два полки переяславскій и лубенскій признавали якийсь часъ надъ собою власть Дорошенка. Мѣжь тымъ Дорошенкови пришло бороти зъ новою великою небеспечностью; вѣдъ часу выбору Бруховецкого установилась думка, що пѣдмога Запорожа може доставити гетьманску булаву тому кандидатови, котрый зможе здобути собѣ зичливѣсть низового товариства. Пѣсля смерти Бруховецкого такой кандидатъ появилъ ся въ особѣ Петра Суховѣенка, бувшого писаря войска запорожского; коли одже Суховѣенко неспокойнѣйшу частину Запорожцѣвъ прихильнѣ на свѣй бѣкъ, окликали вони его гетьманомъ въ Сѣчи, почѣмъ вѣнъ забезпечившись, що Татаре помагатимуть ему, вирушивъ осеню р. 1668-ого на Чигиринъ противъ Дорошенкови. Але ему зовѣмъ не повелось; его войско розѣгнано, а вѣнъ самъ ледви втѣкъ у степы. На весну послѣдующого року Суховѣенко выступивъ зновъ зъ бѣльшими силами; ему удалось окрѣмъ Запорожцѣвъ прихилити на свѣй бѣкъ полки лѣвобережной Украины: полтавскій, миргородскій, лубенскій, прилуцкій и переяславскій, та

увійти въ тѣснѣйшу звязъ изъ кримскимъ ханомъ Адиль-Гіреємъ. Изъ значными силами Суховіенко появивъ ся на Украинѣ, выправивъ орду до Чигирина, а самъ выбравъ ся на Умань и скликавъ сюды раду, щобы потвердила его выбѣръ. Татаре мѣжь тымъ стрѣтили Дорошенка на дорогѣ до Уманя и осадили его въ обозѣ коло села Конончѣ и на березѣ Росѣ; положенѣ гетьмана було вельми тяжке, позаякъ половиця пѣдвладныхъ ему полкѣвъ полишила его, и удалась на раду до Уманя. Однакожь зъ сего тяжкого положеня выратувало его турецке правлѣне: се бо въ той часѣ якъ разъ явились турецкій послы изъ вѣсткою, що султанъ вкѣнци згодивъ ся на умову зъ Дорошенкомъ. Турецкій послы розпочали свою роботу вѣдъ сего, що именемъ султана наказали Кримцямъ полишити Дорошенка въ супокою и вернуться до дому. Коли Кримцѣ вѣдѣшли, справа Суховіенка заразъ погѣршила: богато Козакѣвъ, зобранныхъ въ Уманя, вернулось назадъ до Дорошенка, инші вѣдкрыли раду и приступили до выбору нового гетьмана, але сей выбѣръ поминувъ Суховіенка, котрого головною опоры — кримской орды — вже не було. Захѣднїй правобережнїй полки: уманскїй, кальницькїй и брацлавскїй выбрали на радѣ гетьманомъ уманского полковника Михайла Ханенка, котрый вѣддавъ ся пѣдъ протекторство Польщѣ, заключивъ зъ польскимъ правлѣнемъ умову, почѣмъ въ р. 1670-омъ король затвердивъ его на гетьманствѣ. Оба гетьманы: Дорошенко и Ханенко вступають въ завзяту боротьбу, въ котру тягають и спирають (протегують) ихъ державы — турецку и польску. Въ тѣй боротьбѣ заедно перемагає Дорошенко; вѣнъ кѣлька разѣвъ побивъ доткливо противника (на пр. коло Стеблева, Четвертинѣвки и т. и), занявъ Умань и инші мѣста, котрї узнали Ханенка гетьманомъ, а вкѣнци въ р. 1672-омъ выкликавъ сильный нападъ Туркѣвъ на Польшу. Въ часѣ сего нападу Турки при помочи Дорошенка взяли Каменецъ, осадили Львѣвъ, и вкѣнци змусили польского короля Михайла заключити позѣрнїй договѣръ въ Бучачи р. 1672-ого, на пѣдставѣ котрого вѣнъ обовязавъ ся платити даннну Туреччинѣ и зрѣкъ ся Подѣля и Украини на користь Туреччины.

Такимъ чиномъ сповнилась зъ величезными трудами перша половина Дорошенковой програмы: вѣнъ ставъ одинокимъ представителемъ правобережной Украини пѣдъ протекторствомъ султана. Заразъ одже вѣнъ взявъ ся за осущенѣ другой половины своего пляну.

Вѣдъ р. 1672-ого зноснн Дорошенка зъ московскимъ рядомъ що до злуки обохъ половиць Украини пѣдъ властью одного гетьмана, а пѣдъ протекторствомъ царя, стають живѣйші. Дорошенко жадає заедно протекторства, але пѣдъ умовою, що Москва не буде посылати воеводѣвъ на Украину и нарушувати правъ козацкихъ. „Въ мене дѣтей нема, — говоривъ вѣнъ — про себе не дбаю, але дѣло йде про Украинну и про вѣсѣхъ людей нашихъ: жадаю, щобъ Украина була одностайна и свободна, а Украинцѣ вѣльнїй“. Московскїй рядъ не звязанный теперъ точками Андрусѣвского договору, приймає его предложеня ласкаво и выявляє го-

товѣсть пѣддержати ихъ своими силами, але не довѣряючи Дорошенкови, поручае руководство сего дѣла, подтвержденному нимъ на лѣвѣмъ березѣ Днѣпра, гетьманови Иванови Самѣйловичеви, котрый ставъ гетьманомъ въ р. 1672-ѣмъ по Многогрѣшнѣмъ. Самѣйловичъ одже, щобы прибрати у правну форму свои претенсїѣ до правого берега Днѣпра, скликуе въ р. 1674-ѣмъ раду до Переяслава, на котрѣй Козаки, користуючись тымъ, що Ханенко втративши усяку надѣю на гетьманство, зрѣкъ ся гетьманства, окликують Самѣйловича гетьманомъ обохъ берегѣвъ Днѣпровыхъ; рѣвночасно зъ тымъ Самѣйловичъ зъ козацкими и московскими войсками предпрїймае рядъ походѣвъ на захѣднѣй берѣгъ Днѣпра тому, щобы здобути вѣдъ мешканцѣвъ признане свои власти, и намавляє Дорошенка зречись гетьманства на его користь. Помимо однакожь значной переваги своихъ силъ и симпатїѣ бѣльшости населеня вѣнъ довго не може добитись сего, що задумавъ, въ наслѣдокъ свои бездарности и нерѣшучости. Длѣтого, щобы заволѣдѣти правобережною Україною — Самѣйловичеви приходилось выдержати боротьбу не зъ однимъ Дорошенкомъ; до сей части Украины мали претенсїю и Туреччина и Польша, котра не хотѣла пѣддатись бучацкому договору и вѣдновила сейчасъ пѣсля его заключеня войну зъ Портою. Обѣ державы вели мѣжь собою войну о володѣнє краемъ, и запалуючись все бѣльше и бѣльше, зганяли злѣсть на мешканцѣхъ краю. Поляки, Турки и кримска Орда руйнують черезъ кѣлька лѣтъ мѣста и села, нищать населене, або берутъ его въ полонъ; мешканцѣ, гнобленїѣ зъ усѣхъ бокѣвъ, утѣкають и цѣлыми масами переселяють ся на лѣвѣй берѣгъ Днѣпра, вышукуючи собѣ новїѣ бѣльше безпечнїѣ мѣсцевости для поселеня: выселяють ся не тѣлько цѣлїѣ села, мѣсточка и мѣста, але населене цѣлыхъ полкѣвъ. Зауважавши сей ставъ справы, Самѣйловичъ стараець приноровитись до него; замѣсто того, щобы заняти територїю, котра узнавала его власть, и предпрїняти енергїичнїѣ мѣры, абы єѣ охоронити, вѣнъ задоволяє ся вѣдѣрваными походами на правѣй бѣкъ Днѣпра и въ часѣ ихъ завывае народѣ переселюватись, та выходцѣвъ розмѣщує на лѣвѣмъ боцѣ Днѣпра, стараючись притѣмъ поселити ихъ о кѣлька можна подальше Днѣпра. Край перемѣнює ся швидко въ пустыню, опустѣлїѣ мѣста та села — силленїѣ Поляками и Турками, деякїѣ мешканцѣ, щѣ пробували боронитись — выгубленїѣ мечемъ. До 4 лѣтъ богатїѣ и многолюднїѣ колїєс мѣста Ладыжиня, Умань, Брацлавъ, Черкасы, Паволочь, Корсунь, Канѣвъ и т. и. перемѣненїѣ въ розвалины або опустѣлїѣ.

Се повне знищенє краю, звѣстне въ народнѣй памяти пѣдъ именовѣмъ „ру и н а“ зломїло вкѣнци Дорошенка. Пѣддержуючи боротьбу до остатной крайности, вѣнъ побачивъ, що для нього лишивъ ся одинъ лише можливый вѣходъ: зречись власти и кинути на волю долѣ свой незакѣнченїѣ плянъ, для здѣйствиеня котрого вѣнъ черезъ десять лѣтъ уживавъ усѣхъ своихъ силъ. Лишений старшиною и Козаками, перейшовшими на бѣкъ Самѣйловича, покинутїѣ народомъ, не интересуючись бѣльше Туреччиною а не будучи въ можности прихлїити на свѣй бѣкъ Московщину, вѣнъ зъ

остатками своихъ силъ замкнувъ ся середь пустынь въ Чигиринѣ, що оденъ лишивъ ся пѣдъ его властью, и рѣшивъ ся покѣнчити свою политичну дѣяльнѣсть; але не згоджуючись изъ способомъ поступованя Самбѣловича и не довѣряючи его егоистичной особѣ, вѣнъ бажавъ вѣддати булаву въ руки народу, що его выберавъ; завивши московскому рядуви, що зрѣкаєсь гетьманства, увѣйшовъ въ зносини зъ Запорожскимъ кошевымъ Иваномъ Сѣркоомъ, скликавъ зъ кѣнцемъ р. 1675 ого въ Чигиринѣ раду и на нѣй здавъ знаки свои гѣдности запорожескому товариству, яко моральному представителєви народу.

И заплакавъ Дорошенко,
 Якъ тая дитина:
 „Не розсышлемъ вражу силу,
 Не встану я знову!
 Возьмѣтъ мои гетьманскіи
 Клейноды, панове,
 Та вѣднесѣтъ Москалеви:

Нехай Москва знае,
 Що гетьмана Дорошенка
 На свѣтѣ не має.
 А я, брати Запорозцѣ,
 Возьму собѣ рясу,
 Та пѣду поклоны бити
 Въ Межитѣръ до Снаса“.

(Шевченко. Прага. Томъ I. Стор. 314—315).

Сей поступокъ однакожь не сподобавъ ся Москвѣ. Сѣрко дѣставъ „выговѣръ“ за те, що принявъ зреченє Дорошенка; ему выкидано, що мѣшаєсь до справъ, котрѣ до него не належать. Зъ початкомъ р. 1676-ого Самбѣловичъ приступивъ до Чигирина зъ сильнымъ войскомъ и зажадавъ вѣдъ Дорошенка, чтобы пѣддавъ ся и зрѣкъ ся на его користь. Дорошенко вчинивъ одно и друге, выѣхавъ зъ Чигирина и три версты вѣдъ мѣста надъ рѣчкою Янчаркою зложивъ булаву, знамя, бунчукъ, присягнувъ цареви, — почѣмъ удавъ ся яко полонѣникъ до ѡбозу Самбѣловича.

Такъ закѣнчилась политична роля одного зъ найзнаменитшихъ представителѣвъ козацтва въ 17-ѣмъ вѣцѣ. Помимо похибокъ и неудачъ, Дорошенко мѣжь сучасными ему козацкими провѣдниками представляе радѣну появу: не низькій егоизмъ, не змаганє за здобутками и особистыми выгодами руководить тѣмъ гетьманомъ. Вѣнъ щиро тѣшитъ ся щастѣмъ вѣтчины, вѣнъ середь найтруднѣйшихъ обставинъ, зъ неймовѣрною енергією и постѣйностью боре ся за ню, вѣнъ падає зъ гѣдностью и зъ пересвѣдченємъ, що сповнивъ свѣй обовязокъ.

Самбѣловичъ визначивъ Дорошенкови жити въ мѣстѣ Сосниці, въ Чернигѣвщинѣ, недалеко вѣдъ гетьманской столицѣ Батурина. Дорошенко перебравъ ся 1. листопада 1676-ого р., и почавъ будовати собѣ въ Сосниці дѣмъ. За мѣсяцъ прибѣгли до гетьмана царскіи пѣсланцѣ и вымагали, щобъ выправивъ зъ ними въ Москву Дорошенка. Самбѣловичъ вымавлявъ ся, кажучи, що царскимъ словомъ ѡбѣцано жити Дорошенкови на Украинѣ. Теперъ же, коли Дорошенко повѣривъ въ се слово и перебравъ ся въ Сосницю, не выпадає ломити царске слово и забирати Дорошенка въ Москву, коли за нимъ нема нѣякой новой вини, а про

старій дано слово не споминати. Послы стали завѣрювати гетьмана, що царь зове Дорошенка въ Москву тѣлько за тымъ, щобъ побачивъ ся зъ царемъ, та запрягнувъ на вѣрнѣсть. Довго послы вговорювали и влещували гетьмана, щобъ пустивъ Дорошенка въ Москву, кляли ся, що Дорошенко зновъ верне въ Украину, але Самбѣловичъ не згодивъ ся. Въ день св. Миколая гетьманъ скликавъ на раду до себе старшину и рада урадила, що ломати слово соромно и не слѣдъ пускати Дорошенка въ Москву, а коли вѣнъ самъ схоче поѣхати на поклѣнѣ до царя, то се инакша рѣчь, — нехай ѣде; послы вѣдѣхали зъ голыми руками. А на веснѣ царь приславъ нового посла, чтобы привѣзъ Дорошенка въ Москву.

На сей разъ звали вже Дорошенка тѣлько на те, щобъ порадитись зъ нимъ та розпытати про турецкѣй та татарскѣй силы. Гетьманъ повѣривъ, але все таки для обережности Дорошенка выправивъ зъ нимъ судью Домонтовича и писаря Прокоповича.

Царь ласкаво повитавъ Дорошенка а за кѣлька днѣвъ сказали ему, що вѣнъ мусить жити въ Москвѣ задля нарады въ справахъ войны зъ Турками и Татарами. За мѣсяць привезли Дорошенка, щобъ вѣнъ просивъ царя, абы звелѣвъ перевезти въ Москву зъ Украины его жѣнку. Зрозумѣвъ старшій Петро, до чого воно йде, та нѣчого було дѣяти. Вѣнъ пославъ листъ до Самбѣловича, щобъ заступивъ ся за него и вызволивъ зъ Москвы, бо очевидно стало, що не за для порады его сюды привезли!...

За Дорошенчихою выправили на Украину зъ Москвы особливаго посла. Дорошенчиха пробувала въ Сосниці и коли ѣй сказали ѣхати въ Москву, вона ажъ не стямилася, голосила, рыдала-просила не посылати єѣ.

И Самбѣловичъ, и мати Дорошенкова и его братъ Андрѣй змагали ся, що не въ звичаю на Украинѣ такъ приневолювати жѣнку ѣхати до свого чоловіка, коли нѣ чоловікъ, нѣ жѣнка того не бажають. Нарештѣ гетьманъ вѣдпуствивъ посла, не выправивши зъ нимъ Дорошенчихи. Однакожь, не знати якимъ вже способомъ, въ кѣнци липня Дорошенчиху таки привезли въ Москву. Дорошенкови дали на жите такий дѣмъ, въ котрѣмъ зъ стелѣ те-кло, а зъ грубъ дымиле такъ, що не можна було за дымомъ вендѣти въ хатѣ. На прожитокъ ему вызначили на рѣкъ 700 рублѣвъ. Ошуканий гетьманъ ще разъ вѣдваживъ ся просити царя вѣдпустити его на Украину, за котрою тужили его сердце и душа. Вольнолюбива натура пѣдоптаного лицаря не выносила московскои тюрьмы, яка-бъ вона велика не була, хочъ бы навѣтъ була ширша, якъ цѣла Москва; выпещене волею Украины козацке сердце рвало ся пѣль рѣдну стрѣху!...

Замѣсто простои вѣдповѣди Дорошенкови прибавили грошей на прожитокъ: на него зъ родиною и 24 слугами постановили давати ему рѣчно 936 рублѣвъ!... а въ цвѣтнѣ 1679-ого р. послили его яко воеводу въ далеке пѣвнѣчне и тяжко холодне мѣсто Вятку.

Два разы мучивъ ся вѣнъ на тѣмъ воеводствѣ, а вѣдтакъ ставъ просити, щобъ зновъ повернули его, вже хочъ не въ Укри-

ину, такъ хочъ въ Москву. Змывувались въ 1682-6мъ р. Дорошенко прибувъ зъ Вятки въ Москву.

На Украину все таки не пустили его: не дали ему зложити свои головы на рѣднѣй землѣ подѣ рѣднымъ небомъ..

Царь подарувавъ ему яко посѣлбсть тысячу хатъ въ селѣ Ярополчи, Волокамского повѣту (коло Москвы) и казавъ ему тутъ жити, та господарувати.

Отъ такъ то! Гетьманъ, котрый цѣлый вѣкъ господарувавъ шаблюкою, мусявъ теперъ на кѣнци своего вѣку вчати ся господарства за плугомъ!..

Не довго довело ся славному гетьманови боронити истикомъ землю! 9. листопада 1698 року вѣнъ упокоювъ ся на 71-6мъ роцѣ своего вѣку!...

„Слава не вмере, не поляже!“

Ось якими словами помянувъ Дорошенка нашъ преславный поеть Тарасъ Шевченко:

„...У двѣ лавы Заднѣпрянцѣ
Зъ Москалями стали
Ажъ на милю. Мѣжъ лавами
Понесли клейноды.
Годѣ тобѣ, Петре, пити
Изъ Тясмина воду!
Положили тѣ клейноды
Попенкови въ ноги;
Иди, Петре, въ Межигѣре
Молити ся Богу!
Не пустили Дорошенка,
У расѣ пѣзнали,
Закували у кайданы,
Въ Сосницю пѣслали;
А зъ Сосницѣ въ Ярополче
Вѣку доживати.
Отъ-такъ тобѣ довело ся
Запорозькій брате!“

* * *

„Мовь орелъ той приборканный
Безъ криль та безъ волѣ,
Знемѣгъ славный Дорошенко,
Сидячи въ неволѣ,
Тай умерь зъ нудьги. Остило
Волочить кайданы!
И забули въ Украинѣ
Славного гетьмана.
Тѣльки ты, святыи Ростовескій*)
Згадавъ у темници
Свого друга великого,
И звелѣвъ кащицу
Надъ гетьманомъ змурувати
И Богу молитись
За гетьмана, панахиду
За Петра служити.
И доси ще, що-рѣкъ Божій,
Якъ день той настане,
Идутъ править панахиду
Надъ нашимъ гетьманомъ“

(Шевченко. Прага. Томъ I. стор. 315—316).

Ще на початку сего столѣтя въ Ярополчи, на кладовици біля церкви въ имя св. Параскевѣй, була на его гробѣ камѣнна плыта зъ такимъ написомъ: „Лѣта 7206, Новабра къ 9 день преставилса ракъ Божій, гетманъ войска Запорожскаго, Петро Дорофѣевичъ Дорошенко; а пожикѣ отъ рождества своего 71 годѣ и положенъ бысть на сѣмъ мѣстѣ“.

Василь Луквичь.

*) Поеть розумѣе тутъ Дмитра Тупталенка, сына славного сотника Савы Туптала. Дмитро бувъ митрополитомъ въ Ростовѣ (за Москвою ще миль зъ 50). Москалѣ вважаютъ его Святымъ.

Исидоръ Винницкій.

МАТЕРІАЛЬ ЕТНОГРАФІЧНИЙ.

Изъ збѣрника Василя Лукича.

Правда и неправда.)*

Якъ зле, зле въ свѣтѣ, зле чувати,
Въ свѣтѣ правды не выдати!
Та вже правду бють, карають
Неправдовъ сѣ величаютъ.

Вже неправда въ кармазинѣ
А правда вже въ петечинѣ...
А въ недѣлю пораненько
Посваривъ ся сынъ изъ неньковъ :
Сынъ на маму нарѣкає
Вѣдъ себе ѣ вѣдганяє :

*) Записано въ маю р. 1890-го вѣдъ Якова Улека зъ Лисця-мѣста, темного зъ роду; теперъ вѣнъ має 85 лѣтъ а грає на лірѣ 47 лѣтъ.

„Поди-жь мамо пречь вѣдь мене.
 „Бо не маешь мѣся въ мене!
 „Будуть завтра гостѣ въ мене.
 „Въ мене гостѣ въ кармазинѣ,
 „А ты мамо въ петечинѣ...
 „Гостѣ будутъ ѣсти-пити
 „Та й до мене говорити,
 „Будуть сѣ мене пытати:
 „Котра въ тебе, газдо, мати?
 „Я сѣ буду стыдати
 „Тебе мамовъ называти“.
 Чорна хмара наступае,
 Мати зъ дому вѣступае,
 Тай на дѣти нарѣкае:
 „Дѣти мои дробненькіи,
 „Тосьте були тяженькіи!
 „То я зъ вами бѣдувала,
 „То я сѣ памяти сподѣвала...“
 Пѣшла мати стезочками,
 Обмыла сѣ слѣзѣнками;
 Пѣшла мати дорогою
 Здыбала сѣ изъ донькою.
 Донька маму не пѣзнала
 Стала собѣ — задумала:
 „Чось такъ, мамо, помарнѣла,
 „Яко земля почорнѣла?
 „А де-жь ты йдешь моя нене?“
 — „Иду я, доню, вже до тебе.
 „Сынъ вѣдь себе вѣдганае,
 „Въ своѣмъ домѣ гостѣ мае!“
 — „Не йди, нене, вже до мене
 „Бо не будешь, нене, въ мене.
 „Бо я лиху долю маю
 „Вѣджене тѣ!“
 — „Добре, доню;
 „Буду, доню, пробувати
 „Лихѣй доли догаджати“.
 — „Не догодишь, моя нене,
 „Впаду въ грѣхи черезъ тебе“.
 Мама зъ доньковъ розмавляє,
 А сынъ маму доганяе:
 „Вертай, мамо, вже до мене,
 „Теперь маешь мѣсце въ мене.
 „Скаравъ мене Богъ за тебе:
 „Ударивъ грѣмъ
 „Та на мѣй дѣмъ.

„Убивъ жѣнку и дитину,
 „Тай худобы половину...“
 — „Не грѣмъ того, сыну, вдаривъ
 „А матернй слова скарали...“
 А кайте ся, десятики,
 По при десяти двайцяткии!
 Якъ отсе матѣрь шанувати,
 А въ болести доглядати,
 Тай за душевъ памятати —
 Хочешъ за невѣ царство мати.

2. Ч а б а н з.

Ой чабана, чабана,
 Чабана, небоже!
 Чомъ не сѣешь, не орешъ?
 Скарай же те, Боже.

„Якъ же менѣ, молодому,
 Сѣяти, орати?
 Якъ я пѣду до жовнярь,
 Кто буде збирати?

— Не жури сѣ, чабана,
 Якось того буде,
 Якъ ты пѣдешъ до жовнярь,
 Позбирають люде.

Вже чабана вѣдобрали,
 Вже чабана взяли,
 Вже чабана молодого
 Вѣ кайданы вкували.

Зъ цѣсарского городоньку
 Явѣръ зелененькій,
 Ой тамъ лежить, погибае,
 Чабанъ молоденькій.

Ой тамъ лежить, погибае,
 Головоньку клонить,
 Чабаниха молоденька,
 За нимъ ручки ломить.

Тамъ надѣшли вѣвчароньки
 Зъ бѣлыми вѣвцема,

Матеріялы пѣдъ 2, 3, 4 записано вѣдь Ирены Скорички вѣ Заваловѣ,
 (пов. Пѣдгавецкого) — а пѣдъ 5, 6 и 7 вѣдь Захарка Розвадовского вѣ Белзци
 (пов. Золочѣвского).

Надыбали чабанонька
Въ лѣсѣ за корчема.

„Вѣчароньки, вѣчароньки
Дайте въ мѣсто знати,
Та най приде отецъ, мати
Мене поховати.“

Только прошу отца-мати
Мене поховати.

„Въ краснѣ дзвоны задзвонити
Въ органы заграти.“
— „А дежь тобѣ, мой чабане
Органѣвъ набрати?!“

Василь Шкріблякъ.

Пришовъ отецъ, пришла мати,
Пришла вся родина,
Плаче отецъ, плаче мати,
То наша дитина.

Не плачь отецъ, не плачь отецъ,
Не плачь родна мати,

3.

„Ой зайди мѣсяченьку, ой зайди за
[гору,
„Выйди дѣвчино, выйди чернобрива
Та най зъ тобовъ поговору“.

— Ей рада-жь бы я выйти зъ то-
 [бовь говорити,
 Лежить серденько по правѣй ручѣнцѣ
 Та щобъ го не збудити.

„Гей вытягни рученьку, вѣдсунъ
 [сѣ вѣдъ него,
 Бо я его забю, та зъ того лука,
 Якъ сивого голубка.

— Ой ци забешь, ци не забешь, сла-
 [воньки наробишь,
 Сѣдай на кѣня, выѣжджай зо двора
 Ты не мѣй, я не твоя.

Приѣжджае на гороньку тай три разы
 [гукнувъ :
 „Гей выйди мила, выйди чернобрива
 Бо сѣ зъ жалю роспукну.

— Ой не гукай, мѣй миленькѣй, не
 [гускай, не гукай,
 Я тобѣ казала : ты не мѣй, я не твоя,
 Ёнчои собѣ шукай.

4.

Горить, горить пѣчка,
 Грѣе сѣ калѣчка.
 „Що ты, дѣду, робишь?“
 — Коробочку шию.
 „На що тобѣ коробочки?“
 — Попѣльцѣ збирати.
 „На що тобѣ попѣльцѣвѣ?“
 — Сучку годувати.
 „А де-жь тота сучка?“
 — Пѣшла на море брехати.
 „А де-жь тото море?“
 — Стовпомъ поставало.
 „А де тотѣ стовпы?“
 — Когуты забрали.
 Два когуты, два когуты
 Жито молотили,
 А двѣ курки, а двѣ курки
 До млына носили.
 Цапъ меле, цапъ меле,
 Коза насыпае,

А козетко-небозетко
 Мѣрки вѣдбирае.

5.

Темна нѣчка тай невидна,
 Головонько ты моя бѣдна,
 И кѣнь ся ми спотыкае,
 Сонъ головоньку похилае;
 Веду коня на долину,
 А самъ засну хоть годину.
 Сплю годину, сплю другую,
 Ще и третю щасливую.
 Щасливая годинонька,
 Десь ся взяла дѣвчинонька,
 Выломала калиненьку
 И вдарила по личеньку.
 Стань, козаче, годѣ спати,
 Хотятъ коня Турки взяти,
 Коня возьмутъ, то кѣнь буде,
 Тебе забють, жаль ми буде.
 Коня возьмутъ вороного,
 Тебе забють молодого.

6.

Въ чистѣмъ полю береза стояла,
 На тѣй березѣ зазуля ковала.
 Пытае ся зазуля березы :
 Чомъ береза жовта не зелена?
 „Якъ я маю зеленою бути,
 Пѣдомною стояли рекруты.
 Пѣдомною стояли Татары,
 Шабельками гѣля обтинали.
 Пѣдомною жаркѣй вогонь клали,
 Пѣдомною корѣня конали,
 Зъ пѣдъ кореня воды добували,
 Вороного коня наповали
 Ще й до коня хлопця добирали.“

7.

Сидить соколъ на тополи
 Пѣе пѣсеню на все поле.
 Ой соколю, соколоньку,
 Не журь моѣ головоньки,
 Ой бо я самъ зажуривъ ся
 Що вѣдъ роду вѣддаливъ ся.

8.*)

По цѣломъ свѣтѣ, по цѣломъ свѣтѣ
 Стала сѣ новина:
 Пречиста Дѣва, пречиста Дѣва
 Породила Сына.

Якъ породила, якъ породила
 Въ пелены вповила,
 Зелене сѣно, зелене сѣно,
 Въ яслахъ положила.

Якъ сѣ жидовы, якъ сѣ жидовы
 О томъ довѣдали,
 Въ пень отрочата, въ пень отрочата
 Дволѣтній стинали.

Якъ сѣ Пречиста, якъ сѣ Пречиста
 О томъ довѣдала,
 Ажъ до Єгипту, ажъ до Єгипту
 Зъ Христомъ утѣкала.

Втѣкала жь Вона, втѣкала-жь Вона
 Черезъ чисте поле,
 А тамъ господарь, а тамъ господарь
 На пшеницю оре.

Помагай Бѣгъ газдо, помагай Бѣгъ
 Ти въ поли орати, [газдо
 Нынѣ віорешь, нынѣ посѣшъ
 Завтра будешъ жати.

Якъ сѣ жидовы, якъ сѣ жидовы
 Тото довѣдали,
 За Матковъ Божовъ, за Йеусомъ
 Въ погною гнали. [Христомъ

Ой гнали-жь вони, ой гнали-жь вони
 Траву віривали,
 А тамъ у поли, а тамъ у поли
 Пшениченьку жали.

Помагай Бѣгъ газдо, помагай Бѣгъ
 Пшениченьку жати: [газдо
 Чи не йшла сюда, чи не йшла сюда
 Та й Божая Мати?

Ой йшла Вона сюда, ой йшла Вона
 Буйный вѣтеръ вѣявъ, [сюда
 Якъ я осѣю, якъ осѣю
 Пшениченьку сѣявъ.

Стали жидовы, стали жидовы
 Въ поли якъ билина,
 Ой чудъ ѣмъ ся ставъ, ой чудъ ѣмъ
 Вѣдъ Божого Сына. [ся ставъ

Ой чудъ ѣмъ ся ставъ, ой чудъ ѣмъ
 Вѣдъ Божого Сына, [ся ставъ
 Ой якъ испала Божая сила
 Тай ѣхъ всѣхъ затьмила.

Золоті ворота въ Кіѣвѣ.

(Після А-ва зладивъ Василь Лукичъ).

Въ лѣтописи Лаврентіѣвскої читаємо: „Въ лѣто 1037 заложы Ярославъ городъ великій Кыевъ, с него-же града сѣтъ Златыя Брата; по сѣмъ церковь на Златыхъ Братахъ Святой Богородицк Благовѣщенскъ“. Лѣтописецъ пояснює, що князь Ярославъ казавъ на те побудовати „Золоті ворота“ зъ церквою, чтобы дати на завѣсгды „радость градъ сѣмъ“. Назва „Золоті ворота“ — якъ припускають — пішла зъ того, що камѣний стѣны замыкались мѣдяными позолочуваными воротами або дверми.

*) Записана вѣдъ Костя Ромахнея въ Крехѣвцяхъ (підъ Станіславомъ).

Се бувъ величезный камѣнный будынокъ на подобу крѣпости, зъ церквою, що стояла на повересѣ. Властиво-жь „Золоті ворота“ не мали виду стѣнъ. Въ партерѣ були мешкальнї комнаты для прислужникѣвъ церковныхъ и коморы назначенї на збережене княжон касы.

Въ такѣмъ видѣ Ярославів ворота простояли не довго. Першій, що ихъ ограбивъ, бувъ половецкїй ханъ Бонякъ, котрый, якъ кажуть, знявъ зъ ворѣтъ мѣдяні позолоченї дверѣ и забравъ ихъ зъ собою. Остаточнo зруйновали ихъ Татаре въ р. 1240; церкву знищили и розграбили; въ розвалинахъ церкви погнбло багато зъ мѣщанъ и зъ княжон родины. Зъ той поры нѣхто не вѣдновлявъ вже бѣльше въ первѣстнѣмъ видѣ нѣ церкву на воротахъ, нѣ самї ворота, и розвалины ихъ лежали на крѣпостнѣмъ валѣ. „Золотї ворота“ стали грати ролю крѣпостныхъ ворѣтъ, зъ притыкаючими до нихъ зъ обохъ бѣковъ постѣйно пѣддержуваными валомъ, ровомъ и мостомъ. Зъ рѣзныхъ записокъ, въ котрыхъ згадуе ся про „Золотї ворота“ можна бачити, що вони служили въ часѣ осадъ и вѣйнъ звичайно мѣсцемъ боротьбы и засѣдокъ, тому то пильно старались завсѣгды удержувати навкруги нихъ укрѣпленя у добрѣмъ станѣ. Що „Золотї ворота“ служили крѣпостю, видно зъ описи Кїѣва и кїѣвского замку королѣвскими люстраторами въ р. 1545-ѣмъ¹⁾, де вказуе ся, що при воротахъ стояла сторожа, котру були обовязанї удержувати мѣщане кїѣвскї. Ворота були укрѣпленї вежою. Въ р. 1651-ѣмъ, каже козацка лѣтопись, розбивае князь Радивиль при „Золотыхъ воротахъ“ вѣддѣль Козакѣвъ. Въ послѣдуючѣмъ 1652-ѣмъ р. послужили сї ворота для урочїстои стрѣчи послѣвъ царя Олексѣя Михайловича, котрї були въ Кїѣвѣ при нагодѣ злуки Украинны зъ московскою державою, чтобы вѣдобрати присягу вѣдъ мешканцѣвъ мѣста.

Въ р. 1658-ѣмъ „Золотї ворота“ були мѣсцемъ засѣдки и боротьбы Кїянъ зъ Даниломъ Выговскимъ, котрый осадивъ мѣсто.

Щобы бѣльше укрѣпити ворота, поклали черезъ рѣчку Почайну рухомый мѣсть зъ валомъ и ровами; самї ворота оточили такожъ ровами, валами, вежою и зелѣзными кратами, якъ то бачимо зъ описи Кїѣва р. 1682-ого. До року 1750-ого черезъ ворота вела дорога зъ Кїѣва до Василькова, поки не збудовали черезъ валъ иншого переходу зъ камѣнными воротами, бо „Золотї ворота“ засыпано землею. Звичайно думали, що се сталося въ часѣ царюваня Анны Иванѣвны на приказъ Минїха, котрый въ часѣ вѣдновленя старыхъ укрѣпленъ Кїѣва и побудованя новыхъ вежъ казавъ „Золотї ворота“ засыпати землею. Однакожь зъ вѣдкрытого вѣдтакъ донесеня кїѣвского генераль-губернатора Леонтїева за р. 1745-ый видно, що вѣнї просивъ позволити ему укрѣпити „Золотї ворота“, бо деревлянї стовпы и палѣ, що були имъ пѣдиорою, въ наслѣдокъ часу и непогоды зѣгнили, такъ що ся деревляна будова грозила, що завалить ся. Опроче остання камѣнна частина памятника зъ огляду на крѣпку и тревалу будову, держалася цѣлою,

¹⁾ Гл. „Сборникъ матерїаловъ для историч. топогр. Кїева“. 1874. III. 26.

вымагаючи тільки деяких поправокъ. На сю просьбу Леонтієва „правительствующій сенатъ“ выдавъ указъ: „Золоті ворота“ для збереження и для виду стародавности, засыпати (!) землю, якъ въ середині, такъ и по бокахъ, а замѣсть нихъ побудувати ившіи кам'яніи ворота“. Наказъ сповнено; ворота засыпано; про мѣсце, де вони стояли засыпані, вѣдтакъ зовсѣмъ забуто и сама згадка про ворота, видно, затерлась въ памяти мешканцѣвъ, а сю назву присвоено инашимъ воротамъ, що стояли біля „Золотыхъ ворѣтъ“ на полудневѣмъ заходѣ старого мѣста.

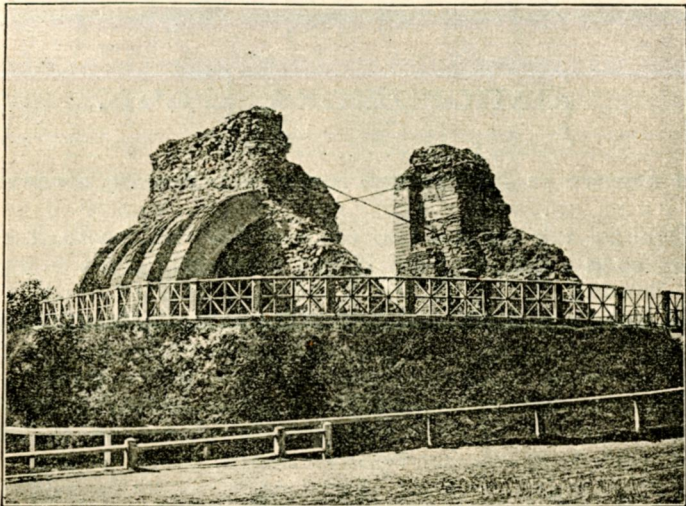
Такъ то Московщина старалась зъ давнѣ-давня нищити усякіи памятки Украйны зъ часѣвъ ея самостѣйности, а щобы выповнити ту свою мету, прибѣгала ажъ до вандалізму... Бо чи-жь се бувъ способъ зберегти старій памятникъ? Що-жь було лекшого, якъ примѣромъ дати хочьбы тільки новій підпори и тымъ піддержати знаменитый памятникъ?! Але въ тѣмъ то и дѣло, що Московщина не хотѣла зберегти памятника, котрый пригадувавъ бы Украинцямъ, що вони колись-то були самостѣйными, що у нихъ князувавъ славный Ярославъ, по котрѣмъ и лишили ся „Золотіи ворота“. Одначе замѣры Москвы не вдали ся, бо „Золотіи ворота“ добре збереглись въ земли за тыхъ майже 100 рокѣвъ, и теперъ кождый може бачити дѣло часѣвъ князя Ярослава...

Стародавній „Золотіи ворота“ були въ земли до р. 1832-ого, поки вкѣнци археологъ К. А. Лохвицкій, выпросивши у Кіѣвского военного губернатора дозволу зайнятись вышукуванемъ стародавнихъ памятникѣвъ, не внавъ на думку вѣдкопати зъ земль „Золотіи ворота“. По довгихъ выслѣдахъ и означеняхъ мѣсця, де вони були засыпані, вѣнъ вкѣнци понавъ на останки двохъ стѣнъ, складаючихъ „Золотіи ворота“, и въ тѣмъ таки роцѣ памятникъ зовсѣмъ очистили зъ земль. Вѣдтакъ въ рр. 1836—1837 зробило мѣсто Кіѣвъ деякіи поправки и будовы якъ для укрѣплення памятника такъ и для збереження его вѣдъ вилыву непогоды: именно верхи стѣнъ покрыли дерниною и кам'янями, а все те залили зверху валномъ; стѣны підперли и укрѣпили стовпами зъ зелѣзными клямрами; зъ правого боку на кам'яній дощѣ була зроблена бронзовыми буквами написъ що до часу, коли збудовали и вѣдкопали ворота зъ подъ земль.

Теперъ „Золотіи ворота“ стоять на захѣднѣмъ боцѣ Старого Кіѣва, лѣвобѣчь бывшего выѣзду на валъ, въ 40 сяжнѣвъ вѣдъ давной дороги. Тіи ворота представляють двѣ вѣддѣльнѣи розвалины кам'яныхъ стѣнъ зъ піястрами, на котрыхъ были утверженіи зводы и арки старыхъ ворѣтъ. Лѣва стѣна значно довша нѣжь права, вони зложеніи зъ доволѣ тонкихъ цеголь старой формы и кусничкѣвъ дикого кам'яня-сѣровика, що лежать рядами черезъ кождыхъ пять рядѣвъ такихъ цеголь. Се все скрѣплено такъ званымъ грецкимъ цементомъ, котрый въ наслѣдокъ часу ствердѣ незвычайно. Збереглись пустіи мѣсця зъ подъ балкѣвъ и підпоръ, про котріи доносили Леонтієвъ, що вони роспадають ся. По обохъ бокахъ входу до ворѣтъ были фальшивіи дверѣ и два вѣкна, зъ котрыхъ лѣве було кругле. Кажуть, що по вѣдкопаню памятника

изъ землѣ по бокахъ стѣнъ було видно слѣды балькѣвъ, що лежали одинъ коло одного, а се було причиною що деякі думали, що заклѣдины „Золотыхъ ворѣтъ“ були выстачані въ деревлянѣй заборѣ, зложенѣй изъ вельми грубыхъ, масивныхъ балькѣвъ. Ширинъ ворѣтъ мѣжь стѣнами до $7\frac{1}{2}$ метрѣвъ, высочѣнь остаткѣвъ стѣнъ, 14 метрѣвъ, а грубѣсть до 2 метрѣвъ.

Въ р. 1860-ѣмъ коло лѣвой стѣны выконано ще 5 ровѣвъ, а навкруги обохъ остаткѣвъ стѣнъ, що стояли на особнѣмъ землянѣмъ пѣдвышешеню, поставлено зелѣзній краты; на камѣннѣй дощѣ, прибитѣй до лѣвой стѣны, бачимо таку надпись: „По соизволенію Государя Императора Николая I. отрыты изъ вала въ 1832 году. Сооружены при Великомъ князѣ Ярославѣ I, около 1037 г. по Рождествѣ Христовомъ“. Зъ Благовѣщенской церкви, котра сто-

Золоті ворота.

яла надъ воротами, остала ся Кіѣвои тѣлько одна рѣчь, що задержалася до нашихъ часѣвъ: се образъ Божои Матери, що хоронивъ ся до р. 1858-ого въ Старѣй Троицкѣй церквѣ, котра стояла на старѣмъ мѣстѣ, на пѣвнѣмъ сходѣ вѣдъ Софійского собору.

Славою, величею и пыхою Кіѣва суть его памятники, довговѣковѣй свѣдки исторіѣ не тѣлько Кіѣва, але цѣлои Украины-Руси. Мѣсто Кіѣвъ не разъ тяжко вороги грабовали и руйновали, его мешканцѣ не разъ розбѣгались; ихъ забирали въ полонъ, а мѣсто пускали зъ дымомъ. „Золоті ворота“ одначе стоять якъ и стояли, яко нѣмый свѣдокъ грѣзнои и славнои минавшини бувшой столицѣ. Сей свѣдокъ такъ великихъ подвигѣвъ лицарства, котрый бачивъ и удѣльный періодъ, и руйну, и злуку зъ Московщиною, обагрѣный кровью тѣлькихъ Кіянъ и ихъ князѣвъ, що до стародавности

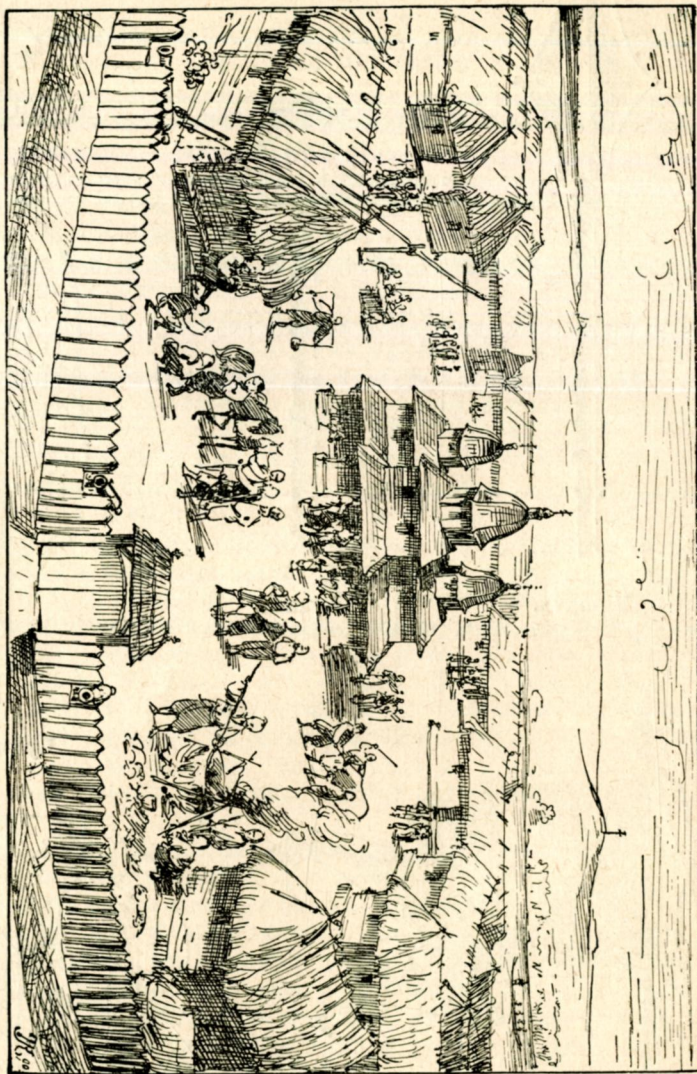
и важности є вельми цѣннымъ памятникомъ исторіѣ Кіѣва и цѣлои Украины-Руси. Чи-жь така стародавна памятка, що лучить изъ своимъ именемъ для каждого Украинця тѣлько споминокъ, не повинна бути збережена для потомности хочъ такъ довго, якъ довго штука може йти въ боротьбѣ зъ часомъ всео руйнуючимъ, и притѣмъ такъ добре, щоби всякій мѣгъ бачити останокъ працѣ Ярослава, збережений по можности якъ найкрасше? Гордога Кіѣва повинна бути звернена на памятники давнины, а мѣжь тымъ мѣсто до сей поры не зробило майже нѣчого, абы зберегти „Золоті ворота!“ Правда, можуть сказати, що ще недавно Кіѣвска рада мѣйска була такъ ласкава, що рѣшила обложити верхи краю стѣнъ каменемъ для збереженя вѣдъ негоды. Але хиба-жь такъ тѣлько треба старатись про збережене памятника?!...

ЗАПОРОЖСКА СѢЧЬ.

На однімъ зъ Днѣпровыхъ островѣвъ Козаки обварували ся чи засѣкли ся, и заложили свое гнѣздо, славу Запорожску Сѣчь. Окромъ самого Днѣпра, сей островъ зъ лѣвого татарекого боку боронили степова рѣчка Конка и Великій Лугъ — невылазне болото. Такимъ способомъ пѣше войско нѣякъ не могло дойти до Сѣчи. А вѣдъ турецкихъ галеръ боронили сѣ Днѣпрові рукавы, по берегахъ котрыхъ рѣсъ тогдѣ высокій очереть. Розказують, що якое турецкі галеры, гонячись за козацкими човнами, заблудились въ тыхъ очеретахъ, и Козаки тогдѣ багато зъ нихъ потопили; зъ того часу Турки вже нѣколи не їздили у Днѣпръ до Сѣчи. А вѣдъ Украины, чи то вѣдъ мѣсть, Сѣчь боронили высокі пороги, по котрыхъ плывати вмѣли одні тѣлько Запорожцѣ. Въ Сѣчи Запорожцѣ жили безъ жѣнокъ. За те, що хто небудь заведе въ Сѣчь жѣнку, вѣдрубали тому козакови голову. Найважнѣше дѣло для Козакѣвъ въ Сѣчи було воювати зъ Татарами за вѣру и нарѣдъ христіянскій. Збираючись у похѣдъ проти Туркѣвъ або Татарѣвъ, Запорожцѣ закликали до себе людей зъ Украины, кажучи имъ: „Хто хоче за христіянску вѣру и на кѣлку сидѣти, хто за святий хрестъ радий щобъ его четвертовано и колесовано, хто готовъ прийняти усякі муки и не боить ся смерти — приставай у козацтво. Не треба смерти лякати ся, бо вѣдъ неѣ не устережешь ся. Таке житя козаچه!“ Не величали ся Запорожцѣ родомъ. Самъ отаманъ запорожскій, пѣсля того, якъ на его мѣсце обирали иншого, робивъ ся зновъ простымъ козакомъ. У Сѣчь можна було приѣхати въ кождый часъ и вѣдѣхати зъ Сѣчи, коли хто хотѣвъ. Не роспытували у Сѣчи, хто такий и звѣдки приѣхавъ, який чоловікъ, чи злодѣй, душегубецъ, чи чесный козакъ, чи великій панъ. А у самѣй Сѣчи за злодѣйство карали смертію, а коли

хто вбѣ товариша, такъ того живцемъ, разомъ зъ убитымъ, закопували у землю.

Въ Сѣчи Козаки жили громадами, по 200, 300 й 400 люда въ однімъ курнѣмъ будынку або курѣню. Веѣ, щѣ жили въ

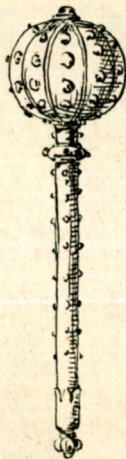
Рапорожка Сѣчь.

однімъ курѣню, чинили одно курѣнне товариство и були пбдѣ проводомъ старшого чи курѣнного отамана, котрого выбиравъ и скидавъ цѣлый курѣнный гуртъ. Кождый курѣнь мавъ на свои выдатки свою власну касу або, якъ казали Козаки, скарбъ,

щó бувъ въ рукахъ курѣннаго отамана; кождый курѣнь выбиравъ собѣ й своего кухара, щó зъ гуртовои курѣннои провѣзѣи варивъ

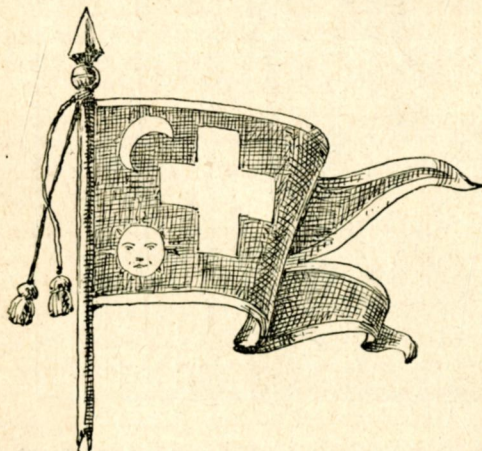
Пирначь.

Булава.

Бунчукъ.

Хоругва.

Печатка.

ѣсти на весь курѣнь; а ѣли Козаки въ Сѣчи такъ, якъ у насъ найпоряднѣйшій газды, причѣмъ мали завсѣгды подостаткомъ на-

питку, горѣвки й вина. Каждый мушина зъ Украйны, чи й зъ чужого краю, мѡгъ пристати до украинскыхъ Козакѡвъ и то вступити до того курѣня, до которого сходитъ; а всѣхъ такихъ курѣнѣвъ въ Запорожскѡй Сѣчи було 38, и вони разомъ звали ся Кѡшь або Кошове Товариство, надъ котрымъ старшій звавъ ся кошовый отаманъ, а пѡдъ вѡйну — гетьманъ. Всѣхъ товаришѣвъ Запорожскихъ було все 36 тысячъ. Козаки мали свою Сѣчову церкву св. Покровы, для котрой складали чималѣй жертвы.

Межи украинскимъ козацтвомъ були вѣчевѣ порядки. Всѣ были рѡвнѣ оденъ одному товаришѣ, и каждый мѡгъ бути хочъ якимъ старшимъ. Запорожеке товариство сходило ся що року на такъ названу козацку раду, дѣ всѣ Козаки становили, чи має бути вѡйна зъ якимъ чужымъ царствомъ, чи миръ; де окрѡмъ того выбирали й скидали кошовыхъ урядникѡвъ, якъ кошового отамана и всю старшину, то е судью, писаря, обозного, осаулѡвъ и иншихъ. [Тота старшина вѡйскова, або инакше названа старшина генеральна була назначена для улукшеня трудови гетьмана. До неи належали: обозный, судья для справъ цивѣльныхъ, писарь, пѡдъ которого зарядомъ стояла цѣла канцелярѣя вѡйскова и въ которого руцѣ сходили ся и лучили ся всѣ справы козацкѣй; морально перша особа по гетьманѣ, хочъ въ рангѣ четвертый, осаулъ, щѡбъ такого мѡвъ адъютантъ отамана, до которого въ часѣ походу належала вѡйскова полицѣя; — вѡдтакъ хорунжий, котрый носивъ хоругвь, буньчужникъ — буньчукъ, пѣрначникъ — пѣрначъ; дальше курѣннѣй отаманы (начальники каждого куреня — ихъ було тѡлько, щѡ куренѣвъ); а потѡмъ полковники, котрѣ старшували надъ поодинокими вѡддѣлами вѡйска, особливо въ часѣ походѡвъ. Окрѡмъ того бувъ въ Сѣчи и священникъ сѣчовый. До службы кошовои належавъ довбущъ, котрый ударявъ въ барабанъ и скликувавъ тымъ вѡйско на раду, на майданъ.] Нарештѣ на радахъ назначивали, де який курѣнь має працювати черезъ цѣлый рѡкъ и котрѣ озера, ставы, рѣчки зъ лугами, лѣсы або й поля мають до него належати.

Але не судило ся Запорожскѡй Сѣчи удержати ся до нашего часу... Московске правлѣне зруйновало еѣ 1775 ого року...

Сѣчь лишила мѡжъ нашимъ народомъ величнѣй споминки. Нашъ нарѡдъ на Украинѣ живѣ въ тѡй надѣи, щѡ Сѣчь зновъ обновитъ ся. И теперь на Украинѣ ходитъ межи людьми нашими чутка, щѡ Запорожека Сѣчь зновъ настане, щѡ всѣ люде будутъ козаками и дѡстануть назадъ розданѣй панамъ запорожскѣй и всѣй иншѣй землѣ. Чутка ся вливае тамъ и теперь въ душу нашего народу вѣчно свѣжу, живучу силу...

Нашъ образокъ представляе видъ на Сѣчь. Посередѣ майдану церква св. Покровы, а навколо неи курѣнѣ; въ дали видно могилу.

Семенъ Козакъ.

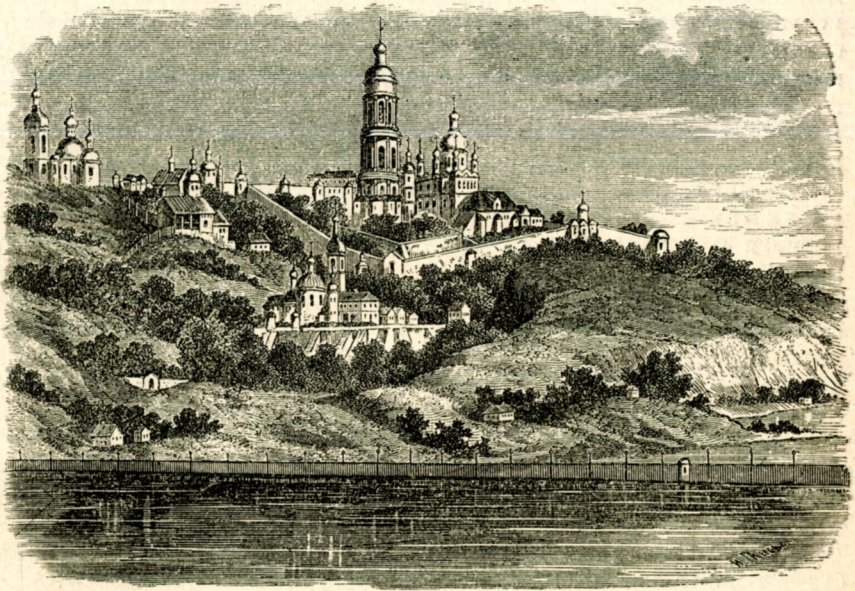
КІЇВО-ПЕЧЕРСКА ЛАВРА.

Преп. Антоній, родомъ зъ Любеча, поселившись въ печерѣ, выкопаній Иларіономъ (опісля першимъ кіївскимъ митрополитомъ-Русиномъ), прославивъ ся небавомъ такъ, що до него почали горнутись не тільки прості люде за благословенствомъ и порадою, але и самъ Великій князь Изъяславъ зъ дружиною прийшовъ до него. Кільканацять побожныхъ людей, відказавшись марности сего свѣта, поселились біля Преп. Антонія. Вони выкопали бѣльшу печеру для себе, а вступивши підъ его провѣдъ, урядили підземну церкву и келіѣ въ мѣсци нынѣшнихъ дальшихъ печеръ (св. Теодозія). Опісля Преп. Антоній віддавъ начальство сего монастыря Варлаамови, а самъ пішовъ дальше на півноч и выкопавъ для себе въ иншѣмъ холмѣ нову печеру, де нынѣ блисшій (Антонієвій) печеры, и тамъ проживъ до свого скону (1073 р.) Число подвижниківъ збѣльшилось небавомъ такъ, що велика (дальша) печера стала тѣсна. Надъ нею поставлено зъ благословенства св. Антонія невеликій деревляный монастырь зъ церквою Успенія Пресв. Богородицѣ. Мѣжь тымъ явивъ ся другій славный сподвижникъ Антонія, Пр. Теодозій (родомъ зъ Василькова). Его выбрали игуменомъ печерскою обителѣмъ намѣсть Варлаама. Та небавомъ и сей монастырь бувъ за тѣсний, а тогдѣ Вел. князь Изъяславъ на просьбу св. Антонія віддавъ цѣлу гору надъ печерами черцямъ и тамъ заложили вони велику церкву, поставили просторый монастырь и обвели частоколомъ. Сей монастырь звавъ ся и дальше Печернымъ або Печерскимъ и тамъ проводили черцѣ свое житє въ молитвѣ, постѣ, мовчливости и тяжкой роботѣ тѣлесной.

Святыми воротами входить ся въ церковне обійсте Лавры, середъ котрого сіяє вѣдъ сонѣшного блеску церква Успенія Пр. Богородицѣ яркимъ свѣтломъ, відсвѣчуванымъ зъ семи бѣльшихъ и пяти меншихъ гарныхъ золоченыхъ бань. Первѣтну церкву соборну Успенску въ Лаврѣ, поставлену за Вел. князя Святослава II, постигла не одна халепа. Тричи зруйнували єѣ ханы: половецкій Бунякъ, татарскій Батый и кримскій Менлі-Гірей. Однакъ повставивъ наново сей храмъ зъ пожарища и розвалинъ, а вѣдъ часу славного гетьмана Богдана Хмельницкого и ученого митрополита Петра Могилы починає ся доба матеріяльного розцвѣту и великого духовного значѣня Печерскою Лаврою. Въ р. 1718-ѣмъ нове нещастѣ спало на Лавру, страшный огонь-пожежа. Соборна церква, печатня, монастырь, богата бібліотека и архівъ зъ дорогочѣнними книгами и рукописями ще зъ часѣвъ Ярослава, стали жертвою сеи пожежи, що причинила невѣджаловану втрату для науки. Після сеи пожежи повстала церква Успенска въ нынѣшнѣмъ видѣ. Вона має видъ майже квадратный, а стиль єи не має нічого спѣльного зъ византійскимъ и нагадує стиль саскопольскій часѣвъ Августа II.

Украшенє въ серединѣ церкви нагадує своимъ видомъ ха-

рактерь штуки минушого столѣтя. Иконостасъ величезный въ 5 подрѣвъ въ стилю рококо, царскій ворота кованіи зъ сръбла, надъ царекими воротами висить въ сръбной оправѣ золочена и брилянтами украшена чудотворна икона Успенія Пр. Богородици, византійской живописи, принесена зъ Атонской горы св. Антоніемъ Печерскимъ; 42 иконы низшихъ рядѣвъ покрыты сръбными ризами вызолочеными, а 22 горшій украшеніи сръбными вѣнцами. Всѣ майже лампады, панікадила, свѣчники зъ чистого сръбла. Зъ святощѣвъ замѣтій тутъ въ правѣмъ углу церкви пѣдъ вызолоченымъ балдахіномъ мощь св. Теодозія, перенесеніи сюда зъ дальшихъ печеръ, а блиско иконостаса въ сръбной пушчѣ голова св. Во-

Кіѣво-Печерека Лавра.

лодимира, перенесена зъ Десятинной церкви Петромъ Могилою. Крѣмъ того въ притворѣ зъ лѣвого боку, при самѣмъ входѣ до церкви бачимо на гробникъ Константина Ивановича кн. Острожского зъ сячачимъ героемъ на верху зъ мрамору, на таблицѣ выписаный рѣкъ его смерти аѣгъ, а за лѣвымъ красосомъ тлѣнній останки митрополита Петра Могилы Рызница Лавры такожъ весьма богата сръбною и золотою утварю и иншими предметами, однакъ все зъ новѣйшихъ часѣвъ. Одну мѣтру, высаджену жемчугомъ и дорогими камѣнями, цѣнять на 20, а оправу одного евангелія на 17 тысячъ рублѣвъ.

Выйшовши зъ церкви правобѣчь на 20 сяжяѣвъ вѣдъ Успенской церкви стоять славна дзвѣница Лавры въ гарнѣмъ стилю

ренесансовѣмъ. Структура еи такъ легонька, що вона прямо немов стремить пѣдъ самъ звѣдъ небесный. Вразъ зъ хрестомъ мае вона 46 сяжнѣвъ высоты, а позаякъ стоить на высокѣмъ горбку, тожъ зъ неѣ розкрывае ся пречудовый видъ на цѣлый Кіѣвъ и его околицѣ.

Вѣдъ дзвѣнницѣ Печерскои йде ся по при церкву Успенія крутымъ спускомъ въ долину, къ печерскимъ (полудневымъ) воротамъ. Напротивъ нихъ черезъ вулицю веде вхѣдъ у блисшій печеры, де у высѣченыхъ по бокахъ нижахъ находятъ ся циприсові, иногда срѣбными бляхами обложені домовины зъ мощами св. угодникѣвъ и затворникѣвъ, разомъ до сотнѣ. Мощѣ позакутуваній у плахты шовковій або парчевій, немов египетскій муміѣ. Надъ домовинами на стѣнахъ поприбивані таблички зъ именами кожного угодника. Тамъ спочивають мощѣ Пр. Нестора лѣтописця, батька нашої исторіѣ, а такожъ мощѣ мученика Ивана, що закопавъ ся по саму шию въ печерахъ. Тутъ есть и келія и грѣбъ Пр. Антонія, однакъ мощѣ его закрыті. Въ блисшихъ печерахъ есть 4 церкви, мѣжъ ними церква Пр. Антонія, всѣ, якъ звычайно въ печерахъ, вельми тѣснѣ.

Выйшовши зъ блисшихъ печеръ на свѣтъ Божій, входить ся въ дальшій печеры (Теодозіеві), де почавъ бувъ свои чернечі подвиги Пр. Антоній и его послѣдувачѣ, що поселились первѣстно въ малій Иларіоновѣй печерѣ. Въ основаній въ тыхъ печерахъ обытели, бувъ Пр. Теодозій першимъ игуменомъ, тамъ и житѣ свое закончивъ. Въ тыхъ печерахъ спочивае 46 угодникѣвъ, частиця дитивы убитой за царюваня Ирода и 31 мироточивыхъ главъ. Тутъ е такожъ маленька пѣдземна церковця св. Теодозія, въ котрѣй ледви 20 людей може помѣститись, а біля неѣ келія св. Теодозія низенька и тѣсна.

Въ саду монастырскѣмъ е колодязъ св. Антонія, выкопанный пѣсля переказу самымъ основателемъ тыхъ печеръ Пр. Антоніемъ.

Кіѣво-Печерска Лавра зъ своимъ церквами, монастырскими будвлями та звычайными хатами творить немовъ окреме мѣсто для себе. Тутъ есть и школа монастырска и славна печатня Кіѣво-Печерскои Лавры. Печатня повстала ще мабуть зъ початкомъ XVII столѣтя за митрополита Йова Борецкого. Опѣсля колька разѣвъ знищивъ еѣ огонь. Теперь уладили еѣ вѣдповѣдно до вимогъ нашего часу и завели крѣмъ того добру літографію, що выдае доволъ гарні образы и с тымъ пособомъ вытирае суздальскій богوماзы. Друкарня дае до 25 тысячѣвъ рублѣвъ щорѣчного доходу, а еи книжки церковно-богослужебній розходять ся не тѣлько въ Росію, але и въ иншихъ славянскихъ земляхъ.

Въ Лаврѣ е и гостинница. Початокъ до основаня гостинницѣ для пріюту и прохарчованя бѣдвыхъ прочанъ давъ ще Пр. Теодозій, а сей звычай гостепривмный зберѣгъ ся до нынѣшного дня. Рѣчно 60 до 80 тысячѣвъ богомольцѣвъ находятъ пріютъ въ нынѣшнѣй двоверхнѣй гостинници, а крѣмъ того есть больница на 30 хорыхъ.

Олександръ Баревскій.

Музеѣ дотычачі України-Руси.

I. Музей Олександра Поля въ Катеринославѣ.

Олександръ Николаевичъ Поля, виводячи свій рѣдъ по жѣночій лінії вѣдъ наказного гетьмана України, Павла Полуботка, зъ самой молодости любувавъ ся въ збираню запорожскихъ памятокъ, а займаючись вже бѣльше трийцять лѣтъ сею справою, зложивъ собѣ величезный музей, котрый теперъ вартує надъ сто тысячѣвъ рублѣвъ сѣбѣныхъ. Уся збѣрка того музею дѣлится ся на такі вѣддѣлы: 1) стародавности камѣнного вѣку; 2) стародавности бронзового вѣку; 3) стародавности зѣлѣзного вѣку; 4) стародавности ескитскій; 5) стародавности запорожскій; 6) стародавности зъ часѣвъ Катерины; 7) скляні предмети; 8) керамічні рѣчи и 9) нумизматична колекція. Зъ стародавностей запорожскихъ особливо замѣтні ось які. I. Оружє: гарматы — одна зъ бронзу, двѣ зѣлѣзні ковані и двѣ зѣлѣзні литі; мѣдѣрѣ — два мѣдяні и одинъ зѣлѣзный, келепы або боеві чеканы, котрыми Запорожцѣ розбивали кольчуги; шаблѣ, списы або ратища, кулѣ, гранаты, бомбы, картечѣ, рушницѣ, пѣстоль, ятаганы, топорѣ, гайдамацкѣ „свячені“ ножѣ, зроблені зъ кѣсъ зъ деревляными ручками на подобу хрестѣвъ, — якбѣцѣ, щѣбъ роскидати ихъ по степу на видѣ зближеня татарской кѣнницѣ, порохѣвницѣ, нагаѣ ремѣнній зъ зѣлѣзнымъ дротомъ по бокахъ и т. и. II. Збруя: удила, стремяна зѣлѣзні, бронзові и мѣдяні, бубончики, пряжки сѣбѣні, бронзові и зѣлѣзні. III. Клейноды: пірначѣ, булавы, сурмы, IV. Одѣжъ: поясы сѣбѣні зъ бляхами довгі вѣдповѣдно до чоловѣчого черева, шкѣряні зъ клямрами металевыми, вовняні зъ гапличками и т. п. V. Потребы до писаня: чорницѣ, каламарѣ, фляшкы и одинъ портфель вырѣзбленый зъ дерева. VI. Посудина: ножѣ столові, вилка, тарелѣ, ложки, чарки, кувлики зъ релефами, зъображающими мѣжь иншими біблійныхъ патріархѣвъ Исаака й Йосифа, утѣкаючихъ до Єгипту, зъ люльками въ зубахъ, боклаги, кубки, боклажки. VII. Прикрасы: перстенѣ, каблучки, ковтки, позументы, статуетки. Зъ остатныхъ особливо замѣтна статуеточка вылита зъ мѣди, досыть штучной работы, зъображаюча сидячого по-турски Запорожця, зъ чаркою въ лѣвой руцѣ, зъ лицемъ на повѣ оберненымъ, зъ устами отвореными до свѣту. На оголеній головѣ статуетки знаменито вызначає ся чубѣ, на верхній губѣ гарно вѣдтѣненій густій вусы, на спинѣ, плечахъ и рукахъ выразно вѣдлтый жупанъ зъ выльотами, а на пѣдобганыхъ ногахъ докладно вызначають ся широкі шаравары, нижше-жъ ихъ пѣдошвы сапаянцѣвъ. Видно, статуетка мала призначене наколи не ручки кинджала, то найимовѣрнѣйше фігурки, щѣ стояла на годиннику столовѣмъ. Высота ея около 4 вершки (1 вершокъ = $\frac{1}{16}$ аршина). — Дальше картины, представляючі въ рѣзныхъ видахъ Запорожцѣвъ. Одна зъ такихъ картинъ представляє групу Запорожцѣвъ зъ 6 людей. Зъ нихъ одинъ сидитъ и грає на бандурѣ, а другий гуляє передъ нимъ присюды; за

тыми двома стоять два инші и частують ся горѣвкою, причѣмъ одинъ держить фляшку, а другой михайликъ; побѣчь зъ тыми другими стоять ще два и деруть ся мѣжь собою; одинъ піднявъ до горы величезну деревляну люльку и нею бе по лѣвѣмъ усѣ другого, въ наслѣдокъ чогу зъ уха того остатного тече кровь а зъ рота высолопивъ ся червонный языкъ. Остатній Запорожець держить въ лѣвѣй руцѣ скрипку, спустивши еѣ въ долину. — Инші картины представляютъ вельми розповсюдненый типъ козака, що сидить пѣдъ дубомъ та грає на бандурѣ, привязавши впередъ біля себе коня и розложивши коло своихъ нѣгъ шапку, люльку, пороховницю, чарку и фляшку зъ горѣвкою. Внизу на кождѣй зъ картинъ написані вѣршѣ, въ части зовсѣмъ звычайнѣй, а въ части оригінальнѣй. — Зъ иншихъ запорожскихъ рѣчей, що бережуть ся въ музею Ол. Мик. Поля, звертають на себе око золотый годинникъ великихъ размѣровъ, безъ верхного вѣка парижской работы XVII вѣку, хресты, иконы, кадилница найдена въ запорожскѣй могилѣ села Старыхъ Кодакѣвъ. бандуры, богато любокъ черепляныхъ и деревляныхъ: одна деревляна люлька має зъ переду вѣршѣ, зроблений зъ жемчугѣвъ (перлѣвъ): „козацька люлька — добра думка.“

Сей музей творить вельми замѣтну збѣрку украинскихъ стародавностей взагалѣ, а запорожскихъ особливо. Властивецъ его Олекс. Мик. Поль (умеръ въ лѣтѣ 1890 р.) бувъ знавцемъ такихъ рѣчей и для того збѣрку пильно збѣльшувавъ зъ року на рѣкъ.

II. Музей Юрія Алексѣева въ мѣстечку Котѣвцѣ.

Юрій Петровичъ Алексѣевъ добре звѣстный въ науцѣ яко нумізмать, а въ цѣломъ такъ званѣмъ новоросійскѣмъ краю — яко збирачъ стародавностей и властивецъ великаго музея, котрый вартує около сто тысячѣвъ рублѣвъ. Въ его музею есть немала частина и запорожскихъ рѣчей. Осъ головнѣйшій зъ нихъ: оружье: гарматы, рушницѣ, пістоль, кулѣ, списы, шаблѣ, ятаганы, шашки, кінджалы, келены, порохѣвницѣ, якорцѣ, нагаѣ; клейноды: булава, хоругва, сурмы; збруа: сѣдла, стремена, вудила, уздечки, одѣжь: поясы, пряжки, тузики; посудина: кухлики, кубки; чарки; письменнѣй приряды: чорнілицѣ, каламарѣ; прикрасы: перстенѣ, ковтки, каблучки. Надто въ музею есть кѣлька образѣвъ, хрестѣвъ, хрестикѣвъ запорожскихъ, дуже богато любокъ большыхъ и малыхъ, деревляныхъ и черепковыхъ, — а вѣнци пять картинъ: князь Потемкинъ, вмираючій въ степу и окруженный Запорожцями; гайдамака, що грає на бандурѣ зъ люлькою въ зубахъ пѣдъ гѣллястымъ деревомъ; козацкѣй полковникъ Танасъ Федоровичъ Колпакъ, въ двохъ видахъ по поясу — [оригіналь] и въ цѣлый рѣстъ [копія зъ самарского], та дикій пѣць, Киряло Тарловскій, по поясу [оригіналь].

III. Музей Василя Тарновского въ Кіѣвѣ.

Музей В. Тарновского се справдешный скарбъ національный. Великаго кошту, богацько працѣ, часу и любви до рѣдного краю

треба було на те, щоб збрати сей скарбъ, щобъ вытягнути навѣтъ зъ хуторскихъ закамаркѣвъ и монастырскихъ стѣнъ який небудь родинный портретъ, стародавну рукопись, рѣдку стародавну дещицу мѣсцевой роботы або належачу до людини, що грала яку небудь ролю въ исторіи Украйны. Величезній сумы йшли на закупию костюмѣвъ, убрань, оружа та предметѣвъ мѣсцевого домашнього выробу минушого и ще давнѣйшихъ вѣкѣвъ, котрѣ набувались властивцемъ навѣтъ изъ заграничныхъ музеѣвъ.

Головну силу рѣчей музею становить XVIII вѣкъ, але не мало тутъ подыбаєте свѣдкѣвъ XVII и XIX вѣкѣвъ. — Особну свѣтлицю займають рѣчи, що вѣдносять ся до нашего поета-мученика Шевченка. Опрѣчь бюста и портретѣвъ поета, тутъ бачите пашпортъ, зъ котрымъ проживавъ вѣнъ, тутъ и портфель поетѣвъ, и невеличкій каламаръ его, и перо, и флашечка и скринька зъ фарбами, и кольбергъ, и палітра та инші причандалы Тараса; тутъ Тарасова сорочка, червона китайка, якою була покрыта поетова домовина, якъ перевозили тѣло его зъ Кіѣва на вѣчный спочинъ пѣдъ Каневома; тутъ сила Шевченковихъ малюнкѣвъ и рукописѣвъ. — Рукописями взагалѣ музей може пышати ся: є тутъ рукописи Костомарова („Мазепа и Мазепинцѣ“), Кульша („Чорна рада“), є листы Гоголя, є цѣлый альбумъ автографѣвъ гетьманѣвъ: Хмельницкого, Выговского, Бруховецкого, Мазепы и Розумовского, — и письменникѣвъ: Гулака-Артимовского, Гребѣнки, Максимовича, Маркевича и т. и. — Далѣ бачимо 44 коштовныхъ портретѣвъ нашихъ гетьманѣвъ и инчихъ историчныхъ людей, яко то: Острожского, Полуботка, Богдана Хмельницкого, Юрія Хмельницкого, Выговского, Тетеры, Многогрѣшного, Бруховецкого, Ханенка, Дорошенка, Савы Туптала, Палѣйхи и богато инчихъ. — Въ музею сила усякои збруѣ; є двѣ запорожскихъ хоругвы, одна оригінальна: на нѣй намальована Божа Матѣрь, котра своимъ омофоромъ вкрыває украинско-рускій нарѣдъ. Однимъ словомъ, въ музею Василя Тарновского така сила дорогоценныхъ рѣчей (звѣстно — якъ задля приватной людини), що варто-бъ було описати музей въ усѣхъ его подробицяхъ.

Вплывъ живности на характеръ народѣвъ.

(Пѣсля дра Р—ого зладивъ Василь Лукичъ).

Зъ рѣзnorodности ѣды и напоѣвъ выплыває рѣзна натура организму, що загально бачимо кождою днини, бо инакше выглядає румяный и бунчучный панъ, богатырь, що живить ся найзнаменитшими плодами далекихъ земель и моръ, а инакше покѣрный нашъ украинско-рускій мужикъ, котрого найзвычайнѣйша пожива — картофля и борщъ, а напитокъ — вода та въ ряды-годы ще и мо-

локо. Тамъ выплыває бунчучність зъ повноты кровы, шó цѣлою силою кружить по жилахъ, а ту незвычайна покѣрливѣсть нашего мужика походить зъ недостаточной живности. На рѣзницю характеру народѣвъ, шó такъ сильно бе въ очи вже на першій поглядъ, выливає одже рѣзnorodнѣсть напоѣвъ и живности, якими котрый нарѣдъ кормить ся, и навпакъ зновъ на выбѣръ кухнѣ, стравъ и напиткѣвъ мусяє выливати привычки та взагалѣ характеръ каждой людности и краю. Кухня, або инакше сказавши способъ приладжувати живнѣсть, залежить у каждого народу вѣдъ плодovitости и богатства его краю, вѣдъ характеру рослинности. вѣдъ характеру людности, а навѣтъ вѣдъ приписѣвъ релігійныхъ и политичныхъ. А якъ небудь рѣзній краѣ деколи выдають подѣбний плоды, то найчастѣйше тѣ саміи плоды зовсѣмъ инакше приладжують ся въ однѣмъ, а зновъ цѣлкомъ вѣдмѣнно въ другѣмъ краю. Улегчене комуникаціѣ въ найновѣйшихъ часахъ вылынуло вправдѣ значно на то, шó затерлось богато рѣзницѣ въ способѣ приладжувати живнѣсть и напоѣ, але не такъ то зновъ дуже, якъ бы се намъ на першій позѣръ здавало ся. Завсѣгды однакожь въ деякихъ краяхъ полишилось привязане до поодинокыхъ стравъ. У насъ на Украинѣ-Руси на пр. ѣсть и богачъ такъ само охотно борщъ, якъ и убогій мужикъ, шó въ потѣ чола працює на свое удержане.

Мы всѣ Славяне безъ выемки любуємо ся особливо въ квасныхъ стравахъ и напояхъ, бо вони хоронять насъ вѣдъ прерѣзныхъ хорѣвъ. Властива славянскому племени нерухливѣсть успособляє до тяжкости и попсованя сокѣвъ, а самъ инстинктъ вказує средства противъ сему. Въ тѣмъ и цѣла тайна потягу Славянъ до квасѣвъ.

Порѣвнуючи кухнѣ рѣзныхъ народѣвъ, першенство пѣдъ кождымъ зглядомъ належить ся кухни французской, бо не тѣлько є вона найрѣзnorodнѣйша, але складає ся въ бѣльшой части зъ потравъ легкихъ и стравныхъ, а зъ каждого дару природы умѣє вона вытягнути тѣлько поживы, шобы выстарчило на се чинне житє, котре є прикметою того народу.

Французъ любить легкій жолудокъ и легку голову, и не завдає надто богато працѣ органамъ травленя. Легке вино приспѣшує травлене до того ступня, шó Французы нѣколи не дѣстають нестравности и гемороїдѣвъ. Всѣлякі раки и вишіи животины морской потрафлять вони такъ приправити, шó пѣдъ рукою Француза набирає те всею особлившою смаковитости, причиняє ся до збудженя апетиту, або до стравности, и стає знаменитою живностью. Уже те саме, шó Французы рано вставши натщо йдуть до працѣ и можуть середъ працѣ вытревати до полудня, свѣдчить на користь кухнѣ французской.

Кухнѣ усѣхъ народѣвъ романскихъ мають шось въ собѣ спѣльного, а на всякій способъ — однакови цѣхи; горячѣйше однакожь пѣднебе (кліматъ) примушує Португальцѣвъ, Гішпанѣвъ и Италіянцѣвъ до бѣльшого умѣркованя въ ѣдѣ вѣдъ Французѣвъ и поздержує ихъ вѣдъ мяса.

Турецко-мавританска кухня єсть вѣдповѣдно до ха-

рактору Османовъ необычайно рѣзородна, бо входятъ въ ню всѣ-
 лякого роду мяса, рыбы, овочѣ, салаты, сырѣ, молоко, мѣдъ и дуже
 добрїи напоѣ изъ дамасценскихъ сливокъ та альеосу. Національ-
 ною одже стравою усѣхъ Османовъ, и въ загалѣ народовъ маго-
 метанского вѣроисповѣданя є рижъ, вареный въ товщи баранячѣмъ,
 въ маслѣ, и въ оливѣ, а заправленный шафраномъ; ся страва зо-
 ве ся піляфъ. Безъ кавы и люльки не обѣде ся нѣ одинъ магоме-
 танинъ, найбогатшїи чи найбѣднѣйшїи. Довгими постами выголо-
 дженный Турокъ, Мавръ, Арабъ, Бедуинъ насампередъ вхопить за
 люльку, а вѣдтакъ вже доперва подумає о хлѣбѣ. Бѣльшу поло-
 вицю днини переведе Музулманинъ на мрѣяхъ при люльцѣ, нало-
 жевѣй наркотичнымъ тютюномъ, та думає о роскошахъ и выгодахъ,
 що єго по смерти дожидають въ раю Магомета... Тожъ Турокъ
 є въ цѣломъ своѣмъ житю лѣнливый и тупоголовый.

Ще менше потребує живности Индіянинъ, котрый зъ
 огляду фізичного стовть яко вѣрѣ до наслѣдованя, бо своєю мѣр-
 ностью въ ѣдѣ и въ питю здобуєє необычайну силу и черствѣсть.

Кухня англійска рѣзнить ся дуже вѣдъ кухнѣ француз-
 скої, бо коли Французъ старає ся зъ мяса вытягнути мяску (есен-
 цїю), живнѣсть легку до стравленя и поживну, Англичанинъ про-
 тивно переносить надъ усьо саме мясо. Національною живностью
 Англичанина є воловина на пѣвъ сира, приладжена въ формѣ бѣф-
 штяку и розбефу. Напоѣ Англичанина єуть такъ сильнїи якъ и єго
 живнѣсть. До найлѣпшихъ винъ доливає сильной горѣвки; а чай
 пє такъ сильнїи, що на гарнецъ воды йде пѣвъ кїля чаю. То всьо
 вчинило Англичанъ найпрозаїчнѣйшими купцями, вытревальми мо-
 ряками и фабрикавтами.

Пѣвнѣчнїи Американецъ (одної породе зъ Англи-
 чаниномъ) є рѣвно енергичнїи якъ и вѣнъ, але ще бѣльше кори-
 столубнїи, жаднїи и самолюбнїи. Безнастанна дѣяльнѣсть
 и зимне пѣднебе (кліматъ) не позволяють єму стовѣтѣти, якъ не-
 будь живить ся найтовѣтѣйшою вєпровиною, а велике число и рѣз-
 нороднѣсть горячихъ напоѣвъ робить єго вельми жвавимъ.

Кухня нѣмецка не дорѣвнує нѣ одной європейскѣй. Кар-
 тофлѣ, ковбаса и пиво єуть найлюбѣйшою поживою кожного Нѣмця
 безъ выемки, чи ти вѣнъ зарѣбникъ, чи богатырь. Суть одначе
 певнїи рѣзницѣ мѣжъ кухнею пѣвнѣчной а кухнею полудневої Нѣ-
 меччины. И такъ: Надренчикъ, сусѣдъ Франціѣ, живить ся по
 французскому звычайу и пє вино; Вѣдєнчикъ любує ся въ тѣсточ-
 кахъ и т. и. Поєтъ Гете приписує гидкѣсть (поганїи виглядъ)
 мешканцѣвъ Турингїѣ тому, що вони уживають мучнїи потравы,
 а задумчивѣсть и тупѣсть Баварѣвъ — надуживаню тяжкого пива
 баварєкого. Вѣдєнчикъ радо пє вино и тому є веселѣйшїи, при-
 вѣтнѣйшїи и бѣльше приятельскїи вѣдъ усѣхъ Нѣмцѣвъ, чимъ на-
 вѣтъ зближає ся до Француза. Вєстфалѣцъ (мешканцѣ Вєстфалїѣ)
 ѣдятъ шинки и сильнїи полєвки, що чинить ихъ вправдѣ фізично
 сильными, але морально неотесаными (шорсткими). Сусѣдъ Англи-
 чанина Гамбургикъ наслѣдує Англичанъ и присвоѣвъ собѣ ихъ
 прикметы та хибы (вады).

У всхóднóй Нѣмеччинѣ живлять ся дуже нужденно. Здає ся що безнастанне куренє лихого тютюну и сидяче житє прѣтуплюють у Нѣмця всякій смакъ, якъ фíзично такъ и морально. Найлѣпшій мяса и рыбы выходять зъ ихъ кухнѣ лихою стравою. Тому то Прусакъ є сотворѣнемъ боязкимъ а притóмъ зарозумѣлымъ.

Мадяре живлять ся дуже добре и сильно. Вуджена воловина, знаменита паприкована солонина, остра бриндзя, сильнѣ вина и напитки заправлєванѣ пахучими и гóркими зєлами — се ихъ щодєнна пожива. Сѣ стравы надають Мадярови незвычайну силу и огонь та збивають єго въ пыху, але при тóмъ унепособляють єго такожь до нечуваного єму справдѣ властивого насильства, ба навѣть до розбóйничого житя, яке любять провадити, чого вымовнымъ прикладомъ суть выборы въ Угорщинѣ, або сей въ недавныхъ часахъ ославленный мадярскѣй опрышокъ Роза Шандоръ.

Бѣднѣй Словакъ, щó живить ся незвычайно нужденно картофлями, а часами навѣть тóлько дикимъ зѣлемъ, є слабымъ, покóрнымъ, лагóднымъ сотворѣнемъ; нѣколи не розбиває, але за всегды жебрає, хиба вже занадто тяжко єго прабє бѣда та несправедливóсть.

Ту вже найяскравѣйше бє кьочи рóзниця народного характеру, якъ небудь Угоръ и Словакъ живутъ майже пóдъ однимъ небомъ, що яєно доводитъ, що єя рóзниця походить изъ способу поживы.

Русинъ - Украинецъ (говоримо ту тóлько о мужикахъ) живить ся лихо. Борщъ, капуста, каша зъ молокомъ. картофлѣ, на Великденє вєпровина, а въ ряды-годы воловина та погана горѣвка, становлять найлѣпшу їду и напѣтокъ. Але буває ще и гóрше: часто оцѣнкомъ вѣсянымъ и чиромъ мусить вóнъ задовольнятися якъ въ будденъ такъ и въ свято. Зъ такои лихой живности выплыває, що нашъ мужикъ надто покóрливый, здóймає не знать на що шапку передъ всякимъ сурдутовцемъ та выцѣловує по рукахъ, — не довѣряючѣй своимъ силамъ, байдужный та позволяючѣй ворогамъ тєсати собѣ кóлки по головѣ. Богато ту винна недостача освѣты. Де вона запустила свое корѣнє, тамъ видно заразъ змѣну на лѣише. Мужикъ на пóдставѣ придбаныхъ вѣдомостей шукає собѣ новыхъ жерель зарóбку и доходу, живить ся краше, стає вóдважнѣйшѣй, а се дав ся заразъ бачити при вѣслякихъ радахъ, выборахъ и т. и. Погляньмо на такѣй стороны, де є школа, читальня и панує тверезóсть, тамъ инакше презентуєсь нашъ мужикъ, але за те и инакше зъ нимъ числять ся вороги...

Кухня польска приняла и мѣститъ въ собѣ вѣслякѣ при-смаки и potravы рóзныхъ народóвъ на свѣтѣ. Выбóръ одже стравъ має польска кухня великѣй, що такожь вóдбилось на характерѣ народнóмъ Полякóвъ. Полякъ перенявъ одже прикметы и хибы Французóвъ, Мадярóвъ, Нѣмцѣвъ и т. п.

Кухня московска є поживна и досыть рóзnorodна. Квась, солодуха и т. и. напитки та стравы кваснѣ, приладжуванѣ зъ хлѣба, зъ муки житной або бараболянной, зъ капусты, вєлыми при-чинають ся до розбудженя аєтиту и до стравности. Клаѣть, ма-

каранъ, дриглѣ, баранина зъ рижомъ, осетръ вуджений, кра чи кавіоръ, чай зъ самоваремъ, що вѣчно курить ся и майже не сходитъ зб стола, отсе зъ чого складає ся кухня московска, справдѣ поживна и здорова. Тому то скоро Москаль гараздъ поживить ся, робить охочо и добре; огню у него при роботѣ нема, бо квасы вѣдвѣрають огонь крови, але вѣнъ похопливый до гнѣву, бо надуживане чаю дразнить сердце и утробу. Москаль суть вельми сильнй, бо имъ и пожива додає силы и привычка до працѣ вправляє силу; вони здоровй, бо шкѣра, частенько вѣдсвѣжувана паровыми купѣльями, перепускає легко всякй выдѣлины и допомагає до вѣдсвѣжуваня цѣлого тѣла.

Пиво, кумысъ, шипучй напитокъ и тютюнъ.

[Пѣсля Д-ра В. Горинъвского — Василь Лукичъ].

Пиво належить до легкихъ спиритусовыхъ напитокѣвъ. Часто розправляють о поживности пива, але хемичный розбѣръ его показує, що въ тѣмъ напитоку поживна частина — бѣлко приходитъ въ кѣлькости дуже невеликѣй. Вправдѣ въ пивѣ и цукру и бѣлка є бѣльше нѣжъ на пр. въ квасѣ; але, чтобы живитись однимъ тѣлько пивомъ, треба-бъ выпивати его не меньше 17 літрѣвъ, що для здоровя, розумѣе ся, дуже некористно. Пиво справдѣ выкликує у деякихъ людей товетѣнь, котру треба приписати не тѣлько поживнымъ частинамъ, що въ нѣмъ мѣстятъ ся, кѣлько алькоголеви. Пиво, зъ огляду на те, що въ нѣмъ є небогато алькоголю, зменшує втраты оргѣнизму, чинить оргѣнизмъ и въ фѣзичномъ и въ умысловѣмъ зглядѣ бѣльше лѣвнымъ, неповоротливимъ, обрѣзує крила молодости, успокоює вѣсь иншй страсти; товетѣнь, котра завдяки пиву, наростає на тѣлѣ, робить чоловікѣка заважнимъ при вѣсѣхъ его працяхъ, а коли вона переступає границѣ, то є майже хоробою. Тамъ, де втраты оргѣнизму надто великѣй, де чоловікѣкъ добровѣльно або помимо волѣ розтрачує свой силы, тамъ уживане пива зовсѣмъ на своѣмъ мѣсци, и лѣкарѣ приписують пиво яко добре средство дѣтетичне.

Кумысъ приготовлюваный зъ кобылячого молока богатого въ цукоръ, певно дуже поживный, а накопи выпивати его не меньше 30 бутельокъ на днину, то можна и не уживати иншой живности. Тѣ 30 бутельокъ, мѣстятй въ собѣ вѣсь наскрѣзь поживный частины, выпивають ся легко, позаякъ углекислотѣ (Kohlensäure) помагає до сего, що кумысъ споживає ся безъ натуги. У вѣсѣхъ иншихъ напитокѣхъ, якими суть воды овочевѣй и мѣнеральнѣй, добрый впливъ на оргѣнизмъ выкликує обильне питє воды а такожъ дѣйство углекислоты и солей. Холодна вода выпита наразъ збблѣшує рухъ кишокъ, горяча-жъ навѣдвороть зменшує его.

Вода, накопи єѣ впроваджує ся до оргѣнизму въ кѣлькости за-великѣй, швидко опускає его рѣзными дорогами и длятого

боязнь, що виплось за багато води въ часѣ їды — не має нїякої підстави; небезпечнїйше, наколи до організму даємо єї за мало.

Умїркована кїлькїсть овочевихъ водъ оказує користний впливъ на варене їды въ жолудку своєю углекислотою, котра надто має прикмету усувати спрагу. Вода, въ котрїй нема газівъ (якъ на пр. кипуча, або звїтрїле пиво), — не смачна; углекислота додає її смаку, и воду, котра мїстить єї въ собї, можна выпити въ великїй кїлькості. При обїдї пити мїнеральнїй води — не добре, але для особбъ, що привыкли обтяжувати свїй жолудокъ, вона оказує незвичайнїй услуги въ 1½ години по обїдї, коли то саме починає ся варене їды въ жолудку. Штучнїй води мїнеральнїй суть лїпшїй нїжъ натуральнїй, позаякъ вони мїстять въ собї бїльше углекислоти: опроче-жъ прикметы ихъ такї самї.

Въ листяхъ тютюновихъ мїстять ся вельми сильна отрута нїкотина, введене котрої въ кровь навїть въ малесенькихъ давкахъ викликає отроєнє, котре оказує ся въ формї тяжкого розстрою системи нервової. Нїкотина безусловно смертельна отрута, до котрої поступенно привыкають якъ чловїкъ, такъ и усяка животи́на. Але, очевидно, ся привычка до тютюну лишає свїй незнищимий слїдъ на нервовїй системї, котрїй довшїй часъ остає ся скритимъ и виявляє ся скоро або пїзно въ видї ознаквъ хронїчного отроєня тютюномъ. Сї ознаки зъ бїльшою або меншою виразностю, въ мїру того, якъ рїзна натура и успїбленє усякого, выступають то яко розстрїй зрїня, то яко змїна ритму (удару) сердца, то яко прерїзнїй нервовїй терпїня. При сухомъ уживаню тютюну, котре є втодї, коли куримо цїгара чи напїросє, подыбуемо въ тютюновїмъ дымї, окрїмъ нїкотини, багато ще иншихъ отрутъ, якъ пїрїдина и т. и., котрї вєї погано впливають на організмъ. Водъ тютюнового дыму терплять передовсїмъ очі, котрї набавляють ся нежиту, а на тїй підставї розвиває ся вже „трахома“, одна зъ тяжкихъ хоробъ ока, що грозить мешканцямъ курныхъ хатъ и особамъ перебуваючимъ середъ дыму та копоту цїлковитою втратою зрїня. Кажуть немовъ бы дымъ чистивъ воздухъ и берїгъ водъ заразливыхъ хоробъ; се однакожъ байка придумана для потїшеня намїетныхъ курцївъ. Органы травленя не такъ то дуже терплять водъ тютюнового дыму, кїлькї водъ пролыкуваня слины, що мїстить въ собї отруту тютюнову. Нежиты горла и гортанї — появы, що постїйно непокоять завзятыхъ курцївъ. Порохъ зъ тютюну въ фабрикахъ тютюновихъ погано впливає на органы вїддыховї и окрїмъ згаданого розстрою здоровля понижує творчу (продукцїйну) спїбнїсть у муцинї, а у жїнокъ вызыває передвчаснїй роды бїльше нїжъ въ 50 на 100 випадкахъ. Користъ зъ куреня може бути хїба втодгѣ, коли уживаемо дуже малї давкы тютюну, котрї до певного ступня побуджують нервову систему. Найменше шкодливый спїсїбъ куреня є втодгѣ, коли тютюнь мїстить незначну кїлькїсть нїкотини.

Гаванскїй цїгара мїстять єї въ собї 1 процентъ, плохї роды

тютюну 3—9 процентъ. Тому-то очевидно найльише курити добрѣ гаванекѣ цѣгара, котрѣ однакожь на жалъ суть надто дорогѣ; вогкий тютюнъ бѣльше шкѣдливый нѣжь сухой. Папіросы шкѣдливѣйшѣ нѣжь цѣгара длятого, бо разъ тютюнъ въ нихъ гѣршѣй, а друге куримо ихъ зъ паперкомъ, котрый не зовсѣмъ спалюе ся, а лишае певнѣй частинѣ. Курити тютюнъ въ цѣгарницяхъ менше шкѣдитъ нѣжь безъ цѣгарницъ, позаякъ отрута тютюнова переходячи черезъ цѣгарницю осаджуе ся на еѣ стѣнахъ.

Щобы уменшити шкѣду вѣдъ куреня — не треба курити нѣ въ спальныхъ, нѣ въ робѣтныхъ свѣтлицяхъ, а надто треба старатись о добру вентиляціи комнатъ, де курятъ.

Коли хто курить тютюнъ въ замкненихъ мѣсцевостяхъ, де пробуеае богато осѣбъ, то вѣнъ по просту нападае на чуже здорвлѣ, якъ небудь и безъ злого намѣру.

СКАРЛЯТИНА.

Пѣсля розправы д-ра Н. Соколѣвского — зладивъ Василь Лукичъ.

Скарлятина — се рѣдна сестра кору. Появляе ся вона на цѣлѣмъ свѣтѣ; нѣ одна частина свѣта не може похвалитись, що вона незнакома зъ тымъ непрошенимъ гостемъ, котрый хочъ рѣдко, але постѣйно вѣдвѣдуе рѣзнѣ краѣ и передъ часомъ забирае въ могилу сотки молодыхъ цвѣтучихъ силъ.

На пѣдставѣ призбиранихъ датъ видно, що походъ скарлятины бувъ ось який. Зъ освѣченой Европы при добре развитѣй ту комуникаціи розповсюдилася вона по цѣлѣмъ свѣтѣ. Такъ въ р. 1827-ѣмъ епидемія скарлятины показуе ся по разъ першѣй въ Исландіи; въ рр. 1847—1848 вона панувала въ Гренляндіи, зъ вѣдти переходить до Индіѣ, вѣдтакъ до Африки, а наконецъ до Австраліѣ въ ту щасливу частину свѣта, котра не знае кору. Вѣдколи лѣкарѣ познакомились зъ скарлятиною, старались вони выяснити два пытаня: перше — чи скарлятинова вѣдъ защеплена, пѣдѣбно якъ вѣспа, на здоровѣмъ организмѣ, зможе охоронити той организмъ вѣдъ справдешной скарлятины, — а друге въ чѣмъ спочивае вѣдъ скарлятинова. Одже на перше пытанѣ лѣкареска наука не сказала досѣ ще своего остатного слова; е богато випадѣкѣвъ и датъ, що промовляють за щеппенемъ, ало и тѣлько саме противъ щеппеня. За те однакожь наука вѣспѣла выяснити собѣ докладно скарлятинову вѣдъ, вѣспѣла вынайти скрыте мѣсце, де саме пробуеае та вѣдъ. Такъ одже на пѣдставѣ дослѣдѣвъ Галліера, въ крови слабого на скарлятину, въ такъ званѣмъ кровнѣмъ тѣльци, е надзвычайна скѣлькѣсть мѣкробѣвъ, що живутъ то цѣлыми осадами, то вѣддѣльно, вѣдособлено. Ось якъ описуе Ріесъ видъ крови, взятой зъ жилы, руки вмираючого на скарлятину. „Бѣдъшѣсть кровныхъ тѣлецъ побѣдъшенихъ 500 разѣвъ, выдавалася яко темнѣй точки, котрѣ ледво можна було добачити, якъ швидко посувались въ рѣзнѣ боки. Поручъ зъ ними видно було фѣгуры прутиковѣ: въ богато

мѣсяцѣхъ вони оказались зложенными зъ 3—4 и больше стоячихъ разомъ точковыхъ тѣлецъ.“

Досвѣдами, роблеными въ шпиталяхъ (клинікахъ) доказано, що скарлятинова вѣдъ е найправдоподобнѣйше у воздухъ, котрый выдыхуе недужій своими легкими, и що вѣдходы зъ носа, горла а навѣтъ зъ мочи вельми розповсюднують скарлятину. Щобы заразитись выстарчить, накопи хто хвилинку перебувае коло слабого, навѣтъ въ такѣмъ випадку, коли вѣдъ не дѣткнувъ ся анѣ самого слабого, анѣ рѣчей, що суть близько него. Такъ Плянте оповѣдае, що скарлятину занесла мати своимъ дѣтямъ, котрѣ заслабли въ кѣлька днѣвъ на скарлятину, якънебудь вона тѣлько на хвилинку увѣдъшла до хаты, де бувъ слабый на скарлятину, а вѣдтакъ заразъ вѣдѣхала до дому, вѣддаленого 10 кильметрѣвъ вѣдъ хаты, де лежавъ недужій. Рішардсонъ подае злучай, де письмо наспѣвше зъ дому, де бувъ слабый на скарлятину, и переѣхавше кѣлькадесятя миль, передала дитина матери. Якъ мати такъ и дитина запали на скарлятину, вѣдъ котрой и умерли. Скарлятиновою вѣдею заражуе не тѣлько чоловікъ чоловіка, але такожъ чоловікъ звѣрину, що разомъ зъ слабымъ мешкае въ однѣмъ домѣ. Суть дослѣды, де скарлятиною заразивъ ся кѣнь, а Гайнъ доглядѣвъ скарлятину у пса, котрый довго пролежавъ на лѣжку біля недужого на скарлятину. Лѣкарѣ доглядѣли скарлятину такожъ у кѣткѣ.

Теперь попробуемо вѣдповѣсти на ось яке важне пытане: вѣдъ котрой хвилѣ слабости недужій на скарлятину стае заразливымъ и якъ довго взагалѣ трѣвае заразливѣсть при скарлятинѣ?

Докладно и певно вѣдповѣсти на пытане, вѣдъ котрой хвилѣ слабости недужій на скарлятину стае заразливымъ — не можна; не можна длятого, що ту важну ролю грае особистый и родинный наклѣнъ якоисъ людини до слабости на скарлятину. Однакожь, дуже численными дослѣдами доказано, що чымъ скорше наступило вѣдособнене здоровыхъ вѣдъ слабыхъ, тымъ больше е надѣв охоронитись вѣдъ свѣжихъ заражень. Въ мѣру того, якъ слабый здоровѣшае, меншае такожъ и заразливѣсть скарлятины, але коли вона напевно и зовѣмъ кѣнчить ся — тяжко сказати.

Особистый наклѣнъ до скарлятины значно меншій, нѣжь при корѣ. Втогдѣ, якъ кѣрѣ вѣдвѣдуе майже усѣхъ людей безъ выемки, скарлятина щадить дуже богато черезъ цѣле ихъ житье, якъ небудь именно у тыхъ людей е вельми богато причинъ заразитись. Величезный впливъ на особистый наклѣнъ набавитись скарлятины оказуе вѣкъ. Дитинка до 6-ти мѣсяцѣвъ слабо доступна скарлятиновой вѣдѣ; але зачинаючи вѣдъ 6-ти мѣсяцѣвъ, наклѣнъ зачинае збѣлшуватись ажъ до 10 лѣтъ, а зменшуе ся починаючи зновъ вѣдъ 10 лѣтъ. Дѣдуе и дорослѣ а такожъ груднѣ дѣти до 6 мѣсяцѣвъ суть безпечнѣйшѣ передъ скарлятиною; скарлятина у нихъ — дуже рѣдко графлае ся. Якъ мушины такъ и женщины мають однаковый наклѣнъ до скарлятины; того, що дорослѣ женщины частѣйше слабуютъ на скарлятину нѣжь мушины, можна пояснити тымъ, що женщины частѣйше стыкають ся зъ недужими нѣжь мушины. Сухѣтвники, якъ кажуть деякѣ, рѣдко слабуютъ на скарля-

тину; те саме можна сказати и про золотушних; глухонімъ навпакъ слабують частійше.

Богато людей думає, що хто разъ перебувъ скарлятину, то вже другій разъ єѣ не набавить ся. Се не доконечна правда. Практика показує, що неодна особа, котра мала скарлятину, перебувала єѣ опѣсля и другій разъ. А були часто випадки, де одна особа перебувала скарлятину три, чотыри разы (навѣтъ въ однѣмъ роцѣ), а Генрічі бачивъ въ часъ епидемічної скарлятины въ Кілі въ рр. 1797—98 особу, що мала скарлятину 16 развѣ!

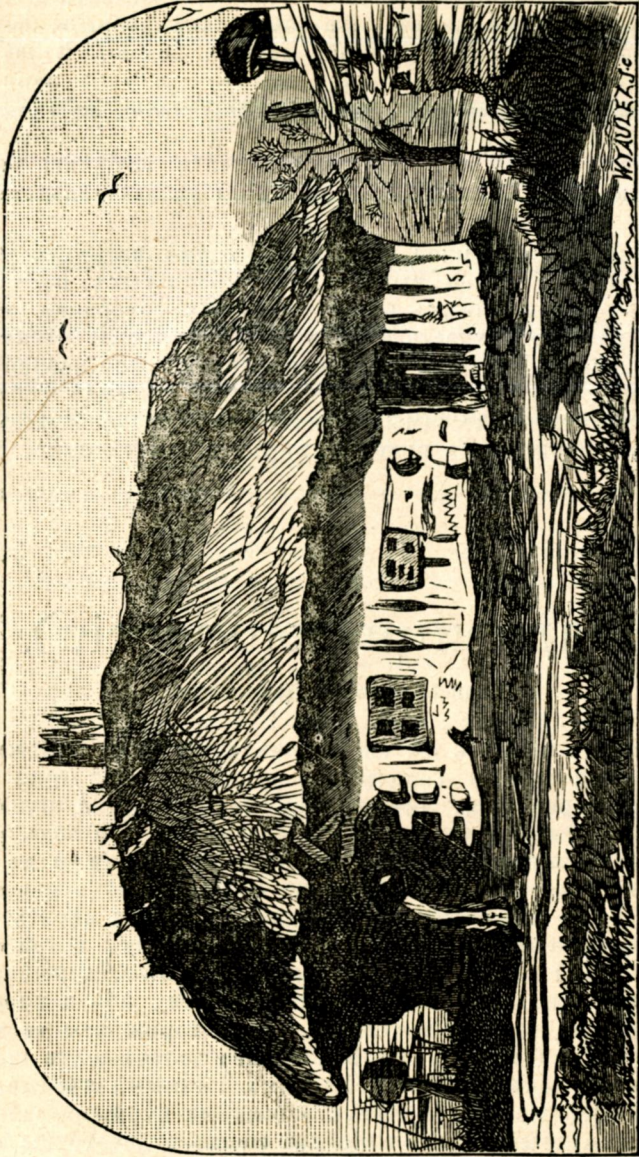
Всяка мѣсцевѣсть має свѣій улюблений часъ, коли появляє ся епидемія скарлятины. Для Англії такимъ часомъ є осѣнь, а для Франції — весна и лѣто. Порѣвнюючи епидемію скарлятины и кору, мусимо зауважати, що епидемія скарлятины нѣколи не доходить до такои натуги, нѣжъ епидемія кору, але за те епидемія скарлятины дѣйшовши до певного степеня натуги, стоить нерухомо на однѣй высотѣ значно довше нѣжъ епидемія кору. Розповсюднуючись помалѣйше, нѣжъ ѣдъ кору, скарлятиновѣ мікробы за те бѣльше упертї и вытревали: вони не насильно, не наразъ нападають на цѣлу кушу жертвѣ, а осторожно, помалу, поодинокю — и счезають тѣлько втогдѣ, коли всѣ выбранї жертвы перейшли тою ѣдею. Замѣтна рѣчь, що кѣрѣ и скарлятина, тї двѣ рѣднї сестры одной и той самой інфекційной родины, не способнї панувати рѣвночасно въ однѣй и тѣй самѣй мѣсцевости. Суть деякі досвѣды, котрї доказують, що по выгасненю коровой епидемії розвила ся епидемія скарлятины, але не на вѣдворотѣ, а пѣсля дослѣдѣвъ иншихъ особѣ мѣжъ епидеміями кору и скарлятины нема нѣякои звязи.

Въ хоробѣ скарлятины лѣкарѣ вызначають ось якї періоды: 1) періодъ інкубаційный. Дитина, що була зовсѣмъ здорова, починає жалуватись на загальне ослабленє, немѣчь и утому въ цѣлѣмъ организмѣ и на неозначене чуте болю. Въ тѣмъ наступає дрожъ, приходить горячка, слаба дитина жалує ся на бѣль головы, бѣль навколо шиї, на утому и бѣль членѣвъ; слабому збирає ся на блювоту, вѣдтакъ стає блювати, живчикъ бє скорше, горячка доходить 40—41 ступнѣвъ и выше. Скоро тї появы покажуть ся у дитины, що доси була здорова, то видно, що то наймовѣрнѣйше є вже другій періодъ скарлятины — періодъ продормальный, котрый тягнєсь або кѣлька годинъ, або 1—2 днѣ, рѣдко коли довше. Третій періодъ хоробы — періодъ высыпуваня. Бѣль головы у дитины змагає ся, хороба бѣльшає, а у недужого показують ся часами судороги, а на тѣлѣ являє ся высыпка, передо-вѣмъ на шиї. Ся высыпка выглядає якъ точки о величинѣ почавши вѣдъ головки шпильки ажъ до сошовицѣ, на шиї, потылицы, туловѣ, бедрахъ и плечахъ. Тї точки ясно-червонї, а помѣжъ ними выглядають кусники звичайной шкѣры тѣла. Барва высыпки залежить вѣдъ ступня хоробы; звичайно почавши вѣдъ блѣдо-рожево-червоного переходить вона до темно-червоного, але въ острыхъ тяжкихъ випадкахъ вони стають сино-червонї; звичайно черезъ 24—48 годинъ уся шкѣра pokryта высыпкою, котра вырабляє

ся чимъ разъ бѣльше. Наступивъ очевидно 4 періодъ хоробы — періодъ цвѣту, щѣ тягнесь 1 або кѣлька днѣвъ. Вѣдтакъ высыпка починає блѣднѣти, всѣ появы, щѣ супроводжають скарлатину, почивають слабнути — и починає ся лущене шкѣры. Шкѣра на шиѣ стає шершава, кружка, на шкѣрокѣ розпукує ся и вѣддѣлює ся платками. Той періодъ лущеня тягне ся 8—14 днѣвъ, коли счезають остатнї слѣды горячки и запаленя горла. Такъ переходить правильна и не злослива скарлатина.

Познакомившись зъ скарлатиною мы задержимось и зазнайомимо ся зъ тыми оборонючими средствами, котрї въ интересѣ роду людского треба выконати дуже докладно и пильно. Треба зауважати, щѣ й при тѣй хоробѣ, якъ и при корѣ, усякій лѣкаръ подыбує ся зъ великою масою упереджень публики, котра въ тѣмъ випадку нагадує того нѣчного мотыля, щѣ на видѣ огню летить просто въ него. Боязнь, щѣ дитина простудить высыпку, такъ велика, щѣ бѣдного маленького недужого прикрывають о кѣлько можна теплѣйше; въ свѣтлицѣ температура 20—22°, его на вѣдмѣну частують то настоємъ липового цвѣту, або тепленькою и вже перекипѣвшою водою. Усяка щѣлина та дѣрочка — пильно затканї; свѣжа струя воздуха, Боже борони, не смѣе увѣйти въ комнату недужого, сорочечка не перемѣнена зъ самого початку хоробы; на тѣлѣ та на лицѣ — купа нечистоты.

Усю охорону передъ скарлатиною можна выразити въ двохъ словахъ: вѣдособнене здоровыхъ вѣдъ хорыхъ и дезинфекція (строге очищене) усього, щѣ находится ся близько недужого. Хорому належить призначити окрему кѣмнату, до котрой доступъ повиненъ бути дозволеный тѣлько тымъ особамъ, щѣ доглядають хорого. Сю кѣмнату треба доконечне очистити вѣдъ усьохъ непотрѣбныхъ предметѣвъ, на пр. музыкальныхъ инструментѣвъ, шафъ зъ книжками та посудиною; диваны, килѣмки, фїранки, портїеры належить безусловно поздѣймати. Тоту кѣмнату доконче треба пильно провѣтривати. Наколи пора року не дозволяє держати заедно вѣдчинене вѣкно въ кѣмнатѣ, де лежить хорый, то треба вѣдчиняти вѣкно въ сусѣднѣй кѣмнатѣ. Самого хорого треба держати въ превеликѣй чистотѣ; все, щѣ вѣнъ выдѣлює зъ себе, блювотина, мочъ, вѣдходы — треба збирати въ горшки наповненї, негашенымъ вапномъ або квасомъ карболовымъ; тї горшки вносять ся до тои хаты, въ котрѣй лежить недужїй, тѣлько втѣгдѣ, коли треба. Бѣле, котре здѣймає хорый, треба складати окремо и пильно прати въ особныхъ шафликахъ, полявши его впередъ квасомъ карболовымъ. Конечно треба старатись, щѣбы температура кѣмнаты хорого не перевышала 10—12 ступнѣвъ Реомїра; тѣло хорого треба прикрывати легкимъ лѣжникомъ. Знемагаючому изъ спраги хорому найлѣпше давати для пята чисту, холодну воду, або воду зъ цукромъ и цитриновымъ сокомъ (лімонаду), але такожъ холодну. Зъ початкомъ хоробы можна недужого годувати росоломъ, булькою, сушениною; маленькимъ дѣтямъ дають молоко. Коли-бъ бувъ запѣръ, то добре є вѣсти сушенину, або дати енему (клїстиру) зъ лѣтною водою; а наколи-бъ се не помогло, то дати яке небудь легке

Хата, въ котрѣй уродивъ ся Тарасъ Шевченко (нигь самымъ рисована).

средство на прочищенє. До того часу, поки лущенє шкѡры не скѡнчилось, хорый повиненъ лежати въ постели; вѡнъ повиненъ такожь берегти ся простуды; а коли на дворѣ стоить зима, то скоро скѡнчити ся лущитись шкѡра, повиненъ оставати въ кѡмнатѣ що найменше ще 14 днѣвъ. Въ тѡмъ часѣ добре в скупатись кѡлька разѡвъ у ваннѣ, наповненѡй лѣтною водою. Втогдѣ, коли шкѡра лущить ся, треба доконче мастити два разы денно цѣлетѣло зъ головою глицериною, щобы недопустити, абы заразливѡи частинки нашкѡрка перемѣнювались въ порошокъ. Коли-жь хорый опустить кѡмнату, де лежавъ, треба доконче выбѣлѡити стѣны на ново; ся кѡмната повинна довго стояти зъ отвореными дверми и вѡкнами.

При кѡнци сеи нашої розвѣдки мусимо звернути увагу на величезну шкоду, котра виходить зъ урочистыхъ похоронныхъ процесѡй, — уряджуваныхъ надъ умерлыми, особливо на скарлятину — де беруть участь и дѣти. Въ часѣ, коли бѣсѡит люта епидемѡя, подѡбнѡи урочистости повиннѡи бути остро забороненѡи на тѡй пѡдставѣ, що скарлятина легко втогдѣ выбирає собѣ свѣжѡи жертвы, насычуочи ихъ самыхъ своею вѣдою, або розповсюднюючи себе за посередництвомъ присутныхъ по усѣхъ усюдахъ.

Падавиця (епилепсія).

Написавъ Иванъ Данилевичъ.

Неразъ то трафляє ся, що чоловікъ на видъ зовсѣмъ здоровый и сильный упадає середъ дороги и кидає ся мовъ бы несамовитый, корчить ся, точить нѣну та перевертає очима такъ, що ажъ лячно двигитись, а вкѡнци або засне, або вѡдъ разу немовъ встає зѡ сну и бере ся до работы, не знаючи и не памятаючи нѣ крихѡтки, що зъ нимъ дѣяло ся... А народъ неосвѣченый стоить зъ боку, хрестить ся та „пречкає ся“, и вѣрить сильно, що въ того чоловіка влѣзла якась нечиста сила, котра зъ нимъ выправляє такѡи комедѡи. Давнѡйше народъ такѡихъ нещасливыхъ мучивъ, щобы погане лихо зъ нихъ выгнати, або и смерть имъ робивъ. Ба и теперь ще декуды знахорѣ, ворожбиты та ворожки беруть ся выганяти нечистого изъ хорого чоловіка, и щобы сего нѣбы дѡпняти, напоюють его всѣлякими погаными лѣками, примовляють, вѡдшепгують та мучать его всякими дурными забобонами. А народъ немудрый вѣрить имъ, дає грошѣ и дечого ще не знатъ за що, та вѣдѡит неразъ и кѡлькадесять миль до такого дурисвѣта. Але рѣдко кому прийдѣ на гадку надъ тымъ роздумати або поспытати якого свѣтлого чоловіка, чи може въ чоловічѡмъ тѣлѣ сидѣти якась нечиста, чортѡвска сила... Чортѡвъ, опирѡвъ, вѣдѡмъ

и т. н. нема нѣгде и не було, а тымъ менше ще чортѣвскою, нечистою силы. Се є хороба, котра походить вѣдъ мозговихъ нервѣвъ и вытворює въ тѣлѣ корчѣ.

Падавицю можна або зъ часомъ набути, або унаслѣдувати вѣдъ предкѣвъ; падавиця може одже переходити зъ родичѣвъ та дѣдѣвъ, на дѣти чи внуки; а притѣмъ зауважано, що вона переходить бѣльше зъ матерей на дѣти, нѣжь зъ батѣвъ. Однакожь дѣти можуть бути цѣлкомъ здоровѣ, якъ небудь батько бувъ хорый на падавицю. Родичѣ повиннѣ особливо на те уважати, щобы падавичнѣ матери не годували дѣтей.

Падавицю можна дѣстати въ кождѣмъ вѣцѣ, але найчастѣйше вона появляє ся въ вѣцѣ дѣточѣмъ и молодечѣмъ. Въ однѣмъ парижскѣмъ шпиталѣ зроблено списъ и знайдено, що мѣжь 307 падавичными — 59 зъ роду були падавичнѣ, и такъ: 60 дѣстали падавицю до 10. року, 107 вѣдъ 10. до 20. року, 33 вѣдъ 20. до 30. року, 21 вѣдъ 30. до 40. року, 10 вѣдъ 40. до 50. року, 5 вѣдъ 50. до 60. року, 5 вѣдъ 60. до 70. року. Зъ сего показує ся, що найбѣльше падавичными стають люде межи 10 и 20 рокомъ, тому то одже сѣ роки найнебезпечнѣйшѣ, особливо для дѣвчатъ. Падавицю дѣстають найбѣльше зъ переполоху, неспокою и душевного страху. Цѣкаве въ той хоробѣ є те, що вона въ поодинокихъ злучахъ повтаряє ся тѣлько зъ певной одной причины. Одного хлопця перестрашивъ песъ, вѣнъ дѣставъ падавицю и вѣдъ того разу дѣстававъ вѣнъ тоту хоробу завѣгды, коли побачивъ пса. Одна зновъ жѣнка перестудила ся въ церквѣ и дѣстала падавицю: вѣдъ сего часу дѣставала падавицю завѣгды, коли тѣлько увѣйшла до церкви, такъ що коли хотѣла слухати службы Божой, мусѣла зъ осторожности стояти передъ церковными дверми. Неразъ суть поодинокѣ члени тѣла причиною сєи хоробы, якъ н. пр. перешкоджений бѣгъ крови, почене нѣгъ, жолудковѣ хоробы або ослабленя, котрѣ вѣдбувають ся въ мозгу, и черезъ непокоєне єго корчѣ берутъ тѣло. Щобы не допустити се непокоєне, треба дѣконче старати ся, щобы не давати до сего причины. Надмѣрна праця умыслова и пьянство можуть такожь въ деякихъ злучахъ выкликати падавицю. Якѣй великѣй впливъ мають нервы на мозокъ, можемо переконатись ось зъ якого прикладу: Одного жовнѣра скалѣчено шаблею въ ногу. Рана загоѣла ся, але вѣнъ дѣставъ падавицю, а то зъ той причины, що въ ранѣ зарѣсь одинъ нервъ, котрый давили мускулы. Придавленный нервъ разивъ мозокъ а зъ того раженя повставала падавиця. Щобы одже нервъ не разивъ мозгу, розрѣзали лѣкарѣ уважно рану и увѣльнили нервъ вѣдъ тисненя, а коли рана зновъ загоѣла ся, не дѣстававъ жовнѣръ бѣльше падавицѣ. Вкѣнци можуть такожь ще легко дѣстати падавицю слабовитѣ особы, котрѣ ведуть розпустне житє.

Трафляє ся неразъ, що деякѣ особы дѣстають въ протягу кѣлькохъ лѣтъ незвычайнѣй корчѣ. Такѣ особы мають впрядѣ наклѣнъ до корчѣвъ, але не мають падавицѣ. О правдивѣй падавици можна ажъ втогдѣ говорити, коли напады повтаряють ся въ певномъ означенѣмъ часѣ въ день або въ ночи, що дня або въ 2, 6,

8 а найдалше въ 12 недѣль. Коли нападѣ не було черезъ ббльше якъ 4 недѣль, то е ще певнѣйша надѣя на вылѣчене вынявши хиба задавненїи выпадки.

Рѣдкїи суть злучаѣ, въ котрыхъ хорый має якась прочуте, що дбстане невдовзѣ нападѣ падавичный; найчастѣйше дбстае ся нападѣ падавичный нагло и несподѣвано. Коли хорый чув, що дбстане нападѣ, то може присутныхъ зрѣбити уважными, щобы его хоронили вѣдъ покалѣченя. Нападѣ зменшити або цѣлкомъ спити, не е такъ легко, хочъ все таки можливо. У недужихъ, котрїи прочувають нападѣ, удае ся неразъ его спити або зменшити, а то натираючи виски оцтомъ чи кольонскою водою або стискаючи напруженїи жилы; однакожь сего годѣ дораджувати, бо хорымъ то шкодить, имъ стае недобре и слѣдуючїи вападѣ показуе ся ще сильнѣйшимъ. Такожъ можна нападѣ зъупинити шнурючи тїи члены, на котрыхъ починае ся показовати корчъ, але и сего не можемо радити, бо черезъ придавлене нападѣ терпѣть вѣдтакъ цѣле тѣло.

При нападѣ уживае нашъ народъ ось якихъ способѣвъ: Накривають лице чорною шовковою хустиною або тримають черевикъ пѣдъ носомъ и кажутъ, що нападѣ зменшае ся; однакожь о тѣмъ средствѣ можна тѣлько те сказати, що воно нѣчого не шкодить, але певне що и нѣчого не помагае. Корчъ покидае не вѣдъ хустки и не вѣдъ черевика, але длятого, що вже перейшовъ. — Деякїи зновъ кажутъ, що нападѣ зменшае ся, коли великїи палець розкорчить ся силою. Се нѣчого не помагае, бо хвороба не сидить въ нѣякихъ иншихъ членахъ, тѣлько въ головѣ, а насильнымъ прѣстанованемъ можна палець зломити а принайменше вывихнути. Такожъ давати нюхати нѣчого не помагае, бо хорый при нападѣ звичайно не дышае. Такожъ и ще богато иншихъ забобныхъ средствъ не треба противъ сеи хворобы уживати, ино треба старати ся, щобы хорый державъ ся зовсѣмъ спокѣбно, а особливо щобы метанемъ себе и битемъ головы о землю не покалѣчивъ ся. Одежу належить порозчеплювати и порозпускати, щобы хорого нѣчо не зачѣпало або не тиснуло; пѣну обтирати и наколи можливе звернути голову на бѣвъ, щобы пѣна могла выгѣдно сплывати на землю. На хорыхъ, котрїи скрегочуть зубами, треба сильно уважати, щобы въ часѣ нападу языкъ не бувъ мѣжь зубами; въ такѣмъ разѣ треба для осторожности зложити платину въ кѣлькоро и покрити нею языкъ. Дѣтемъ, дѣвчатамъ и иншимъ слабовитымъ особамъ не позваляти, щобы дивили ся на сю хворобу. По нападѣ треба хорого лишити, щобы самъ прїйшовъ до себе. Декотрїи встають заразъ и берутъ ся до своєї работы, иншїи потребують лишъ часомъ супочинку, а деякїи зъ нихъ навѣтъ кѣлька днѣвъ. Наколи хорый хоче що зажити, то подати ему склянку воды зъ шумѣвкою (шумнымъ порошкомъ Brausepulver), або лише чарочку чистого кавы, а наколи дуже ослабленый, то ложку старого вина.

Початкомъ лѣченя е вѣдповѣдна мѣра въ харчи (дїета). Страва має бути здорова и поживна, однакожь не повинна нецо-

кошти жолудокъ, бо хорі на падавицю не можуть знести анѣ порожного жолудка анѣ переповненого. Бараболѣ, фасолѣ, гороху, бобу и иншихъ тяжко стравныхъ потравъ треба дуже выстерѣгати ся. Незвычайно шкодять стравы дуже перчені та солені, недоварене мясо, ковбасы, горѣвка и инші горячі напитки. Особливо треба выстерѣгати ся, щобы жолудокъ не переповнити на нѣчь, або щобы не пити за богато. Такожъ треба старати ся, щобы жити мѣрно и спокѣнно. Надто треба всего того выстерѣгати ся, що бурить кровь, або що пѣсля власного досвѣду спроваджуе хоробу, якъ на пр. злѣсть, гризота, душевна и тѣлесна натуга и т. и. Ту наведемо одинъ правдивый злучай на доказъ, що того може зробити діета у хорыхъ на падавицю. Одинъ берлинскій лѣкаръ мавъ падавицю и зауважавъ, що дѣстававъ єѣ кожного разу, коли не додержавъ діеты (ѣвъ за богато, або за мало). Тому постановивъ вѣнъ собѣ не ѣсти нѣчого бѣльше, якъ тѣлько молоко зъ булочкою и то дуже мѣрно. На обѣдъ ѣвъ вѣнъ літру, а на снѣданокъ и на вечерю — по пѣвъ літры зъ булкою. Сею звычайнеюкою стравою живъ вѣнъ богато лѣтъ, бувъ здоровый и недѣстававъ бѣльше падавиць.

На пытанѣ, чи вѣдъ падавиць можна вылѣчити ся, вѣдповѣмо, що се залежить вѣдъ причины, зъ якои вона повстала. Наколи причиною падавиць було надмѣрне душевне зворушене або поражене и хороба не задавнена, то втогдѣ є надѣя на вылѣчене. Цѣкаве є те, що наколи хто падавицю дѣставъ черезъ зворушене душевне, то може єѣ и позбути ся вѣ наслѣдокъ такого зворушеня душевного. Однакожъ годѣ радити, абы хтось навмысне выкликувавъ страхъ чи зворушене, бо нѣхто не може знати, чи штучно выкликаныи неспокой не буде мати ще гѣршій наслѣдки и чи не скѣнчить ся вѣнъ смертію. Дѣти неразъ вылѣчуютъ зъ добрымъ успѣхомъ студеною дощѣвкою. Воду люють зъ коновки зъ ситкомъ дѣтямъ на голову и на плечѣ зъ висока. Малокровній и дуже дражливій дѣти кладуть по поясъ в лѣтну купѣль и вѣ той купели поливають водою на голову и на плечѣ, а то зъ початку по два разы на днину.

Аптикарскихъ лѣкѣвъ є дуже богато, однакожъ ихъ можна уживати пѣдъ дуже стараннымъ доглядомъ лѣкаря, и ддятого мы ихъ ту не наводимо. Противно поручаемо ось який добрый лѣкъ, котрый дуже часто помагае, наколи єго ужие ся найдалше вѣ 4 до 6 недѣль, числячи вѣдъ хвилѣ, коли дѣсталось падавицю. Такожъ и вѣ задавненихъ випадкахъ часами помагае. Тымъ лѣкомъ є корѣнь чернобыли [Beifuss, Artemisia]. Чернобыли є дуже богато родѣвъ, але не вѣѣ вони придатній на лѣкъ. На лѣкъ придатный тѣлько той чернобыль, котрый росте на пустѣмъ каменистѣмъ и дуже сонѣчнѣмъ мѣсци. Зъ него не бере ся цѣлый грубый корѣнь, а тѣлько дробненькій и тоненькій корѣнцѣ. Сі дробній корѣнцѣ мають вѣ собѣ такий олѣйокъ, котрый дуже легко улѣтае, и той то олѣйокъ є найважнѣйшій вѣ порошокъ. Корѣне чернобыли копае ся вѣ осени, коли было (бадыле) вже усохло. Выкопавши не треба єго вымывати, але тѣлько зъ землѣ стрѣпати и высу-

шити въ тѣнисто́мъ мѣсци; такожь доки ще не высохло треба его хоронити въдъ морозу. Але то́лько дробнѣй корѣнцѣ придатнѣй на лѣкѣ, бо грубѣй мають въ собѣ дуже мало ольѣйку. Тѣ корѣнцѣ товче ся або тре ся на муку, що не в такъ легко, бо вони мають бути высушенѣй на воздухѣ, а не на сонци або въ печи. Водтакъ тоту муку треба пересѣяти дуже густымъ ситомъ (найлѣьше шовковымъ). Сей блѣдожовтосивавый порошокъ придатный на лѣкѣ то́лько черезъ кѣлька недѣль. Его продають въ антицѣ пѣдъ назвою: порошокъ артемизія (*Artemisia pulver*). Сего порошоку дае ся дѣтямъ въдѣ 1—3 лѣтъ 5 грамѣвъ, въдѣ 3 до 5 лѣтъ $8\frac{3}{4}$ грамѣвъ, въдѣ 5—14 лѣтъ 13·13 грамѣвъ, а старшимъ 17 грамѣвъ. Хорый мае лежати въ лѣжку, причѣмъ треба его добре прикрыти. Порошокъ найлѣьше подавати въ пивѣ (въвѣ склянку). Найскорше помагае порошокъ, наколи его подае ся заразы по нападѣ, або коли хорый прочувае, що дѣстане хоробу. До двохъ годинъ мае хорый сильно упрѣти. Дятого повиненъ хтось сидѣти при лѣжку и добре пильнувати, щобы хорый нѣ разъ не розкрывавъ ся. Наколи лице хорого дуже червоне и немовъ бы набреекло, то можна сподѣвати ся, що лѣкѣ поможет. Коли-жь покажет ся, що хороба ще не уступила, то треба лѣкѣ повторити, але коли хорый дуже ослабленый, то ажъ въ кѣлька днѣвъ пѣзнѣйше. Хорѣ жѣвочого роду вылѣчуют ся скорше нѣжь мушцы. Головне при лѣченю сей хоробы е те, щобы 1) було вѣдповѣдне корѣне чернобыли; 2) щобы порошокъ належито бувъ утертый, — а 3) щобы хорый сильно потивъ ся.

Довшѣй часъ оголошуе по часописяхъ якийсь Ch. St. Seemann въ Берлинѣ (39 а Schönhauser- Ale'e 39 а), що лѣчыть на падавицю. Намъ не вѣдомо, чи его лѣкѣ помагають, але хто тамъ удававъ ся, зволить донести и пояснити се въ часописяхъ.

КОТЪ НА ЧАТАХЪ.

А ДЕ ВОНЪ?

Мотылѣ, шkodники господарству.

Написавъ Иванъ Вергратскій.

Мотылѣ самі живлять ся лише течными рѣчами, имено за помѣчью своего ссавця т. е. языка, трубковато звиненого, высысають солодкій медокъ зъ цвѣтѣвъ, березнѣвку т. е. сокъ зъ розколинѣ коры березѣ на весну вытѣкающей, вохѣсть, яку выпочують збѣжа и инчі травы, вологу на болотахъ и мокравинахъ и т. и. та не богато приймають корму, а бувають и такі, що вылягшиє зъ куколь зовємъ поживо не заносять ся и потрѣвавши яку часину та спарувавшиє гинуть, самчики по вѣдбутѣмъ сполованю майже сей часъ, самочки же упередъ знеси дробнї яйца на ростилахъ або и другихъ рѣчахъ, которыми будущї усѣльницѣ мають живити ся.

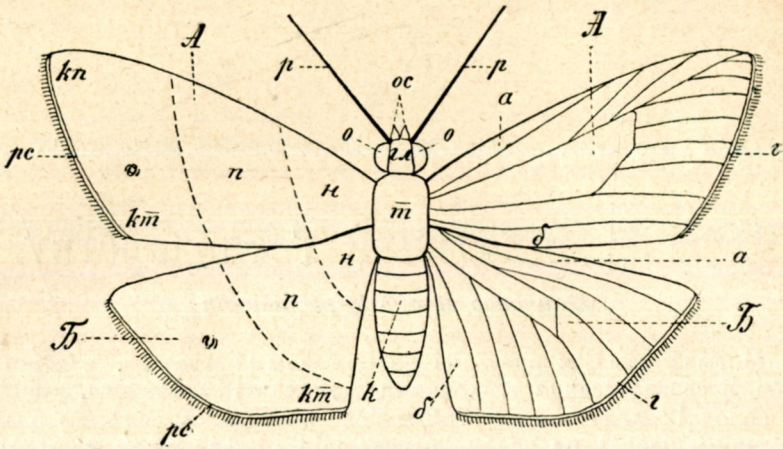
Усѣльницѣ-жъ суть въ противенствѣ мотылямъ дуже пажирливї, а коли являть ся въ великѣмъ множествѣ, заподѣвають дѣймающей шкoды, не разъ бо значно ущупляють полонѣ нашихъ городѣвъ, садѣвъ, пѣль, нищать сѣножати и цѣлї лѣсы, зѣдвають наспорене вже зерно, муку, хлѣбъ, нѣвечать одєжу вовняну, кожуи, серсть, щетину и пр. Стоить протє господарєви запбзнатисъ близше зъ тыми шkodниками, а заразомъ такожь обдумати середники (способы) зараднї, запобѣгающей надто сильному розродови тыхъ шkodныхъ комахъ. Тутка поговоримо въ коротцѣ о найзвычайнѣйшихъ а заразомъ и найшkodливѣйшихъ родахъ мотыляхъ.

Видъ головы мотыльон. (Побблѣшено).

а око, *б* причокъ,
в рѣжокъ, *г* осязокъ,
д языкъ заточковатый.

Хто не знає мотыльѣвъ бѣлыхъ або такъ званныхъ бѣлюхѣвъ (Weisslinge, Pieridae)? Лѣтають они троха не черезъ цѣлый теплый часъ. Идєшь у жаркїй день черезъ село улицею, такъ сполошишь ходю зъ болотнавыхъ мѣсьцъ дороги чимало бѣлюхѣвъ, що зрывають ся до мотавого лету, а побуавши якийє часъ въ воздухахъ знову спускають ся на болото, чтобы тутъ усѣсти и вологи попѣссати. А въ городахъ, на поля, по сѣножатяхъ, край лѣсѣвъ всюда бѣлюхѣвъ повно. Хто кмѣтливѣйше приглянувъ ся, той и добачивъ, що бувають рѣжнї бѣлюхи.

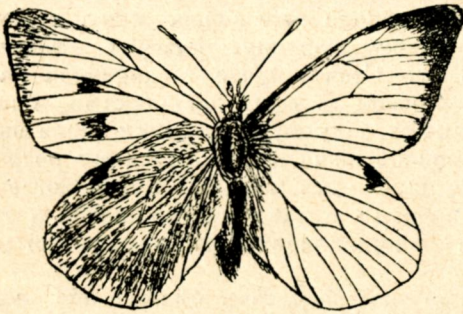

Взорець частей мотыля.

гл голова, (р рѣжки; ос осязки; о очи); т туловъ або грудникъ. К кадовбъ. А крила переднїй; Б крила заднїй; н насадъ крила; п поле або плесина; о край; кп кѣнь переднїй; кт кѣнь тыльнїй; рс рясовина; а берегъ раменнїй; б берегъ паховїй; г берегъ бѣчнїй.

А и дѣйстно въ нашѣмъ краю есть кѣлька родѣвъ. Найзвычайнѣйшїй и найшкѣдливѣйшїй межї ними есть великїй капустьяникъ.

Капустьяникъ. Бѣлюхъ капустьяникъ (der grosse Kohlweissling, Pieris brassicae) буває розкрилившїсь звышъ 6 центимѣтрѣвъ широкїй.

Бѣлюхъ капустьяникъ.

Крила зверху бѣлїй, переднїй кѣнь криль переднїхъ и змазъ на березѣ раменнѣмъ криль заднїхъ чорнїй. Самочка має окрѣмъ того на переднїхъ крилахъ въ серединѣ двѣ чорнїй плямы одна по надъ другою стоячїй (и у самчїка на вѣдворотѣ виднїй) та чорну замазку на березѣ паховѣмъ. Вѣдворотѣ криль заднїхъ блѣдо-жовтїй (канарковїй), чорнїми пылинками спорошенїй.

Капустьяникъ явить ся вже вчасно зъ весны при кѣнци цвѣтня и въ маю, а вѣдтакъ въ лѣтѣ вѣдъ кѣнца липня до вересня, именно въ городахъ, а такожъ на поляхъ, де лише рослины живностнїй его усѣльницѣ находятъ ся. Мотылѣ лѣтають живко та хитляво и не дуже проворно у теплї, сонѣчнї дни вѣдъ часу до часу прїсѣдаючи на цвѣтахъ медодайнїхъ, та по хвилївѣ зрыва-

ючись дальше и уганяючи за подругами мовь бѣлі платки вѣтромъ розношені Повблѣнѣйше лѣтають вагѣтнѣй вже самочки и усѣдаючи на рѣжнѣй городовинѣ, редькѣ, хронѣ, передовѣмъ же на капустяхъ. На тыхъ ростинахъ зносять на спѣднѣй сторонѣ листьа купочками маленькѣй покладки жовтѣй. Такихъ яецъ кладе одна самочка 100 або й бѣльше. Зѣ яецъ вылягають ся по кѣльканадѣсяти дняхъ усѣльнички, котрѣ за молоду разомъ держать ся, та пѣзнѣйше розлазять ся. Сумнѣй видѣ представляють вскорѣ буйнѣй передѣ тымъ капусты, калярѣпа, ярмужь, рѣпа. Мѣсто листьа стремлять лише обѣднѣй реберця, на котрыхъ сидять вѣстовитѣй, товѣстѣй усѣльницѣ, синязозеленѣй, черноплямистѣй, зѣ жовтымъ пругомъ черезъ хребеть и по бокахъ тѣла. Дорослѣй усѣльницѣ опускають ростины, котрыми живились, и розлажують ся на всѣ стороны. Тогда то можь ихъ бачити по мурахъ, стѣнахъ хать и будынкѣвъ, по плотяхъ, парканахъ; иногдѣ залазять въ кѣмнаты и свѣтлицѣ. Лѣзють неспокоѣно глядаючи затишного мѣсяца, а найшовши его укрѣпляють ся кѣлькама нитками мовь поясомъ и переображують ся въ куклу гранчату, зеленавобѣлу, чорноточковану. Въ теплѣй порѣ по двохъ тыжняхъ вже вылягають ся мотылѣ, такъ що въ лѣтѣ бувають при нагодныхъ обѣтановахъ два, коли не три поколѣня. Инакше въ осени: куклы не розвивають ся того самого року, лише зимують и доперва на весну вылягають ся зѣ нихъ мотылѣ. Въ лѣтѣ суть капустяники завсе о много численѣйшѣй, нѣжь весной. Въ декотрыхъ рокахъ розмножують ся капустяники незвычайно сильно и тогда великѣй дѣють шкоды. Лѣто не надто посушнѣе т. е. тепле а середно вохке передовѣмъ сприяе розродови тыхъ мотылѣвъ. Якъ численно иногдѣ являють ся усѣльницѣ капустяника на поляхъ, капустю засадженыхъ, можь зѣ того змѣркувати, що инколи обѣдають въ такъ великѣмъ множествѣ шины желѣзной дороги, перетинаючѣй поля капустянѣй, що навѣтъ цѣлѣй поѣзды желѣзничѣй здержують. Именно колеса вагонѣвъ пѣдѣ часѣ вѣзды, розмясчуючи усѣльницѣ на шинахъ (рельсахъ) сидячѣй, облѣплюють ся на обводѣ мязкими тѣлами здавленныхъ усѣльницѣ такъ дуже, що вскорѣ не одвѣчаютъ призначеню и треба поѣздъ спинити та особныхъ робѣтничѣвъ выслати, чтобы мѣтлами обчистили шины на просторони, котру обѣлѣ усѣльницѣ.

Щобы запѣбѣчи надто сильному розмноженю капустяника, добре есть а) вже на весну (зѣ початкомъ мая) сѣткою выловлювати вагѣтнѣй самочки и убивати. Се при якѣй такѣй вправѣ не трудно, бо, якъ згадано, вагѣтнѣй самочки лѣтають утягло и часто усѣдають. Зловлену самочку належить зовѣмъ на гамузь розтерти. Коли зважимо, що одна самочка зносить сто або и бѣльше яецъ, зѣ котрыхъ тѣлько-жь вылягае ся пажирливыхъ усѣльницѣ, то пѣзнамо, що убиване вагѣтныхъ самококѣ есть середникомъ саме довѣднымъ. б) Въ пору складаня яецъ належить обзирати листѣ капусты и на спѣднѣй его сторонѣй прилѣплѣнѣй яйця (геймачокѣ жовтѣй!) розтирати. Коли вже зѣ яецъ вылягнуць ся дрѣбнѣй усѣлки и ще разомъ держать ся можь ихъ такожь нищити.

Познѣйше вызбироване усѣльницъ, коли вже подростуть и розлѣзуть ся на всѣ стороны, есть вельми тягостне и майже невозможливе. Найлучше и наилегше нищити яйца, а до той роботы найздобнѣйшій дѣти сѣльскі, котрѣ тымъ чиномъ будутъ мати пожиточне заняте. в) Добре есть мѣжь капустою сѣяти коноплѣ (колопнѣ). Бѣлюхи не зносять духу конопель, а коли, буває, залетять вагѣтній самочки межі коноплѣ и усядуть на нихъ, такъ вскорѣ ошоломлюють ся и не летять дальше. Можъ ихъ тогда зъ конопель руками брати и убивати. г) Усѣльницѣ и куклы (рѣдше мотылѣ) губить такожь птаство комахоѣдне, котрого належить все щадити, бо то дѣйстви добродѣѣ господаря. Качки заласно пожирають усѣльницѣ капустяника; та не добре ихъ заганяти на грядки зъ капустою, бо нажершиесь усѣльницѣ не разъ по тѣмъ пирѣ нагло здохаютъ. д) На плотяхъ, парканахъ, стѣнахъ и т. и. видко поѣдъ часъ куклованя капустяника тамъ и сямъ скорченї, неживї усѣльницѣ а на ихъ хребтѣ зъ кѣлькадесять бѣлаво-жовтыхъ обсновокъ майже завбольшки зерешъ жита. Несвѣдомї думаютъ, що се яйца усѣльницѣ и ихъ нищати. Есть то хибна гадка и не одвѣтне поступоване. Яецъ не кладе жадна усѣльниця. А тї то подовгастї обсновки на хребтѣ неживои усѣльницѣ, то опряды галапасѣвъ (Schmarotzer), якї жили въ нутрѣ усѣльницѣ и ѣї смерть заповдѣяли. Рѣчь така: Суть дробнїй комахи, подобнїй до маленькои осы. Тї наколюють живу усѣльницю и зносять въ наколену по кѣлькадесять яецъ, зъ котрыхъ по заблизненю ранѣ вскорѣ вылягають ся хробачковатї личинки (Larven) галапаса. Личинки галапаснї живлять ся товщю усѣльницѣ, котра жируе и росте гей-бы здорова, та коли надѣйде часъ кукленя опускае она разомъ зъ здоровыми усѣльницями ростины живностнї и вылѣзае на плоты, парканы, муры и пр. Та не успѣе закуклити ся, бо вскорѣ пробиваютъ ей шкѣру галапаснї личинки и на хребтѣ тымъ чиномъ усмерченои усѣльницѣ обсновуютъ ся жовтавыми опрядинами, де церемѣняють ся въ куколки, зъ котрыхъ въ три тыжднѣ вылягають ся дробненькї, блестячї осы чорнї, зъ жовтавыми ногами. Хто проте давить згаданї жовтаві обсновочки на мертвѣй усѣльници капустяника, той власне нищитъ реченї галапасы, котрѣ гублячи шкѣдливі усѣльницѣ капустяника посередно стають пожиточными господареви. Оттакъ належить тї дробненькї жовтаві обсновочки лишати въ супокою, бо зъ нихъ вылягае ся галапасъ (у книжкахъ: *Microgaster glomeratus*, няклюшка жовтонога), нищитель капустяника. Въ куклахъ капустяника такожь досыть часто живе подобнїй галапасъ (*Pteromalus puparum* Влѣаунѣ кукломорѣ).

Рѣ-
щникъ. Подобнымъ дуже до капустяника, хоть менше шкѣднымъ есть такъ званый Бѣлюхъ рѣпникъ (*der Rübenweissling*, *Pieris rapae*) або малый капустяникъ. Вѣнъ крыуе лише на 5 центимѣтровъ, а буває помѣшь зъ капустяникомъ великимъ, зъ котрымъ лѣтавку (*Flugzeit*) и часъ появу та живности усѣльницѣ мае спѣльнї. Яйца кладе самочка поодинокю на спѣднѣй сторонѣ листь ростины живностныхъ. Усѣлка рѣпника значно рѣжнить ся вѣдъ усѣльницѣ капустяника. Брудно-зелена, шкѣбра ея вкрыта

дуже дробными, короткими и густыми волосочками, через що принимае вид оксамітний. Здовж хребта и боків має по одному паскови жовтому. Продыхи (Luftlöcher) чорно обведені. В цвітниках шкодить об'єданем розетокъ и левконій. Кукла подібна якъ у попередного рода, зеленаво-сива, чорно точкована, а трема жовтими подовжними чертами писана. Сей рідъ, якъ згадано менше шкодливий вѣдъ попередного, а давсь частѣйше знати любителямъ цвѣтѣвъ по мѣстахъ. Коли у вазоникахъ плекають розетки пахучі (Reseda odorata) або левконіи (Matthiola annua), то через вѣдчинені вѣгна залѣтають неразъ бѣлюхи рѣшники знажені запахомъ навѣть у найвысшій поверхи камяницъ, та зносять яйця на згаданій рослины. Вылягли усѣльницѣ об'єдають иногдѣ до-чиста листе розетокъ та левконій.

Третій рідъ частѣйшій, хоть такожъ менше шкодливий ріднѣ бѣлюха (Pieris) есть зелено-смужокъ (der Grünader, der Rübsaatweissling, Pieris napi.), примѣтний тымъ, що вѣдворотъ его крыль задныхъ есть канарково-жовтый, зъ сѣраво-зелеными здовж жилокъ смугами. Самочка зносить яйця такожъ поодинокю на капустяхъ, редькѣ, розетцѣ, левконіи, вежниці (Turritis glabra), чосничцѣ (Alliaria officinalis). Усѣльниця брудно-зелена, обсыяна бѣлыми бородавочками и чорными точечками, по бокахъ зъ жовтымъ паскомъ подовжнимъ. Продыхи (Luftlöcher) чорні, рудаво обведені. Кукла жовтава, упестрена чорными плямами и крапками; пѣхвы крыльній (Flügelscheiden) зъ жовтими кѣнцями. Буває въ городахъ, та частѣйше по поляхъ, засѣяныхъ рѣпакомъ и въ околицяхъ лѣсистыхъ. Лѣтавка (Flugzeit) сего мотыля припадає у той-же часъ, що попередныхъ.

Зелено-носуможокъ.

До мотыльѣвъ бѣлыхъ зачисляє ся такожъ Нерясь глодинецъ (der Baumweissling, Aporia crataegi). Буває зъ розпятими крилами до 6 центиметровъ широкій, слабо опилений, весь бѣлый,

Глодинецъ.

Нерясь глодинецъ.

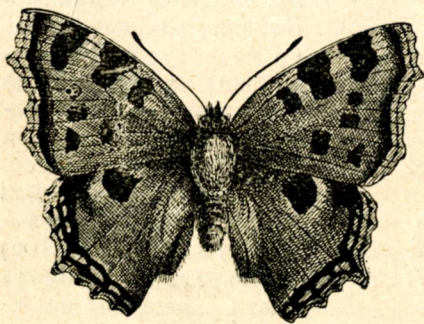
зъ чорными жилками. Появляє ся разъ тільки до року, именно въ червні, а есть дуже шкодливый въ декотрыхъ лѣтахъ, коли розродить ся сильно. Самочка зносить яйця жовті на пшоно похожій, купками (30—100) на горѣшній сторонѣ листья деревъ овощныхъ, якъ грушь, яблѣнокъ, сливъ такожъ на тернину, черемху,

гложину (глодъ, глой, глобъ, Weissdorn, Crataegus oxyacantha). При кѣнци липня вылягають ся усѣлки чорняві, котрі получаютъ пряжею, гей паучиною, кѣлька листкѣвъ, роблячи собѣ тымъ чиномъ мовъ бы спѣльне гнѣздо, въ котромъ хоронять ся.

Для жиру вылѣзають на близке листья огрызаючи его зъ верха. На зиму укрѣпляютъ свое гнѣздо численнѣйшими нитками и въ нѣмъ зимуютъ. На весну, коли выбростить нове листе и цвѣтъ, пробуркуютъ ся усѣлки до новои суятнѣ: ведутъ дальше дѣло нищениа обнажаючи деревину зъ цвѣту и молодого листа такъ, що неразъ позбавляютъ садѣвника всего полуноу. Пѣдросшї усѣльницѣ опускають спѣльне гнѣздо и розлѣзають ся. Дорослї бувають $3\frac{1}{2}$ центиметра довгїи, товстїи, нїжними бѣлыми волосками вкритїи, синяво-сѣрїи, на хребтї чорнїи, зъ двома широкими помаранчевыми пасаками въ подовжї, чорноголовї. Въ другѣи половинѣ мая ку-клять ся на деревьяхъ, горожахъ, вориню, парканахъ и т. п. Ку-кляи суть то такожъ, рѣвно якъ и у другихъ бѣлюхѣвъ, такъ званїи о пояски (Gürtelpuppen, pupae succinctae) т. е. усѣльниця передъ кукленемъ укрѣпляетъ ся за помѣчью пражї до якого пред-мета не лише огузкомъ (вупромъ), но такожъ особно упряденою петлею черезъ хребетъ впоперекъ, мовъ поясъ закиненою. Кукла гранчата, ясно зеленяво-жовта або зеленяво-бѣла, чорно и жовто писана; укрѣплена такъ, що головою звернена до горы. По двохъ тыжняхъ вылягають ся мотылї, котрї выповзши зъ куколь вы-пускають кѣлька капель кроваво-червоныхъ такъ званого соку прочистного (Reinigungssaft), що стало поводомъ до забобонныхъ казокъ о дощи кровавомъ (Blutregen). Найдѣвдчѣйше губити гло-динця вызбириванемъ гнѣздъ усѣльничихъ*) въ пѣзній осени або на початку весны (при кѣнци марта), коли то еще дерева не пу-стили листья. Впрочѣмъ нищать глодинця такожъ рѣжнїи ятруны (Schlupfwespen), галапасуючїи въ усѣльницяхъ и кукляхъ.

Лисо-
вель.

Зъ канчатцѣвъ (Eckflügler, Vanessa), такъ названыхъ вѣдъ криль канчатыхъ, найчастѣйшимъ и наибѣльше знанымъ есть лисовець (der grosse Fuchs, Vanessa polychloros). Ледви що блисне весняне сонце, а вже дав ся бачити сей мотылъ, радо тогды витаный, мовъ бы вѣст-никъ-передтеча пробуждуючои ся природы. Можъ его видѣти и на провеснѣ, вже на початку марта, лѣтаючого по улицахъ мѣста, коло будынкѣвъ, або въ селѣ коло хатъ. Появъ одна-кожъ тыхъ мотылѣвъ не конче мусить бути заповѣстїю насту-паючои заразъ весны: ли-совецъ бо, щѣ ихъ въ той часъ бачимо, то не суть мотылѣ свѣ-жїи, а зимованїи, ще въ лѣтѣ

Канчатецъ лисовець.

минушого року выляглїи. Коли сонце пригрѣе, вылазять зъ сво-ихъ скрытокъ и буяють часинку въ воздухахъ, щѣбы опять скоро

У садѣвникѣвъ гнѣзда сїи зовуть ся „малыми, а гнѣзда усѣльницѣ рудогузки „великими“.

скрыты ся, коли наступить змѣна погоды на провеснѣ у насъ такъ часто. Мотыль сей буває розкрылений $5\frac{1}{2}$ — $6\frac{1}{2}$ центимѣтрѣвъ широкій, крила канчасті, зъ верха червоняво-жовтї, зъ обвѣдкою черно-брунатною; передній крила при березѣ раменнѣмъ зъ трема, а майже въ серединѣ (на поли) зъ чотырма чорными плямами; передъ окрамъ на березѣ раменнѣмъ зъ жовтавою плямою. Крила задній зъ одною великою плямою на березѣ раменнѣмъ и рядомъ съ нихъ мѣсяцѣвъ въ обвѣдцѣ передъ берегомъ бѣчнымъ. Вѣдворѣ при насадѣ темно-брунатный, дальше яснѣйшїй, передъ берегомъ черно-сѣрый, цѣлый слойстый (gewässert), въ серединѣ криль задныхъ яснѣйшою плямкою одмѣченый. Лѣтае вѣдъ кѣнца червня до вересня. Перезимованї примѣрники въ мартї и цвѣтнї. Усѣльница въ червнї выросла, $5\frac{1}{2}$ центимѣтр. довга, брунатно-сѣра або сѣраво-синя здовжї хребта и бокѣвъ брунатно-жовто-паскована и брунявымъ, галузистымъ тернемъ впридоблена. Жїве громаднѣмъ въ маю и червнї на вербахъ, трепетахъ, тополяхъ волоскихъ, вязахъ, черешняхъ, грушахъ и яблоняхъ и обголочуе деревнї зъ лѣстя, именно на кѣнцяхъ тонкихъ галузокъ. Кукла, такъ звана стрѣмголовка (Stürzgruppe, pupa suspensa s. pendula), учѣплена до плота, паркану, коры деревъ и пр. лишень кѣнцемъ тѣла, а висить головою въ долину т. ѣ. стрѣмголовъ. Сеть гранчата, острыми выстромками на головѣ и кадовѣмъ осмотрена, брунатно-сѣра, на хребтѣ звычайно украшена кѣлькома золотистыми плямами. Мотыль вылягае ся въ два або три тыжнї. Звыкъ громаднѣмъ обѣдати пнѣ рѣжныхъ деревъ, передовѣмъ вербъ, а розпростерши крила залюбки выгрѣвати ся на сонци. — Усѣльницѣ живуть до поры кулєня громаднѣмъ и тогда ихъ легко збирати. Галапасы (*Pteromalus puparum*, *Pter. polychlori*, *Ichneumon luctatorius*) часто нищать тї шкодники. Зъ найденыхъ куколъ неразъ ледви десята здорова — зъ прочихъ вылягають ся галапаснѣ болончаки, мѣсто мотылѣвъ.

Дуже подѣбный до лисовця Канчатецъ русланъ (*Vanessa Xanthomelas*) не естъ шкоднымъ, бо находить ся не зъ-часта. Естъ живѣйше убарвлєный, крила мае сильнѣйше угловатї, а на передныхъ при вершку на березѣ раменнѣмъ бѣлу пляму. Красного того мотыля вѣдкрывъ емъ коло Львова (Кривчичи, Голоско) и въ околицї Станїславѣвскѣй (Станїславѣвъ, Вовчинець, Пасѣчне, Пѣдпечеры). Усѣльница живе на вербѣ. Лѣтавка и частъ появу усѣльницѣ такї-жъ, якъ у лисовця. Мотыль любить усѣдати на дерева, именно на пнѣ старыхъ груш зарѣвно въ лѣсахъ, якъ и въ садахъ.

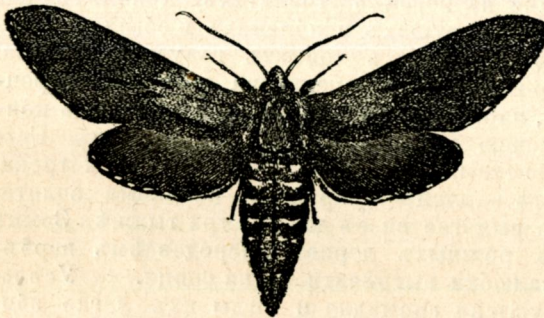
До мотылѣвъ дневныхъ або дневникѣвъ (*Tagfalter*, *Diurna*) належить кромѣ бѣлюхѣвъ и канчатцѣвъ еще богато иншихъ. Всѣ они одмѣчаютъ ся рѣжками палочковатыми, крилами широкими, ярко украшенными, въ супочивку горѣ пѣднатыми, тѣломъ стрѣмкатымъ, а лѣтають въ блеску сонци. Усѣльницѣ нагї, слабо волохатї або тернистї, 16-ногї. Куклы гранчатї. Кромѣ наменєныхъ шкоднѣвъ нема межї нами шкодлившихъ родѣвъ.

Сумрачники або вечерники (*Dämmerungsfalter*, *Abend-*

falter, Sphingidae), такъ названъ въдъ лѣтаня въ сумерки, выначають ся узкими крылами, зъ котрыхъ переднй довго протягненй, рѣжками гранчатыми, загненымъ тонскымъ концемъ впрядоблеными а тѣломъ засббнымъ, грубымъ, веретенватымъ. Усѣльницѣ нагй, 16-ногй, часто на передпослѣднѣй обручцѣ рогомъ осмотренй. Куклы въ земли, звычайно безъ опраду. Яко шкодникъ за слугуе на згадку:

Соснов-
вещь.

Дюкъ сосновець (der Kieferschwärmer, Sphinx pinastri) має шату скромну. Весь попелястый, долѣшнй крыла не много темвѣйшй, на горѣшныхъ остро кѣнчатыхъ вызначають ся именно въ середнѣ (въ поли) три чернй черты; рясовина (Fransen) сороката, чорна и бѣла на перемѣну; тѣло сѣре, кадовбъ зъ чорнымъ пругомъ здожъ хребта, а чорными и бѣлыми плямами по бокахъ. Въ супочивку держитъ крыла плоско, засунувши спѣднй

Дюкъ сосновець.

пѣдъ верхнй. Коли такъ сидитъ на пняку, то задля подббной до коры барвы трудно его одмѣтити. Ссаще має на 4 центиметры довге и нимъ то высысае медъ зъ запашныхъ цвѣтѣвъ, вечеромъ розтвиряючихъ ся, якъ пр. люлочника (Oenothera biennis) и др., фуркотячи коло нихъ въ певнѣмъ въддаленю и запускаючи

довгй языкъ въ чаши цвѣточий. Мотыль лѣтае головою въ червни, поодинокю вже при кѣнци мая и ще до первыхъ днѣвъ серпня. Самочка кладе блѣдо-зеленй яйца, великосты сѣмени конопляного на шпильки сосны, ялицѣ, модрины-яремшъ, (Lärche, Larix decidua). Усѣльницѣ по четвертѣй злѣпцѣ (Häutung) дорослы бувають 5—6 центиметрѣвъ довгй, на передпослѣднѣй (одинадѣятѣй) обручцѣ заосмотренй рогомъ, зеленовй, жовто, брунатно и лилѣвопаскованй. Обгрызають четины, та держать ся звычайно по вышнихъ гадузахъ. При кѣнци лѣта сходятъ для закулкены въ низъ и пѣдъ мохомъ въ земли переображують ся въ куклу брунатну, осмотрену въдстаючою пѣхвою ссащевою гей бы носомъ. Кукла зимуе и доперва на другй рѣкѣ розвиваецъ зъ неи сумрачникъ. Дюкъ сосновець лучаецъ у насъ досыть часто пр. въ околицы Львѣвскѣй (Высокй замокъ, Голоско, Бѣлогорще..), коло Дрогобича и пр., та доси не запѣдѣвавъ у насъ значтѣйшой шкоды. Въ декотрыхъ сторонахъ Нѣмеччины однакѣ розмножившисъ нищивъ боры сосновй такъ, що збирачамъ давано за повну квартиру усѣльницѣ по 15 феникѣвъ; оттакъ само нищене тыхъ шкодникѣвъ стояло богато труда и гроша не згадуючи вже за шкоды, ними въ борахъ починенй. Найдовбднѣйше збирати куклы въ осени розгребаючи землю коло пнѣвъ, або заганяти въ лѣсѣ безроги,

котрї рѣючи коло деревъ за всякою хробачнею пожирають множество куколъ сосновцѣвъ и другихъ шкѣдныхъ комахъ.

Шкѣдливимъ стае викали Оболонникъ осовець (der *Bienenschwärmer*, *Trochilium ariforme*). Мотыль такъ за-великій, якъ шершунъ; мае вызбрѣ осы, бо узкї его крила суть прозорчатый гей скло, а лишень береги та жилки брунатно опыленї. Тѣло довге, черно и жовто обручковане. Усѣльниця бѣла, зъ брунатною головою живе въ пняхъ молодыхъ топѣль, именно трепеть, вгрызаючись досыть глубоко въ дерево близко при корени, а доперва по двоохъ рокахъ робить собѣ въ маю зъ триною деревною змѣшаний, подовгасть опрядъ, въ котрѣмъ переображуе ся въ кулку жовто-брунатну, на кадовбѣ властивыми выторчками впридоблену, котрыми подчасъ вылягана выпыхае ся зъ заклепу. Мотыль явить ся въ червни и на початку липня. Деревя точенї усѣльницею осовця часто всыхають або переломлюе ихъ вѣтеръ при самѣмъ корѣни и валить долѣ У насъ досыть часто лучае ся пр. коло Львова, Дрогобыча, Станїславава.. Нищенѣ усѣльницъ не такъ легке, бо крѣють ся въ деревнѣ; на щастѣ рѣдко коли сей рѣдъ проявляєсь въ бѣльшѣмъ числѣ.

Прядка ми (*Spinner*, *Bombycidae*) прозвано мотылѣмъ нѣчнїмъ або тьмы, котрыхъ усѣльницѣ снують собѣ передъ закукленѣмъ властивї обсновы, опряды абе заклепы. Именно зъ такъ званого сучника на долѣшнїй губѣ умѣщеного сукають тонесенькї нитки пряжѣ. Декотрї опряды достатчають намъ шовку якъ пр. опряды (коконы) хїньскї шовковика (*der Seidenspinner*, *Bombyx mori*), котрого штучна годѣвля еть въ краяхъ полудневои Европы важнымъ жереломъ промыслу. Прядки мають крила широкї, въ супочивку найчастѣйше дашковато зложенї, тѣло именно у самочокъ грубе, а рѣжки у самчикѣвъ сильно гребенястї. Усѣльницѣ бѣльшою частїю волохатї, рѣдше нагї. Кулка въ обновахъ менше або бѣльше густыхъ. Декотрї роды суть дуже шкѣдливї.

По садахъ можъ бачити вѣдъ кѣнця липня ажъ до будучои весны на тонкихъ галузкахъ деревъ овощныхъ гей перстенники зложенї зъ дробныхъ яецъ, густо одно коло другого знесеныхъ а нерозпускнымъ клеѣмъ злѣвленихъ. Тї то перстенники яечнї бруняво-сѣрой барвы походятъ вѣдъ шкѣдливои тьмы званои Прядка перстенѣвка (*der Ringelspinner*, *Bombyx nenstria*).

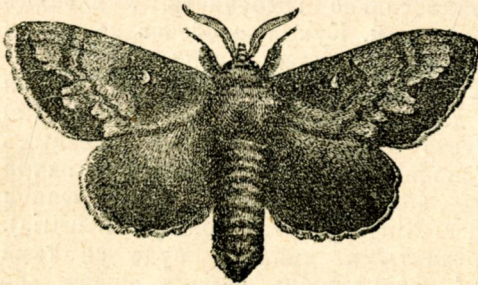
Прядка перстенѣвка.

Зъ розпятами крилами буде ся тьма $3\frac{1}{2}$ —4 центимѣтрѣвъ широка, ржава або жовтава, зъ темнѣйшою, ясно обведеною перевязкою, а рясовиною брунатно плямленою Лѣтавка (*Flugzeit*) сеи тьмы припадае на липень. За дня сидить спокѣйно въ укритю, въ пѣзнї сумуроки же вылѣтае зъ свои схованки, а знаджена свѣтломъ горючои свѣчки або запаленои лампы влѣтае не разъ до мешкань людскихъ, именно близько садѣвъ положенихъ. Самочка зносить

Пер-
сте-
нѣвка.

яйця около тонкихъ галузокъ деревь овощныхъ и другихъ ли-
стяныхъ въ видѣ перстеника або обручки. Клей злѣвлючій по-
кладки хоронитъ ихъ вѣдъ шкодливыхъ вилывѣвъ температуры.
Зъ яйць вылягають ся доперва на початку весны слѣдующого року
усѣльнички, котрї ажь до третей злѣвки (Häutung) живутъ раз-
зомъ. Опѣсля же розлазять ся. Дорослї бувають 6—7 центиметровъ
довгї, досыть косматї, синї зъ брунатыми и жовтыми подов-
жnymi смугами, черезъ хребетъ зъ бѣлымъ паскомъ середнымъ
а на головѣ досыть великѣй двома чорными плямами ушестренї.
Коли ще суть молодшї и живутъ разомъ, можъ бачити, якъ именно
на сонци грѣючися кивають ся, жваво вывиваючи переднюю частью
тѣла не много до горы пѣднатою то сюда, то туды. Въ червни
опряджують ся въ обеновѣ тонкѣй, подовгастѣй, жовтаво бѣлѣй,
гей-бы жовтавою мукою (пудромъ) обсыпанѣй, де переображають
ся въ куклу сѣро-брунату, такожь жовтаво упудровану. Опряды
можъ стрѣнути на плотяхъ, парканахъ, на пняхъ деревь, межи
листемя и пр. Въ три тыжаѣ вылягає ся мотыль. Сей рѣдъ
буває у насъ дуже частый; въ садахъ численнѣйше лучає
ся, нѣжь въ лѣсахъ. При сильномъ розродѣ усѣльницѣ деревину
майже зовсѣмъ лишаютъ лїстя. Способъ нищеня найдовѣднѣйшїй:
въ пѣзнѣй осени або въ часъ на весну збирати и нищити перстеники
яечнї; такожь можъ выгублювати громадно усѣльницѣ, коли ще
разомъ держать ся.

У борахъ сосновыхъ робитъ иногда дуже великѣй шкоды
своячка перстенѣвки Намета соснѣвка (der Kiefernspinner,
Lasiocampa pini) Самчикъ буває зъ розпятими крилами на 6 цен-
тиметровъ широкїй, самочка же крилує до 8 центиметровъ.

Намета соснѣвка.

Тѣло
именно у самочки грубе
и незгарне. Передѣй кри-
ла сѣрї зъ широкою ржа-
вою перевязкою и бѣлою
крапкою въ серединѣ, зад-
нї темно червоно-брунат-
нї. Прядка ся лѣтає въ
лишни. Въ Галичинѣ стрѣвъ
я єѣ въ околици Львѣв-
ской (Высокїй замокъ, Го-
лоско), але тутъ попадає
ся въ рѣдкѣсть. Въ вели-
кихъ борахъ полудневои
и пѣвнѣчно-сѣднои Нѣ-

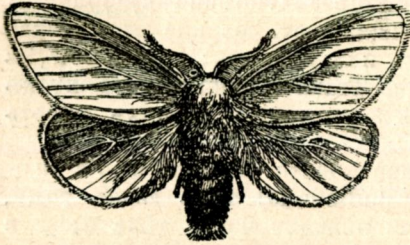
меччины роками являє ся дуже численно и тогда єго усѣль-
ница нищитъ розляглї обшары соснинѣ. Самочки несуть яйця
синяво-зеленї, завбѣльшки пшона на пень, галузки або шпильки
сосны (Pinus silvestris). Выляглї въ серпни усѣльницѣ держать ся
на высїяхъ галузяхъ, де обѣдають шпильки. Зимують пѣдъ мо-
хомъ, а очутившїє зъ сну зимового на весну дальше ведутъ свое
дѣло огрызаючи рунчє. Доросла усѣльница буває звышь 8 центи-
метровъ довга, бѣлаво або сѣраво попеляста, червоно волохата,

рыжо плямлена и пругована, зъ врѣзомъ другою и третьою обручки оксамітно шафіровымъ. Въ половинѣ червня робить собѣ опрядъ мягкій, подовгастый, волосемъ перетканный, сѣравый, укрѣпленный въ рошѣлю коры, або межа шпильками, де переображае ся въ куклу сѣро-брунатну, зъ котрой мотыль вылягае ся въ три тыжнѣ. Середники вищя: збиване усѣльницъ черезъ опуковане галузя и пнѣвъ на плахту пѣдъ деревомъ розстелену; збиране усѣльницъ скоро на весну, нѣмъ еще зъ моху вылѣзуть на дерева; гублене куколь и мотылѣвъ въ лѣтѣ. Вирочѣмъ мають усѣльницѣ и куклы богато неприятелѣвъ: комахи галапаснѣй, бѣльшѣй туруны и пр. Красулякъ куклоѣдъ (*Puppenräuber Calosoma sycophanta*) и птицѣ якъ сойки, зазулѣ и др. пожирають велике множество тыхъ шкодникѣвъ, а такожъ нѣвечить ихъ пошестъ: грибъ *Botrytis Bassiana* (рѣдъ плѣсени: гроздоватиця, *Traubenschimmel*) въ нутрѣ усѣльницѣ розростаючись тысячамъ и тысячамъ зъ нихъ смерть заподѣвае.

У лѣсахъ листяныхъ живе у насъ часто Космонога понурка (*der Kopfhänger, Dasychira pudibunda*) такъ звана тому, Понур-
ка. що усѣльниця звычайно закривляючи передну часть тѣла зѣвшуе (понуряе) вѣдтакъ голову въ долину. Мотыль непоказный, крилуе 4—6 центиметрѣвъ, бѣлаво-сѣрый, чорняво припорошений. Переднѣй крила зъ 2—3 филястими поперечками чорнявыми, заднѣй бѣлави черезъ середину зъ тѣнистою пружкою при углѣ паховѣмъ выдатнѣйшою. Проявляе ся въ маю и въ половинѣ червня. Самочка зносить яйця сѣраво-жовтави, волосками зъ кадовба стертими вскрытѣ на рѣжнѣй дерева листяни. Усѣльниця есть рѣжнокормна (*polyphag*), жере листе бука, дуба, грабу, клена, лѣски, тренеты, вѣльхы, березы, ясеня, рожи и шпильки модрины (яремишу *Larix decidua*); кѣлька разѣвъ стрѣвъ я еѣ такожъ на листю акаціѣ Фальшивои (*Robinia pseudoacacia*) на плянтахъ станіславѣвскихѣ. Усѣльницѣ суть то такъ званѣй цѣточницѣ або щѣткарки (*Bürstengäupen*). Дорослі находятъ ся въ вересни и початкомъ жовтня; впадають въ око яркою краскою: суть ясно зелено-жовтѣ, зъ оксамітно чорными врѣзами и чотырма довшими щѣтками жовтими на хребтѣ и довшою червоною кисткою (*Pinzel*) на одинадсѣятѣй обручѣ, чому Нѣмцѣ сю усѣльницю прозвали червонохвостомъ „*Rothschwanz*“. Часомъ лучають ся вырѣдки брудночервоняви, зъ щѣтками червоными або пригнѣдыми. При кѣнци вересня або жовтня сходятъ зъ деревъ и ладить собѣ опрядъ зъ власнымъ волосемъ перемѣшаннымъ межи сухимъ листемъ на земли. Опрядъ сей есть задвѣйный, знадвору есть обшовка рѣдка, внутри же заклепъ зъ пряжи мѣцнѣйшой, хоть все не такъ дуже густо, щобъ крѣзь ню не просвѣтляла въ серединѣ брунява кукла, котра зимуе и ажъ слѣдующаго року въ маю або въ червню выдае мотыля. Въ декотрыхъ рокахъ сѣ усѣльницѣ роблять великѣ шкоды, именно въ лѣсахъ буковыхъ (буковинахъ, бучинахъ). Збиранемъ усѣльницѣ и куколѣ можъ запобѣгати надмѣрному розмноженю сего шкодника. Молоді усѣльнички при стрясеню дерева, на котрѣмъ жирують, спускають ся долѣ на нитѣ скоро высно-

ваной, гей по драбницѣ — дорослі же спадують на землю звивувшись въ клубецъ и доперва по хвили, коли уважають себе безпечными, прямлять ся и прочь уходятъ. На подстеленій плахты можь ихъ водтакъ легко збивати.

Въ лѣтѣ, въ червни и липни, можь часто бачити въ теплій ночи великій бѣлій тмы коло вербъ и тополь лѣтаючій. Сѣльскій народъ называе ихъ опиричками. Въ книжкахъ сей рѣдъ пишеся Бѣлана вербѣвка (der Weidenspinner, *Lencoma salicis*). Вер-
бѣвка. бѣвка розкрилае до $5\frac{1}{2}$ центиметра, есть вся бѣла, блестяча

Бѣлана вербѣвка.

мовь бы атласова, ноги мае черно обручкованій. Самочка складае яйця кукками досначо бѣлою, пѣноватою масою полученій на кору рѣжныхъ вербъ и тополь. Усѣльницѣ вылягають ся доперва на весну. Дорослі бувають $3-4\frac{1}{2}$ центиметра довгій, грубій, бородавчастій, косматій, брунатно-сѣрїй, на хребтѣ чернїй и украшенїй рядомъ ясно-жовтыхъ або жовтаво-бѣлыхъ плямъ. Кукла межи листемъ колькама витками слабо спряденымъ або въ розщѣлю коры, блестячо черна, бѣло плямиста и волохата. Мотыль вылягае ся въ два тыжнѣ. Усѣльницѣ обнажаютъ неразъ зовсѣмъ зъ листья вербы и тополь. Найдовѣднѣйше нищити кукки яйцѣ на корѣ зложенїй, збивати кимакомъ усѣльницѣ на плахты або такожь нищити куклы. Найбѣльше вербѣвокъ гублять лилики, а такожь воробѣ и инше дрѣбне птаство. Коло вербъ и тополь можна тому часто бачити въ лѣтѣ по землі валяючїя ся крила бѣланы вербѣвки, водкушенїй и покинутїй тутъ лиликомъ, воробцемъ або другимъ подобнымъ нищителемъ сее тмы.

Значно меншою, та далеко шкѣдливѣйшою есть Опушка рудогузка (der Goldafter, *Porthesia chrysorrhoea*), такожь бѣла, але на кѣнци кадовба руда; у самчика волохатый кадовбъ закінченый кисткою (пензлякомъ), у самочки же есть кѣнець пугѣвковато набренѣлый. Бувае звышь 3 центиметры широка. Лѣтае рѣвночасно зъ вербѣвкою. Самочка зносить яйця не лише на вербы и тополь, но такожь на дубы, грабину, буки, вязы, тернину, глѣдъ, рожу и на всякїй дерева овощнїй. Звычайно на долѣшнѣй сторонѣ листья згаданныхъ деревъ и корчѣвъ лучають ся въ лѣтѣ валочки $2-3$ центиметры довгїй, червоно-брунатнїй. Розтерши тї валочки, видимо, що складають ся они зъ нѣжныхъ волоскѣвъ, межи котрыми мовь бы въ перинѣ суть дрѣбнїй, брунатнаво-бѣлїй яйця, гей бы гниды, лишь кулиставїй. То самочка складаючи яйця окрыла ихъ волосечкомъ знятымъ зъ своего кадовба, щобы охоронити плѣдъ вѣдъ шкѣдливыхъ впливѣвъ температуры. Зъ яйцѣ того самого лѣта, звычайно въ три тыжнѣ, ляжуть ся дрѣбнїй усѣлки, котрї роблять собѣ зъ пряжи снѣльне гнѣздо и оглодують листья докола.

Рудо-
гузка.

Въ сплѣнѣннѣхъ гнѣздѣхъ и зимуютъ, а коли выпустить нове листе на весну, забираютъ ся зновѣ до дѣла огрызаючи пуче, цвѣты и молоду бростъ деревины такъ, що небавомъ стремить лише голе пруте. Найдовднѣйше нищить ся ту шкѣдну комаху знимаючи въ первыхъ дняхъ весняныхъ ще передъ выбростомъ листя гнѣзда*), котрѣ легко впадають въ очи, суть бо звычайно на кѣнцяхъ галузокъ умѣщенѣи и гей паутинемъ затыгненѣи.

Дуже великѣи шкоды починає въ борахъ О голка монашка (der Fichtenspinner, die Nonne *Psilura monacha*) тѣма зъ розпятимъ

Мо-
нашка.

Оголка Монашка.

крилами 4—5 центиметрѣвъ широка. Крила переднѣи має бѣлѣи зъ многими чорными зикзаковатыми чертами, заднѣи бѣлаво-сѣрѣи, кадовбѣ большою частью рожевой, чорноплямый, у самочки осмотреннѣи вытяжнѣи покладникѣмъ (Legeröhre) служачимъ до складаня яецъ. Лѣтавка припадає на липень и початокъ серпня. Самочка кладе яйця найрадше на кору сосонъ, смерекъ и ялицъ, а такожъ деревъ листяныхъ: гра-

бѣвъ, букѣвъ, дубѣвъ, липъ и березъ. Въ цвѣтнѣи слѣдуючого року вылягають ся усѣлки, котрѣ звычайно кѣлька день по вылязѣ держать ся разомъ, творячи ворошки званѣи у лѣсникѣвъ „зеркалами“. Пѣзвѣйше розлазять ся на всѣ стороны. Усѣльница куртѣ, груба, великоголова пригадує дуже подобою усѣльницю недопарки: бѣлаво-сива и чорнява, зъ бѣльшими чорными и синими та меншими червоными косматыми бородавками. Живе вѣдъ цвѣтна до липня на згаданныхъ деревахъ огрызаючи листе лише въ середнѣи, такъ що бѣльша часть недогрызкѣвъ паде на землю. Именно сильно шкодять шпильковѣмъ деревамъ, у котрыхъ рунче не вѣдновлює ся. Дорослѣи усѣльницѣ кулять ся на пняхъ укрѣпившиє кѣлькама нитками пряжи въ розщѣлкахъ коры. Кульки лоснячо-брунатнѣи, рудо и чорно косматѣи. Въ 2—3 тыжнѣи вылягають ся мотыль. Оголка монашка лучає ся у насъ въ рѣжныхъ сторонахъ краю. Я стрѣвъ єѣ въ околици лѣвѣвскѣи (Голоско, Кривчачи, Лѣсеничи, Зубря, Янѣвъ,) Тернопѣльскѣи (Пѣзнанецка дубина), Станѣславѣвскѣи (Вовчинець), въ Перемышлѣи. Усѣльницю находивъ поѣдынци на дубѣ. Въ околици Перегнѣвска (Липовиця) має иногдѣ лучати ся въ бѣльшой кѣлькости на смерекахъ и ялицяхъ. Въ декотрыхъ сторонахъ схѣднои Нѣмеччины явить ся монашка такъ численно, що пѣдъ часъ лѣтавки окривають ся дерева сими тѣмами мовъ бы густыми пластками снѣгу; галузѣ угинаєє пѣдъ тягаромъ

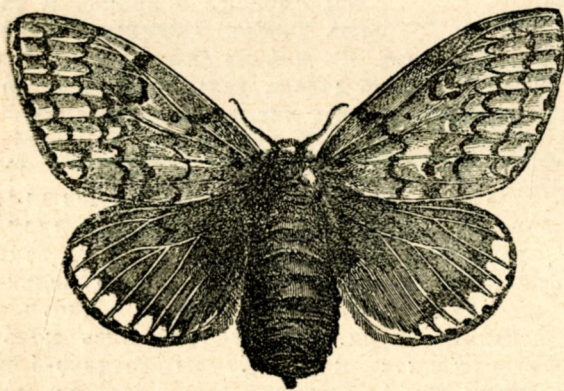
*) У садѣвникѣвъ гнѣзда сѣи названѣи „великими“ для вѣддрѣженя вѣдъ „малыхъ“ бѣльуха глѣдниця.

усѣльницѣ цѣлыми кучами сидячихъ а земля въ лѣсахъ окрыта каломъ усѣльницѣ верстною на кѣлька сантиметрѣвъ грубою. Въ лѣсахъ дѣткневыхъ тою язвою вскорѣ зникае вся зелень и тысячи морѣвъ лѣса зъ листья обжертго всыхають.

Гублене монашокъ не легке именно, коли сильно розродять ся. Передовѣмъ належитъ зѣшкробовати яйця зъ пнѣвъ и палити; тожъ вищити такъ званіе зеркала (молодіе усѣльницѣ еще разомъ держачіе ся) и тмы-самочки. Въ лѣсахъ, де тотя язва лютуе, запалюють на полянкахъ и въ бѣльшихъ прогалинахъ великій огнѣ; тмы зъ-далека злѣтають ся до огняша, одніе влѣтають въ поломѣны и гивуть, другіе на деревю поблизу ватры зносять яйця, черезъ що улегчуютъ вѣдтакъ ихъ вызбировае.*) Дуже причиняють ся до выгубы яецъ дятелѣ (дѣвбачѣ, жовны) и зяблицѣ, тожъ личинки перекрасця (Clerus), а комахи галапаснѣ (ивклюшки, Microgaster) богато вищатъ усѣльницѣ.

Въ лѣсахъ, а такожъ въ селлахъ и мѣстахъ часто бачити въ липни середѣ жаркого дня дуже скоро и шибко (шѣбаво) въ зикзакахъ лѣтаючій тмы жовтаво-бурій, досить великій. Суть то самчки дуже звичайнои у насъ тмы Щурицѣ недопарки (der Schwammspinner, der Grosskopf, Ocneria dispar). Недопаркою прозвано сей рѣдъ тому,

бо самчикъ вѣдъ самочки такъ дуже рѣжнить ся, що несвѣдомецъ мѣгъ бы оба полы сприймати за роды зовѣмъ вѣдрубнѣ. Самчикъ крилуе до 4 центиметрѣвъ, крила переднѣ мае сѣробурій, зъ чорными поперечными, зъ убковаными пружками, краля заднѣ жовтавосѣрѣ, къ берегамъ темнѣйшій. Рѣжки хороші, гребенчатѣ, ка до вѣбъ

Щурица недопарка (Самочка).

стрѣмкій (стрункій). Самочки розкрилившисъ сягають 5—6 центиметрѣвъ, крила въ нихъ брудно-бѣлѣ, переднѣ чорно пружковавѣ, заднѣ крѣмъ смужки серединою слабо намѣченои безъ начертаня. Берегъ бѣчный всѣхъ криль чорно крапчастый. Ка до вѣбъ

*) Свѣтло въ ночи принадлежуе тмы неразъ зъ мѣсць значно вѣддаленыхъ. — На выставцѣ Парижской р. 1889. звѣдаючи 17. серния вежу Ейфля якъ звѣство, 100 метрѣвъ високу. бачивъ я на другѣмъ поверѣ при електричномъ освѣтленю досить великій тмы (о скѣлько се зъ вѣддали можъ було гѣзнати, имѣвѣрно принадлежачій рѣдни (Agrotis) до яркого свѣтла летячій.

незгарный, на кѣнци брунатымъ волосемъ мовъ подушкою вкрытый. Рѣжки довші, нѣжь у самця, та слабыми лише зубками впридоблені. Але не лише подобою рѣжняты ся оба полы межи собою, но такожь и удачею: самчики меткі и скорі а полошні, леда якимъ шелестомъ напуджені зрывають ся зъ укриты и въ день середъ блеску сонѣчного лѣтають летомъ верткымъ шибачись въ зигзакахъ; самочки же суть неповоротні, утяглі, до лету не схѣпні. За дня свідать самочки по пняхъ рѣжныхъ деревъ пр. садовины, вербъ, тополь, липъ, дуббвъ... звичайно въ высокости росту мушины, въ мѣсяхъ вбезпеченыхъ вѣдъ посередного дѣлани лучей сонѣчныхъ. Въ ночи доперва знимають ся до лету лѣнивого и незручного, а то за-для своихъ криль великихъ вправдѣ, та мягкихъ и слабкихъ, тожь за-для кадовба розмѣрно дуже грубого. Самочки въ ночи коло деревъ лѣтаючі часто падають жертвою лиликѣвъ тогды увихаючихъ ся, для котрыхъ суть саме товстымъ и ласымъ кускомъ. Оглядаючи пнѣ деревъ пѣдъ часть появу сентымъ вѣдъ половины липня до первыхъ днѣвъ версеня можъ стрѣнути часто самочки зовсѣмъ истощені або навѣтъ не живі, еще до коры учѣвлені, а пѣдъ ихъ кадовбомъ такъ гей подушинку брунату або губку. Розтерши тую нѣбъ губку доконаемъ ся, що то нѣчо иншого, лише яйця, котрі журлива самочка вкрыла брунатымъ волосемъ зъ своего кадовба знятымъ, щобы тымъ способомъ охоронити плѣдъ вѣдъ противныхъ впливѣвъ температуры, а заразомъ ихъ такожь закрыты передъ очами численныхъ ворогѣвъ, именно птѣць якъ синиць, долобавокъ, короликѣвъ и пр., котрі при гляданю яецъ, за-для брунатои вѣдъ коры зле вѣдбиваючои барвы тон, мовлявъ, губки яечной (зъ-вѣдти назва нѣмецка: Schwammspinner) мають задачу вельми утруднену. Яйця зимують, а усѣлки зъ нихъ ляжуть ся доперва будучои весны, коли вбросить листе. Усѣльницѣ легко спѣзнати по головѣ дуже великѣй (зъ вѣдти у Нѣмцѣвъ: Grosskopf). Суть рѣжнокормні (polyphag); окрѣмъ листя деревъ оовныхъ и лѣсовыхъ пожирають такожь листе акаціѣ фальшивои (*Robinia pseudacacia*) и шивльки яремису (модрины. *Larix decidua*). За молоду живутъ разомъ, пѣзнѣйше розлазять ся. Дорослі бувають 5 до 6 центимѣтрѣвъ довгі, сѣрї, зъ яснѣйшою чертою здовжь хребта середаною и такими-жь прихрезетными, впридоблені бородавками косматыми: на кождѣй обручѣ зъ боку суть по двѣ червонаві бородавки одна по надъ другою: на хребтѣ же впадають именно въ очи пять паръ бѣльшихъ бородавокъ синихъ, за ними шѣсть паръ темно червоныхъ; голова велика, жовта зъ двома чорными луками. Лучають ся межи усѣльницами vyrѣдки, котрыхъ тло хребта есть майже оксамітно-чорне. Vyrѣдки сї однакожь выдають примѣрніги мотылї нѣчимъ вѣдъ звичайныхъ не рѣжнячі ся, якъ то при годованю кѣлька крѣти переконавъ емъ ся. При кѣнци червня дорослі вже усѣльницѣ злазять ся до щелинь пнѣвъ, розпалинь коры и тымъ подбныхъ укритокъ, де укрѣнивчись кѣлька нитками пряжи переображають ся въ куклы чорно-брунатні, тьмаві, именно на кадовбѣ космыками рѣдкихъ, жовтавыхъ воло-

сбѣв осмотреній. Неразъ въ одной щелинѣ по кѣлкадесять куколъ найти можна. Дѣткненіи порушають ся неспокобно крутячи кадобомъ на всѣ стороны, хотяи, якъ всѣ куклы мотылѣ, утѣкати не можуть, анѣ тожь въ загалѣ переносити ся зъ мѣсяца на мѣсецъ. Звычайно въ три тыжнѣ ляжуть ся зъ нихъ мотылѣ.

Способы нищеня недопарки: Въ первой половинѣ липня въ щелинахъ пшѣв рѣжныхъ деревъ, на котрыхъ жили усѣльницѣ, вышукуе ся куклы и розмягчаючи нищать. Не есть ее дѣломъ труднымъ, тымъ бѣльше, що куклы звычайно разомъ бувають въ бѣльшомъ числѣ, а мають вони, якъ загаломъ куклы, жите утле: вже скалѣчене куклы неохбно ѣи смерть приносить. Въ серпни и версени або и пѣзвѣйше въ осени обзирае ся пшѣ, на котрыхъ находятъ ся „губки яечнѣ“. (Найрадше и найручнѣйше выконують ту роботу дѣти 10—12-лѣтнѣ). Яйця належитъ зѣшкробувати и на вѣльномъ мѣсяци палати, вкидуючи по трохи до вогнию, бо сильно порекають. Вчасъ на весну еще оплатитъ ся нищити кукки молодыхъ усѣльницъ; пѣзвѣйше, коли усѣльницѣ пѣдростутъ и розлѣзутъ ся, трудна рада. Природными нищителями недопарки суть птаство комахѣдне и лелики, котрыхъ яко звѣрять посередно господареви пожиточныхъ належитъ всюда щадати.

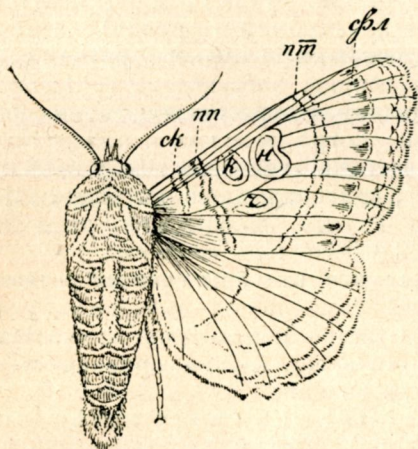
„Не въ нашомъ краю, Богу миломъ“, а подекуды въ дубровахъ полудневои и пѣвнѣчно-захѣднои Нѣмеччины живе ославлена Свѣрбнуска походѣвка (der Eichen-Prozessionsspinner, Cnethosampa processionea), дѣйстна язва околицъ, де находить ся. Самъ мотылъ непоказный, груботѣлый, сѣрый, зъ розпатыми крылами на 3 центиметры широкой. Дуже плодющій, бо самочки складають въ лѣтѣ на корѣ дубѣвъ 150—300 яецъ. Усѣльницѣ, котрѣ вылагають ся на рѣкъ въ маю, ославились зъ двоухъ рѣчей: живутъ громадно въ гнѣздахъ зъ пряжи утканыхъ, зъ котрыхъ пѣзно вечеромъ вырушають на жиръ, заховуючи дивный порядокъ; найперше лѣзе одна, по нѣи кѣлька поодинокю, вѣдтакъ кѣлька рядѣвъ по двѣ, за ними ряды по три, дальше по чотыри, по пять усѣльницъ и т. д., що разомъ взяте подобае на довгий, клиноватый чи пѣрамидальный походѣ або процесію. Друга рѣчь, за-для котрой вславились сѣ усѣльницѣ, то ихъ ѣдкѣсть. Довге, тоненьке и надзвычай крыхке волосе, яке вкрывае тѣло усѣльницѣ, має въ собѣ тѣлько квасу муравлиного (Ameisensäure), що не лише на болоняхъ слизныхъ (слизницяхъ, Schleimhäute), але и на звычайной шкѣрѣ людскѣй справляе небезпечне запалене. Въ дубровахъ, де находить ся походѣвка, въ мѣсяцахъ лѣтнихъ прибитѣ таблицѣ зъ охорогою, бо волоски лѣнячихъ ся усѣльницъ уносятъ ся въ воздухъ межи деревами и можуть справити дѣставшись до ока небезпечне запалене, а взяненіи до легкихъ навѣтъ стати причиною смерти. Такожъ у домашнаго скота споводовують жгучѣ волоски тыхъ усѣльницъ наслѣдки не менше шкѣдливы.* — Дорослѣ усѣль-

Про-
ходѣв-
ка.

*) Волосе нашихъ краевыхъ усѣльницъ (именно перстенѣвки, недопарки, рудогузки и пр.) такожъ крыхке; вбившись въ шкѣру приводитъ на деликатнѣйшихъ мѣсяцахъ не значне, скоро минаюче заогнене.

ницѣ 4—5 центиметровъ довгѣ, на хребтѣ синьочорнѣ зъ червоначервоными бородавочками звѣздчато-косматыми, по бокахъ бѣлавѣ. Для кукуленя ладятъ собѣ опряды такожъ громадно; опряды сѣ умѣшенѣ густо одинъ коло другого стремлять прямо, а подобають на крижки пчолинѣ; въ кождѣмъ спочивае кукула червоно-брунатна.

До такъ званныхъ нѣчницѣ або совинокъ (*Eulen, Noctuidae*) зачислюють ся многі мотылѣ дуже згѣдно подобы и будовы. Голову мають малу, впридоблену великими свѣтячими въ ночи очима, а укыту майже цѣлкомъ пѣдъ грудникомъ сильно пушистымъ, що разомъ взяте пригадуе

Взорецъ начерту совинки (*Noctua*).

к пляма кругла, н пляма нирковата, ч пляма чоповата, ск пружка скорочена (полупружка), пн пружка передна, пт пружка тыльна, фл черта филиаста.

Крила переднѣ звичайно узкѣ, сѣрѣ або бурѣ, зъ дуже едностайнымъ начертомъ, именно трема плямами (круглою, нирковатою и чоповатою), крѣмъ того зъ скороченою пружкою при насадѣ, двома пружками черезъ середину цѣлого крила идучими и чертою филиастою передъ окраемъ. Крила заднѣ вѣдъ передныхъ ширшѣ и яснѣйшѣ. Рѣжки найчастѣйше мають щетиноватѣ, кадовѣ чоповатѣ. Въ супочивку держать крила дошковато зложенѣ. Ихъ усѣльницѣ найчастѣйше нагѣ жирують въ ночи а кукулять ся звичайно безъ опяду въ земли.

Въ садахъ и лѣсахъ часто подыбуе ся въ маю и въ первѣй цоловинѣ червня на сливахъ, тернинѣ, грушахъ, яблѣнахъ, глоу — товѣтѣ усѣльницѣ, синяво-бѣлѣ, чорными обѣ-

янѣ гузочками, на котрыхъ помѣчаемъ по одному, коротенькому волоскови, на хребтѣ украшенѣ трема жовтыми пружками въ подовжъ а впридобленѣ ясносиньою головою. Въ половинѣ червня ладятъ собѣ дорослѣ на корѣ, въ порохиѣ, мѣжъ листѣмъ и пр. досыть мѣцный засклепъ, въ котрѣмъ переображують ся въ кукулы тупѣ, червоно-брунатнѣ, синяво-обичечнѣ. Зъ тыхъ вылѣтае доперва въ жовтнѣ нѣчниця, такъ звана Задвѣйка синьоголова (*der Blaukopf, Erisema coeruleocephala*). Бувае зъ розпѣтыми крилами 3—3½ центиметра широка, крила переднѣ мае брунатно-сѣрѣ о фиолетнѣмъ вѣдтѣнку, зъ двома зубатыми пругами поперечными и бѣздо зеленаво-жовтою латкою черезъ сплывъ звичайныхъ плямъ повставшою; крила заднѣ поцелястѣ. — Усѣльницѣ черезъ обгрызане листя садовины не разъ шкѣдливи можъ стрясувати на пѣдстеленѣ пѣдъ дерева плахты и убивати.

Синьоголовка.

Великою шкодницею въ борахъ сосновыхъ бувае Пестрина хвоніовка (die Kieferneule, die Föhreneule, Panolis piniperda). Розкрылае на 3 центіметры, крила передній мае руді зъ двома бѣлавыми зубчатыми поперечками и бѣлыми жилками; плямы круглѣ и пирковата зеленяво-бѣлѣ, къ долови звычайно слыненѣй; крила задній темно-брунатній. Нбчница появляе ся въ цвѣтнѣ. Самочка кладе яйца по кблька на шпильки соснѣ. Усѣльницѣ живлять ся лише шпильками сосны, суть бо однокормнѣ (monophag). Дорослѣ бувають до 4 центіметры довгѣ, стрбмкѣ (стрункѣ), зеленѣ,

Пестрина хвоніовка.

зъ пятьма бѣлыми чертами подовжnymi и рудымъ паскомъ по бокахъ. При кбнци липня або въ серпнѣ, злѣзають зъ горѣшныхъ галузовѣ, котрѣ оглодали въ долину и переображують ся пбдъмохомъ въ куклы темно-брунатнѣ, котрѣ зимують и ажъ слѣдующой весны выдають мотылѣ. Пестрина хвоніовка мае у насъ находити ся коло Львова (Голоско); однакожь лише зъ рѣдка Ияколи сильно розродившисъ стае вельми шкодною и такъ пр. р. 1867. вынищала въ Прусахъ 22.000 моріовѣ соснины.

Для вынищеня хвоніовки загавяти въ боры сосновѣ безроги, котрѣ рыочи за рбжнымъ жиромъ коло пнѣвъ, зѣбдають куклы пбдъ мохомъ въ земли укрытѣ. Птаство комахбдне и численнѣ галапасы, именно ятруны (Schlupfwespen), значно причиняють ся до зменшеня числа сихъ шкбдныхъ нбчницѣ.

На поляхъ и въ огородахъ лучае ся Ролѣвка засѣвница (die Wintersaateule, Agrotis segetum), котрой усѣльница нищить неразъ цѣлѣ засѣвы. Нбчница дужо непоказна, розпялена звышъ 4 центіметры ширска, крила передній мае бурѣ, на котрыхъ невыразно значать ся двѣ зубатѣ, темнѣйшѣ поперечки и звычайнѣй плямы (кругла, пирковата, чоповата) черно обведенѣ, крила задній у самчика бѣлѣ, у самочки сивавѣ, темнѣйше припорошенѣ. Поодинокѣ лѣтае ся нбчница въ маю и на початку червня — далеко численнѣйше (по крайнбй мѣрѣ у насъ въ Галичинѣ) въ липнѣ и серпнѣ, поодинокѣ примѣрники ще и початкомъ вересня. Я стрѣвъ еѣ въ лѣтнихъ мѣсяцахъ коло Львова, Тернополя, Залѣщикъ, Станіславова...

Ролѣвазасѣвница.

Бувають два поколѣня. Усѣльница до 5 центіметрбвъ довга, нага, бура, здовжь хребта зъ яенѣйшимъ темно обведенымъ паскомъ и чотырма чорными точками на кожбй обручцѣ. Сидитъ на корѣню зббжа, на яринѣ зарбвно якъ и на озиминѣ, на городвинѣ, пр. на капустяхъ, рѣпѣ, салатѣ, рѣпаку и бульбѣ. За дня спочивае, а жируе доперва въ ночи, обѣдаючи молодѣ пагонцѣ. Въ рѣпѣ, бульбѣ и буракахъ выгрызае

Засѣвница.

великі дѣры и робить такъ значні шкоды. Вылягли въ осени усѣльницѣ зимують, а на весну дальше жирують; дѣйшовши слушного росту куклять ся въ земли безъ опряду. Кукла жовто-брунатна. — Найдовѣднѣйше нищать ся усѣльницѣ за помѣчью толокки, валкуючи рѣлю дѣткнену, коли въ ночи численно на жирѣ выйдуть. Вирочѣмъ можъ такожь вылапувати сѣткою нѣчницѣ вечеромъ по цвѣтучихъ бодякахъ лѣтаючій, до чого однакожь треба троха вправы и терпачки.

Лѣтомъ проходячи въ селѣ коло плотѣвъ въ часть, коли вже густый смеркъ западе, можъ чути наблизившиє до мѣсьць, де буйно розростаєє вербиця колюча (ліція, *Lucium barbarum*), острѣшки вкрываюча, примѣтне фурчене, котре походить вѣдъ лѣтаня дуже численнихъ нѣчницѣ высысаючихъ довгимъ языкомъ медь зъ цвѣтѣвъ згаданныхъ корчѣвъ. Сѣльскій дѣти называють сій нѣчницѣ „фурчаками“, якъ загаломъ всѣ подобнї тѣмы коло цвѣтѣвъ фуркотячї. „Фурчакъ“, шѣ такъ густо лѣтає коло цвѣтѣвъ ліціѣ, зове ся въ книжкахъ: Богатка гамма (*die Gammaeule, Plusia gamma*). Належить до такъ званыхъ богатокъ гамма (*Goldeulen, Plusiae*) тѣмъ вѣдличныхъ, що на передныхъ крилахъ мають плямы чи знаки золотавї або сѣрѣблїстї. Богатка гамма одержала свою родову назву вѣдъ сѣрѣбнавого, до грецкои буквы γ подобного знамени, яке окрашає єи крила переднї, лонячї. сѣрѣбурї, яснѣйше и темнѣйше мраморастї и ржаво плямленї: крила заднї має жовтаво-сивї, берегомъ чорнявї. Зъ розпяленими крилами сягає до 4 центимѣтрѣвъ. Гамма явить ся трохи не черезъ теплий часть вѣдъ мая — коли то лѣтають перезимованї примѣрники — ажъ пѣзно къ осени, а єсть у насъ найзвычайнѣйшою нѣчницею въ долахъ зарѣвно, якъ и въ горахъ (пр. въ Пѣдлѣотѣмъ коло Ясеня и Перегиньска. Въ мѣсяцяхъ лѣтнихъ буває найчисленнѣйша. Лѣтає часто и въ день середъ блеску совця. Можъ єѣ бачати въ лугахъ, лѣсахъ, городахъ, сѣножатахъ, на поляхъ, перелоггахъ по рѣжныхъ цвѣтахъ. На поляхъ найрадше буває на цвѣтучї конюшинѣ и по цвѣтучихъ бодякахъ. Єсть дуже полошна: спочиваючу легкї шелестъ пудить и принукує до меткого лету. Збравшиє звычайно не улѣтає далеко, спускаєє на зѣля або корчѣ и прїсѣдаючи єще якнїє часть неспокойно трепече крилами и прямїть рѣжки и ажъ доперва, коли чуєє зовѣмъ безпечною, зсуває крила, передными заднї и кадовѣ покрываючи гей бы дашкомъ и притуляє рѣжки до чубастого грудника. Въ пригоднї лѣта буває кѣлька поколѣнїй. Нѣчницѣ пѣзно въ осени вылягли зимують и доперва въ маю знову появляють ся. Усѣльниця $3\frac{1}{2}$ —4 центимѣтрѣвъ довга, зелена, зъ шѣстьма бѣлыми чертами въ подовжѣ, въ суставахъ затѣсенена (мовь-бы шнурована). Буває на рѣжнїй городовинѣ, на конопляхъ, ленѣ, кукурузѣ, горосѣ, фасолѣ, бобѣ, тютюнѣ, такожь на вѣсѣ и на вербахъ, єсть про те рѣжнокормна (*polyphag*). Куклять ся въ опрядѣ тоненькѣмъ, бѣлѣмъ, укрѣпленѣмъ звычайно межї листѣмъ. Кукла стрѣмка (струнка), жовтаво-брунатна о тонкѣй шкарубѣ. Въ теплий часть вже по десяти дняхъ вылягає ся нѣчниця, звычайно

Гамма.

же въ 2—3 тыжнѣ. Коли сей рѣдъ размножить ся, значнѣ чинить шкоды (пр. въ околицѣ станіславѣвскѣй 1885 и 1886 р.). Межи людомъ тутъ и тамъ чути забобонный пересудъ, що коли худоба спасе тогу тьму або ея усѣльницю, не буде вже нѣколи сита; другі торочать, що коли тьма упаде въ молоко або въ ившу страву чоловѣкови, то вѣдъ того вѣнъ стане голодный и вже не насытитъ ся до суду-вѣку — тому и называютъ еѣ „голодною тьмою“ або „голодницею“. Се все — пушта бесѣда выгадливыхъ людей, котрѣй вѣры не няти.

Гублене того рода не легке: вызбироване усѣльницъ и куколь та выловлюване самыхъ мотылѣвъ не иде спѣрно; довѣднѣйше нищать тѣ нѣчницѣ природнѣй ихъ вороги, а именно лелвки, птаство комахѣдне, комахи хижаци (Raubinsekten) и комахи галапаснѣй (Schmarotzerinsekten).

По зѣлю и деревинѣ доводитъ ся порою бачити стрѣмкѣй усѣльницѣ, котрѣ лѣзуть не такъ, якъ инші мотылѣ, а кулять ся и прямять на черемѣну, принимаючи видъ руки пядю мѣрячої. Тому и прозвано ихъ мѣрялками або пядунами (Spanner, Geometrae). Усѣльницѣ сѣ мають лише 5 паръ нѣгъ, именно грудныхъ (передныхъ) три пары, а на кѣнци тѣла розмѣрно довгого черевныхъ (задныхъ) двѣ пары (на 10. и на 12. обручѣ. Тоже въ лаженю такъ поводятъ ся: ухопившася якого предмету на примѣрѣ, задными ногами выпрямяють тѣло и учѣплюють ся вѣдтакъ передными ногами, почѣмъ пускають ся задными ногами и луковато выкулюючи хребетъ посувають задъ до нѣгъ передныхъ; тутъ учепившася предмету задными ногами, прямять зновь тѣло, щобы учепитися передомъ и т. д. Самі мотылѣ одмѣчаютъ ся широкими, але нѣжными крилами, котрѣ въ супочивку розпростирають ся плоско, тѣломъ довгимъ и тонкимъ, а рѣжками найчастѣйше нитковатыми, инколи у самчикѣвъ чепѣрнатыми. Усѣльницѣ нагѣ не мають середныхъ нѣгъ черевныхъ: кулять ся въ земли найчастѣйше безъ опраду.

Зазим-
чакъ.

Изъ шкѣдливыхъ рѣдѣвъ наибѣльше господарямъ давесъ знати Зимомірокъ звѣчайный або Зазимчакъ (der Winterspanner, Cheimotobia brumata). Бѣтъ то рѣдъ, що въ нашихъ садахъ и лѣсахъ являть ся при кѣнци жовтня и въ листопади передъ первымъ снѣгомъ, або якъ то кажуть въ зазимки. Самчикъ до 3 центимѣтрѣвъ широкій, має крила сивавѣ, зъ слабымъ червонымъ вѣдтѣнкомъ и кѣлькама невыразными поперечными чертами темнѣйшой барвы, крила заднѣй не много яснѣйші. Самочка довгонога, сѣра, мѣсто крилъ має лише коротенькѣй шкурлатки сѣрѣ, черезъ середину въ поперекъ темнымъ паскомъ начертанѣ; не може лѣтати, та за помѣчью довгихъ нѣгъ бѣгае скоро. Въ пѣзній осени вечерами при одвѣтнѣй погодѣ лѣтають квапно численнѣй самчики въ лѣсахъ и садахъ глядаючи самочокъ, котрѣ вылѣзаютъ на кѣнцѣ галузокъ корчѣвъ и деревъ тогды вже обнаженныхъ зъ лѣстя. Суть то вже послѣднѣй проявы суятнѣ мотылѣвъ на схилку року — а и самі мотылѣ своєю сѣрою шатою вѣдповѣдаютъ до всен обставы мовѣ посумнѣлой въ осени природы, до тыхъ

деревъ обнаженныхъ, споловѣлого листа, землю застеляющего, и густой мраки тогда такъ скоро смеркомъ розсѣдающей ся. Самчики лѣтають скоро, чтобы натѣшить ся короткимъ житемъ; вже бо сильнѣи буваютьъ ранками приморозки, декуда на водахъ стоячихъ вже утворюе ся тонка шкарубa леду, снѣгъ туй-туй мае вже упасти; а не разъ по вечерѣ, въ котрѣмъ буяли самчики зазимчака слѣдуе день морозный, а земля вкрываеся широко и далеко бѣлою ризою зимы. Самочки зносятъ на пучки цвѣтянѣи и листянѣи деревъ 100—200 яецъ дробныхъ, зеленыхъ. Зъ тыхъ вылагають ся вчасъ на весну сивавѣи устѣлки, котрѣ по первѣи злѣицѣи стають синяво-зеленѣи, на головѣи и щитѣ карковѣмъ чернѣи. Вже по другѣи злѣицѣи губить ся черне, барва стае чистѣише зеленою и выступае бѣла черта здовжь хребта. Дорослѣи буваютьъ 2 $\frac{1}{2}$ центимѣтрѣвъ довгѣи, жовтавозеленѣи, зъ темнѣишою бѣлою обведеною чертою черезъ хребетъ, брунатными продыхами и зеленою головою. Усѣльницѣи хотѣ не великѣи, та тугѣи и пручнѣи, не легко дадутъ ся здавити. Молодѣи вточують ся въ пуче и зовсѣмъ его выгрызають. Пѣзнѣише сидять межѣи кѣлькомъ листками усохлыми або недогрызенными и легко спрядеными. При кѣнци мая або на початку червня спускають ся на ниточкахъ пряжи зъ деревъ на землю, де куклять ся въ малыхъ, тѣсныхъ, але тугихъ, зъ перстѣио змѣшаныхъ опрядахъ. Кукла жовто-брунатна. Мотылѣи вылагають ся, якъ згадано, въ пѣзнѣи осени. Зазимчакъ, коли сильно розродить ся, робить дуже великѣи шкоды именно въ садахъ, де молодѣи усѣльницѣи огрызаючи на весну пуче цвѣтяне нищать троха не весь полонъ деревъ овощныхъ.

Найдучшимъ способомъ выгубы тыхъ шкѣдникѣвъ естъ въ осени заосмотрювати пнѣи деревъ овощныхъ смоленными перстѣинями. Робить ся тое такъ: пнѣи у долу обвивае ся паперовыми поясами на метрѣи высоко вѣдъ землѣи. Тѣи то поясы маже ся липкою мастѣю. Самочки для скарлюченыхъ крылѣи не можучѣи лѣтати, мусять, чтобы дѣстатись на выше галузе, вылѣзти на пнѣи, де прилипають до мазиоки и дадутъ ся вѣдтакъ при ранѣишнѣмъ обзираню деревъ легко зничити. Найлѣиша масть на зазимчаки естъ слѣдуюча: бере ся 560 грамѣвъ бѣлои живицѣи, 350 грамѣвъ свиного смальцю и 330 грамѣвъ олѣи рѣпакового. Те все мѣшае ся при вѣлнѣмъ вогню, ажъ не учинить ся маса тягла и одностайно густа. Тою мастѣю маже ся згаданѣи паперовѣи поясы, на котрѣи оттакъ ловить ся множество не лише самочокъ зазимчака, но такожь и самчикѣвъ, щѣ до зловленыхъ самѣвъ прилѣтають. Тая масть лучша нѣжь подобнѣи другѣи, бо удержуе ся липкою черезъ цѣлѣи тыждень навѣтъ на сильнѣмъ вѣтрѣи.

Опылецъ сосновый (der Kiefern- oder Föhrenspanner, *Bupalus piniarius*) буває не разъ часто въ лѣсахъ сосновыхъ. Въ теплѣи дни маевѣи и червневѣи бачити можѣ въ згаданныхъ борахъ зъ полудня и надъ вечеромъ тѣи то мотылѣи дуже метко и шибко (шибаво) въ зикзакахъ лѣтають. То буяють недалеко сосонъ въ

Опы-
лецъ
сосно-
вый.

Опылец сосновый.

воздухъ, то окружають рунче, то присѣдаютъ на пшѣ и четине для выпочивку або найдена товаришки. Самочки такожь осмотренїи крилами, можуть лѣтати, але суть о много повблнѣйшїи вѣдъ быстрыхъ и палкихъ самчикѣвъ. У самчика рѣжки чешѣриатї, крила сѣрчано-жовтї, на кону переднѣмъ и берегомъ черно опыленї; у самочки рѣжки нитковатї, тло криль ржаве. На вѣдворотѣ криль заднихъ у обохъ полѣвъ бѣлїи подовжнїи пасокѣ.

Розкриле держитъ 3 центїметры. Самочка зносить яйця високо на четвїно сосновѣ. Усѣльниця дуже стрѣмка, зелена, бѣло и жовто паскована, куклитъ ся пѣдъ мохомъ. Кукла брунатна, на пѣхвахъ крильнїхъ зелена, зимує и видає мотыля вѣ маю або червнї. — Для нишеня найлѣпше єсть вѣ осени заганяти безрога вѣ соснину, щоби ряючи пѣдъ пнями пожирали куклы. Впрочѣмъ усѣльницѣ мають природнїхъ ворогѣвъ богато, именно вѣ ятрунахъ (Schlupfwespen), а такожь иногдѣ нищитъ ихъ плѣсень (гроздоватиця, Botrytis), що буває причиною, чому мотыль вѣ числѣ далеко меншѣмъ являють ся, нѣжь пажирливїи усѣльники. Вѣ околицї Львѣвской (Голоско, Бруховичѣ, Янѣвѣ) буває той рѣдъ часто.

Вепри-
нець.

Вѣ городахъ, де богато вепринѣ (агресу) и винницѣ (порѣчокѣ, явѣрницѣ) часто бачити вѣ липни и серпни тѣмъ досыть великїи, пѣганїстїи. При обрываню вепринокѣ и винничокѣ скоплюють ся сїи тѣмъ до короткого, непроворного лету, щоби вѣ поближкїи корчѣ запасти и зновѣ скрыти ся. Єсть то Пѣганикѣ вепринєць (der Harlekin oder Stachelbeerenspanner, Abraxa grossulariata). Буває звышѣ 4 центїметры широкии, крила має крейдяно-бѣлїи, зѣ чорными круглавыми плямами, межї тѣми на крилахъ переднїхъ при насадѣ и серединю двѣ ржаво-жовтїи перевязки, тѣло ржаво-жовте, чернопляме, рѣжки нитчастїи. Усѣльниця має шату — злучай дуже рѣдкїи — подобнои барвы, якъ мотыль: єсть бѣла, сподомъ ржаво-жовта, зѣ чорными плямами и крапками, $3\frac{1}{2}$ центїметра довга. Зѣ яйця вылягає ся вѣ вересни усѣлка, но друкратнїи злѣщѣ зимує пѣдъ опалымъ листемъ, а слѣдуючои весны дальше жирує обѣдѣаючи листе на корчахъ веприны и винницѣ. Вѣ лѣсахъ дуже часто находивъ я єѣ на листю лѣщїны (Corylus avellana). Звычайно вѣ половинѣ червня перєображує ся кѣлькама нитками на листю укѣрѣпившиєсь вѣ куклу коротку, грубу, лоснячо чорну, жовто обручковану, зѣ котрой мотыль вылягає ся вѣ 2—3 тыжнї. Декотрыма роками усѣльницѣ являть ся дуже численно и тогды роблять шкоды обнажючи веприны и винницѣ зѣ листя. Вепринєць у насъ що року буває частый, та рѣдко коли явитъ ся вѣ маожествѣ шкодливѣмъ.

Вѣѣ шкодники, за котрїи досї говорилисьмо, належать до такъ званїхъ мотыльѣвъ бѣлїихъ або великомотыльѣвъ (Grossschmetterlinge, Macrolepidoptera). Окрѣмъ тѣхъ є ще богато иишихъ переважно дуже дрѣбнїхъ мотыльѣвъ прозванїхъ мотыликами або

дрбномотылями (Kleinschmetterlinge, Microlepidoptera), межи котрыма есть спора часть великихъ шкодунѡвъ. Тутъ лишень о декотрыхъ важнѣйшихъ и легше въ око впадающихъ згадаемъ. У люду дрбненькѣ сѣ мотылѣ зовуть ся тьмушками, нелтями, нѣтками — а декотрѣ зъ нихъ молями.

До такъ званыхъ нѣтокъ (Zünsler oder Lichtmotten, Pyralidina) належитъ мотылакъ зъ розпатыми крилами 2—3 центиметрѡвъ широкѣй Не я зъ товщаникъ (der Schmalzzünsler, die Fett-schabe, Aglossa pinguinalis) брунатносерый, зъ полыскомъ товстымъ, на крилахъ передныхъ зъ зубковаными, чорнавыми пружками и яснѣйшими плямками, у крыль задныхъ впридоблений довгою расовиною. Самочка заосмотрена довгимъ, вытяжнымъ покладникомъ (Legeröhre). Усѣльница лоснячо брунатна, гладка, 16-нога живе въ товщахъ, смальцю, маслѣ, солоннѣ... иногдѣ цесу такожь шкобрянѣ оправы книжокъ и др. р. Въ марта и цвѣтна можъ еѣ стрѣти лязячу по стѣнахъ коморъ и хатѣ, де найраше въ кутикахъ запорошенныхъ переобразуе ся въ куклу, зъ котрой нѣтка вылѣтае въ чотыри тыжнѣ. Лучали ся выпадки, що люде при сильномъ выблюваню вѡддавали зъ себе вырослѣ усѣльницѣ товщаника. Есть то явище дѡйстно чудне, а дося еще не выяснене гараздѣ.

Тов-ща-никѣ.

Дуже хорошо писана нѣтка, майже такъ за-велика, якъ попередна, есть Коморець мучаникъ (der Mehlzünsler, Asopia farinalis). Переднѣй крила мае оливково-брунатнѣй, тутъ и тамъ зъ вѡдтѣнкомъ багрянимъ, въ серединѣ беручѣй въ жовте и двома бѣлыми ужиковатыми чертами украшенѣй; заднѣй сивѣй, такожь зъ двома яснѣйшими ужиковатыми чертами. Бывае часто въ коморахъ, стодолахъ, шпихлѣрахъ и пр., де сидитъ на стѣнахъ зъ кадовомъ горѣ выгненымъ. Лѣтае вѡдъ липня до вересня, а усѣльница сива, на головѣ и щитѣ карковѡмъ (Nackenschild) червоно-брунатна, живе въ муцѣ, такожь на збѡжую, тринѣ, соломѣ.

Муча-никѣ.

Коморець муча-никѣ.

Дудикъ рѣнаковѣй (der Rübsaatpfeifer Orobena extimalis або Botys margaritalis) розпатый, звышь 2 центиметры широкѣй, мае крила переднѣй блѣдо-жовтѣй, просвѣтчастѣй, зъ двома ржаво-брунатными чертами усѣбсными, на кону передномъ зъ розлитю плямою брунатною; крила заднѣй короткѣй а широкѣй, соломяножовтѣй, выльскующѣй зъ крайцемъ брунатнымъ. Лѣтае въ червни и липни. Самичка кладе яйця на стручѣ рѣпаку. Выляглѣ усѣлка вгрызують ся въ струки и нищать насѣне, черезъ що значнѣй роблять шкоды. Струки подѣрваненѣй сею усѣльницею подобають на маленькѣй сопѣлочкѣ або дудкѣ и суть звычайно кѡлькама нитками прями обмотанѣй и межи собою сполученѣй. Усѣльница въ вересни доросла, 1½, центиметра довга, зелена, чорно точкована. Въ осени лѣзе

Дуд-кѣ рѣпа-ковѣй.

Дудикъ рѣнаковѣй.

сопѣлочкѣ або дудкѣ и суть звычайно кѡлькама нитками прями обмотанѣй и межи собою сполученѣй. Усѣльница въ вересни доросла, 1½, центиметра довга, зелена, чорно точкована. Въ осени лѣзе

въ землю и робить собѣ опрядецъ, въ котрѣмъ зимуетъ и доперва въ маю слѣдующаго року переображуетъ ся въ куклу червоновожовту, веретеновату, въ котрѣи мотыль вылѣтае по трехъ або чотырохъ тыжняхъ. Р. 1888 починивъ сей рѣдъ коло Станіславава значнѣйшій шкоды.

Тличка По домахъ и хатахъ часто лѣтае вѣдъ червня ажъ до вересня малесенька нѣтка Домашка тличка (der Dörrobstzünsler) *Ephestia elutella*). Розпята на центиметръ широка, має крѣла переднѣй попелястѣ, брунатно припорошенѣ, зъ берегомъ паховымъ звичайно червоновымъ, зъ двома пружками яснѣйшими, слабо филиастыми и задвѣйною чорною точкою въ серединѣ; крѣла заднѣй ясно попелястѣ. Усѣльниця находить ся весною и вѣдъ серпня до жовтня на сушеныхъ овочахъ (сушни), сахарахъ, сушенѣмъ зѣлю, въ зборахъ комошвхъ, въ зѣльникахъ (гербаріяхъ), въ всѣлякомъ триню (*Detritus*), въ шкѣрнѣй оправѣ книжокъ и т. п. Єсть вона жовтаво бѣла зъ брунявыми бородавочками, на головѣ и щитѣ карковѣмъ жовто-брунатна, а свдить въ рурковатѣмъ опрядѣ, гейбы въ торбинцѣ. Коли має закуклитись, опускае жировище и вылѣзае на стѣны або на стелю, а укѣрпивши одинъ кѣнець своего опряду церемѣнюєсь въ нѣмъ въ куклицю. Буває не разъ въ лѣтѣ, стеля або тѣнистѣ куты стѣмъ густо засѣянѣ такими торбинками. У насъ належить сеєя тьмушка до найзвичайнѣйшихъ домовыхъ.

Медвничка По пасѣкахъ значнѣйшій шкоды иногда вытворяе Сотниця медвничка (*die Honigschabe, die Bienemotte, Galleria mellonella*) звана звичайно „мѣль пасѣчна“ або „мотылиця пчѣльна.“

Медвничка.

Єсть то мотыликъ досыть груботѣлый, розпятый держить 3—3½ центиметра, крѣла переднѣй въ него широкѣ а куртѣ, зъ крайцемъ вытатымъ, сѣрѣ въ березѣ паховѣмъ ржаво-жовтѣ; крѣла заднѣй одностайно сѣрѣ. Лѣтае въ маю и въ липни. Усѣльниця бѣлава, жовтыми бородавочками обсѣяна, на головѣ и щитѣ карковѣмъ брунатна, живе въ уліяхъ, особливо въ старыхъ крижкахъ плодовыхъ и выгрызае въ вошинѣ ходники въ котрыхъ тче довгѣй рурки рѣдкою пряжи, мовъ остѣлку для себе. Зѣдае такожъ и мѣдъ пчѣламъ, а именно коротае ся въ ночи. Передъ уколєнѣмъ жалъ пчѣлиныхъ найчастѣйше знае ухилити ся, бо дуже змыєна.

Куклитъ ся въ опрядѣ густѣмъ, подовгастѣмъ. Въ уліяхъ замотыличеныхъ такихъ опрядѣвъ находимо неразъ довгѣй ряды. Кукла єсть брунатно-жовта, на хребтѣ червоно-сѣра и тутъ выпругою осмотрена. Остѣннѣй зимують и выдають нѣтку доперва въ маю. Въ лѣтѣ же переображене наступае по трехъ тыжняхъ. Коли дуже сильно розмножить ся, такъ занечишує пасѣку, що треба нѣвъ зовсѣмъ выбити. Западнѣй пасѣчникъ однакожь не допустить до такого лиха, а вырѣзуючи завгодѣ крижки занечищенѣй и нищачи усѣльницѣй и куклы, а при нагодѣ и самѣй мотылицѣ знає надмѣрному розродови тыхъ шкодунѣвъ запобѣчи.

Посвояченый Злинокъ вошинникъ (*die Wachsschabe, Achroea grisella*) менший и непоказный, весь сивавый, буває въ товариствѣ попередной, та явить ся не такъ численно. Усѣлка его зѣдає вошину.

Есть спора часть мотыликѣвъ, котрыхъ усѣльницѣ живутъ на рѣжныхъ ростилахъ въ листю, що за помѣчью пряжи звивають мовь въ трубку. Тому то прозвано ихъ звояками (*Wickler, Tortricina*). Одмѣчаютъ ся вони рѣжками щетинястыми, крилами въ супочивку дошковато зложеными, передными заразъ вѣдъ насада розширеными (оплечеными), задными же вѣдъ передныхъ ширшими безъ начерту.

Дуже сподѣбнымъ мотыликомъ есть звоякъ зеленикъ (*Grünwickler, Tortrix viridana*), котрый въ нашихъ дубровахъ по-частѣ лучає ся, а иногда въ такѣмъ множествѣ, що его усѣльниця оглочуетъ дубы зъ листя (пр. р. 1865. въ дубинѣ Побзанаецкѣй коло Тернополя, р. 1886. въ Вовчинци пѣдъ Станиславовомъ). Крила переднї сего мотылика и передъ тѣла хорошї, яснозеленї, крила заднї и кадовѣ сивї. Розцяленный держить $2\frac{1}{2}$ центиметра. Мотыликъ лѣтає при кѣнци червня и въ липни. Усѣлка брудно жовто-зелена, зъ черными бородавочками, на головѣ, берегахъ щита каркового, ногахъ грудныхъ и кляпѣ огузковѣй (*Afterklappe*), чорна. Вѣдъ мая ажъ до червня на дубѣ, рѣдше такожъ и на иншихъ деревахъ листяныхъ пр. грабахъ, липахъ... нищить зарѣвно молоде пуче, якъ и листе. Куклиця довга, стрѣмка, брунатна въ скрученѣмъ листю або межї щелинами коры; розвиває ся въ двохъ тыжняхъ.

Есть еще богато иншихъ посвояченыхъ мотыликѣвъ-шкодунѣвъ. И такъ н. пр. Писальочка сливчарка (*der Pflaumenwickler, Grapholitha funebrana*) яко усѣлка точить мясо сливокѣ, замѣняючи его въ калъ обридливый. Насѣне гороху червачать усѣльницѣ Писальочки пахѣвки (*der mondleckige Erbsenwickler, Grapholita dorsana*) и Писальочки сернистки (*der rehfARBene Erbsenwickler, Grapholita nebritana*) и пр. пр.

„Хробачливї“ або „червивї“ яблока и грушки, якї иногда въ садахъ такъ часто стрѣчати, мѣстятъ въ собѣ такожъ усѣльницю мотылика, котру звичайно хибно называють „хробакомъ“ або „червомъ“ „червакомъ“. ЕСТЬ то Овощникъ ябловець (*der Apfelwickler, die Obstmade, Carpocapsa pomonella*) мотыликъ розпятыи, $1\frac{1}{2}$ до 2 центиметровъ широкии, на крилахъ переднихъ сѣрый, зъ темнѣйшими поперечными чертками, а по кону тыльнѣмъ зъ оковатою плямою чорно-брунатною, золотасто обведеною (такъ званымъ свѣчадомъ або зеркальцемъ (*Spiegelfleck*)), на крилахъ задныхъ лоснячо брунатно-сѣрый. Лѣтає при кѣнци мая, въ червни и на початку липня. Самочка зносить червоनावї яйца поодинокю на неспѣлї овощѣ яблуней и грушь. Звичайно въ десять день вылягають ся маленькї усѣлки, котрї вверчууть ся въ яблоко або грушки ажъ до зернятника, головно бо живлять ся зернятами (насѣнемъ). Овощъ червивї бувають скорозрѣлї (сколозрї, скороспѣлї) и спадують зъ дерева передъ дозрѣвомъ здоровыхъ

Ябло-
вець

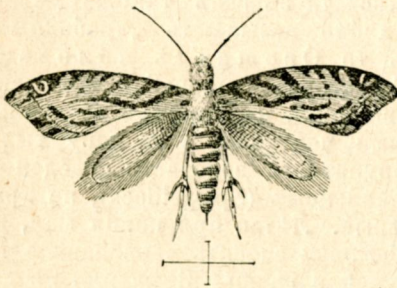
Яблонецъ.

а) Овощникъ яблонецъ, б) усѣльница выльзаяча зъ яблока точеного (червивого).

листа), на головѣ и раздѣленіи щитѣ карковомъ брунатна, на бородавочкахъ нѣжными волосками вкрита. Щобы запобѣчи надто сильному розмноженю сего шкодуна, належить запопадно збирати опавшій овощъ и зъ саду выносити. Червявыхъ овощѣвъ можъ спожитковати на кормъ для безрогъ.

Переважна часть мотыликѣвъ — то дробненькїи молѣ (Motten, Tineina), mezi котрыми декотрїи великїи шкодоробы. Молѣ одличають ся рѣжками щетинястими, крилами дуже узкими зъ довгою рясовиною, въ супочивку поземо уложенными або докола углаго тѣла оwinутыми. Усѣльницѣ роблять собѣ найчастѣйше зъ пряжи торбинки гей бы пѣхвочки, въ котрыхъ заедно сидять, носять ихъ зъ собою высунувши зъ нихъ передній кѣнець тѣла и въ нихъ тежъ переображуютъ ся.

Дуже шкодливою єсть дробненька Мѣль зерняна (die Kornmotte, Tinea granella). Розпята буде 11—13 міліметрѣвъ шириною, крила передній має бѣлаво-сивїи, брунатно и черно мрамористїи, задній одностайно сѣрїи. Сей дуже маленькїи мотыликѣ понищивъ, бувало, цѣлїи склады збѣжа. Лѣтає въ маю, червни и липни. Самочка кладє яйця на зерна жита и пшеиацѣ. Вылягліи усѣлки вриваютъ ся въ зерне выѣдаючи муку, такъ що лише сама плѣвъ лишає ся, а пряжею получаютъ кѣлька зеренъ для жарованя. Въ осени усѣлки вырослїи опряджуютъ ся и зимуютъ, а на весну слѣдующого року переображуютъ ся въ куклу, зъ котрой по кѣлканадєсяти дняхъ вылѣтає мотыликѣ. Усѣльница єсть кѣлканадєсять міліметрѣвъ довга, жовтаво бѣла, на головѣ и щитѣ

Мѣль зерняна.

Мѣль зерняна. Хрестикъ пѣдъ сподомъ означає величину природну: простопадна — довгѣсть тѣла, поперечка — досягъ криль розпятихъ.

карковѣмъ брунатна. Для запобѣгу шкоды належить склады збѣжа
именно въ червни и липни часто пересиповати и перевѣювати.
Такожь всякѣ шпаны и куты въ шпихлѣрѣ замазувати глиною,
щобы тымъ способомъ не давати выгѣдного пристановища для
усѣльницѣ зимуючихъ и мотыликѣвъ, котрѣ именно по кутикахъ
радо громадять ся.

По домахъ бувають еще двѣ моли дуже частыми а непожа-
даными гѣстями. Єсть то Мѣль кожущничка (die Pelzmotte, Ко-
Tinea pelionella) и Мѣль серетѣнничка (die Tapetenmotte, жуш-
Tinea tapetiella). Перва жовтава, зъ польскомъ шовковымъ, на кры-
лахъ переднихъ звичайно зъ одною або двома темнѣйшими точ-
ками въ серединѣ, жовтою головою и сѣрыми крилами задными.
Пялить 12—15 міліметрѣвъ. Серетѣнничка троха бѣльша, розпя-
лена держить 15—18 міліметрѣвъ, має голову бѣлу, крила пе-
реднѣ въ насадѣ чернѣ, въ части вершковѣй жовтаво-бѣлѣ зъ жов-
тавыми плямками, крила заднѣ бѣдо попелястѣ. Лѣтають именно
въ червни и въ липни, поодинокю такожь и вчаснѣйше. Обѣ сѣ
молѣ суть дуже шкодливі, бо нищать футра або одѣжу вовняну.
Не одинѣ недбалѣй не заглядавшѣй лѣтомъ до шафы вжачнувъ
ся въ осени обзираючи свое футро, фракъ и другѣ рѣчи вовнянѣ.
Усѣлки моли обѣдвають волосъ футра до голои шкѣры, а сукню
вовняне такъ дѣрвлять, що просто одѣжу хотъ выкинь. Шкодниці
сѣ живутъ въ рурковатыхъ торбинкахъ, гей бы въ похѣвкахъ,
котрѣ собѣ ладять зъ огрызенихъ кусничкѣвъ рѣчей, на ко-
трыхъ живутъ. Въ тыхъ торбинкахъ зимують и доперва на весну
куклять ся. Найлѣпшимъ способомъ обезпечити ся передъ тыми
молями єсть въ лѣтѣ часто перетрѣювати рѣчи. При трѣпаню
выпадутъ торбинки зъ усѣльницами и легко дадутъ ся знищити.
Впрочѣмъ молѣ сторонять ся вѣдъ сильныхъ вониць. Можъ про
тоє ихъ вѣдстрашити камфорою, терпентиною, порошокомъ на ко-
махи (Insectenpulver), квасомъ карбольшымъ и пр. Дуже довѣднѣй
середникъ: кѣлька пацеровыхъ пакетикѣвъ (3 центиметры довгихъ
а 2 центиметры широкихъ) зъ нафталіною (Naphthalin купуєсь въ
аптецѣ) пришивлює ся до рѣчей хоронимыхъ, а певно жадна мѣль
ихъ не рушитъ. Футра або рѣчи вовнянѣ въ полотно зашитѣ суть
такожь безпечнѣ передъ молями.

Менше шкѣдными суть: Плосина темножилка (die
dunkelrippige Kummelschabe, Depressaria nervosa), котрой усѣльницѣ
нищать иногды кмнѣ въ городахъ. На деревахъ овоцныхъ въ
опрядѣ межѣ галузками мовь бы шатро рознятѣмъ часто находять
ся усѣлки Ротячки шатринки (die Schnauzenmotte, Hupo-
nomenta padella) и др. Въ лѣсахъ, садахъ, на поляхъ и сѣножа-
тахъ живе еще рѣжнородна, дробна и непоказна чадъ молева,
о якѣй тутъ лише згадуємъ, бо подрѣбне єи описанє пересягало-бѣ
границѣ предлежаючѣй праці опрѣдленѣ.

Хотъ межѣ мотылями єсть спора часть господарству чоловѣка
шкодливыхъ, то прецѣ не належить забувати, що и тѣ комахи
не сотворенѣ безъ цѣли. Служать вони многымъ иншимъ звѣрятамъ
за кормъ, а хотъ тутъ и тамъ нищать рѣстню, то зновъ спинаючи

надто буйный розрѣстъ ростиць удержують потрібну рѣвновагу въ великій ладни природы. Звычайне се явище, що коли въ якій сторонѣ комахи надто розмножать ся, такъ являють ся тогды численнѣйше вороги-нищитель тыхъ комахъ, якъ рѣжнї птиць, ятруны, плѣсни и др. А чловѣкъ запобѣгаючи сильному розродови комахъ для своихъ самолюбныхъ цѣлей и самъ тутъ, хоть звычайно не придумуючись, причиняєсь по своимъ силамъ до привороту рѣвноваги. Такъ застановляючись глубше, приходимо до пѣзнаня, що всѣ творы природы рѣжними дорогами и рѣжними способами заедно дѣлають для удержаня стрѣйной цѣлости.

Станіславѣвъ, въ липни 1890.

ЗАМѢТНІІ РУСИНЫ.

1. Иванъ Котляревскій (стор. 5) — се славный нашъ писатель, що ще на початку сего столѣтя зладивъ чистою, народною мовою великій поетичнїй твѣръ пѣдъ заг. „Енеїда“, — та написавъ звану повеюды „Наталку Полтавку“ и „Москаля Чарѣвника“. Зъ ученыхъ письменникѣвъ вѣнъ першїй зачавъ писати чистою, народною мовою, длятого его уважають творцемъ новои добы літературы украинско-русков. Родивъ ся въ Полтавѣ (въ лѣвобережнѣй Украинѣ) 29. серпня 1769 р., а умеръ 29. жовтня 1838 р. Бувъ середного росту, плечистый и сильный. Лице его було вельми миле, хочъ являло слѣды колишньої вѣспы; чорнї очи горѣли живымъ огнемъ, а уста складались часто до любого усмѣху. Се бувъ типъ справдешного Украинця, що вызначувавъ ся вѣдачою поетичною. Хоча бувъ нежонатый до смерти, то дививъ ся весело на свѣтъ божїй. У себе дома живъ вельми скромно и поки бувъ здоровъ, приймавъ лишъ невеличкїй кружокъ приятелѣвъ. Взагалѣ уважано его мужемъ ученымъ, що нѣсь свѣтло науки мѣжъ товаришѣвъ письменныхъ и мѣжъ людѣ неграмотныхъ. Люблячи щиро сѣльскїй людъ, скидавъ вѣнъ часто панске убранє и одягавъ ся въ народну одєжу; вѣдтакъ ишовъ на вечерницѣ або на досвѣтки, щобъ лѣпше пѣзнати, що думаютъ закрѣпошенї селяне. — Головнымъ творомъ И. Котляревского єсть „Вергілієва Енеїда на украинську мову перелицьована“. Вѣнъ зладивъ єъ въ 6 частяхъ. Придержуючись историчной подѣѣ Енеїды Вергілевои, Котляревскїй представивъ у формѣ жартобливѣй суспѣльно-національный побутъ Украйны пѣсля зруйнованя Запорожской Сѣчи. Енеїдою бажавъ вѣнъ здвигнути земляковъ изъ упадку морального и побудити перевертнѣвъ, щобъ полюбили покниену вѣтчину. „Енеїда“ єсть творомъ високой стѣйности літературной, и незвычайно популярна на Украинѣ, де рѣкъ-рѣчно розходить ся

тысячами. — Творы „Наталка Полтавка“ и „Москаль Чарбвникъ“, котрїй выставляе и нашъ рускій театръ, суть знанїи и въ Галичинѣ. Особливо на сценѣ подобае ся „Наталка Полтавка“, позаякъ въ нѣй зъявляє ся вѣрна характеристика суспѣльного побуту на Украинѣ. Въ оперетцѣ „Москаль Чарбвникъ“ скривае ся мабуть та провѣдна гадка, що Украину старае ся подолѣти культура московска, що однако се змаганє не вдѣе нѣчого, бо Украина придержуе ся вѣрно рѣднихъ святощѣвъ. — Заслуги Ив. Котляревского великїи. Вѣнъ першїй украинске слово народне, чисте, ясне якъ слюза, у люде вивѣвъ, свѣту показавъ: вѣнъ першїй на украинскої сценѣ впровадивъ живыхъ людей, живу рѣчь, вѣнъ бѣдныхъ погордженихъ дѣтей Украины вивѣвъ зъ темной безоднїи на ясный свѣтъ. Ёго живуча пѣсня, не голосна, але щира и сердечна, до нынѣ ще не втеряла ключа до люцкихъ сердець, до нынѣ вмѣе выкликувати изъ душъ нашихъ смѣхъ и слюзы... Цѣла наша Украина зъ великимъ поважанємъ споминае Котляревского, и у каждого освѣченого Русина память его свята и вѣчна. Дороге его имя заховане буде на завѣгды въ памяти народнїи, якъ пѣсня народна, котра не вмирае нѣколи.

2. Григорїй Квѣтка Основяненко (стор. 9). Нема у насъ, на Украинѣ-Руси, певно анѣ одной освѣченой людини, що-бъ не читала „Маруся“. Та ледви усѣ зъ тыхъ, що читали зъ плачемъ „Марусю“, бачили портретъ славного ея автора — Григорїя Квѣтки-Основяненка. Отсе мы и подаємо его обличе на стор. 9., та скажемо де-кѣлька слѣвъ про него. Вѣнъ родивъ ся на Украинѣ недалеко Харкова въ селѣ Основѣ, котре було его дѣдичтвомъ, 18. падолїста р. 1778. Вѣдъ своего села Основа вѣнъ называвъ себе Основяненкомъ. Рѣдъ его бувъ славный и богатый. Въ дѣточїихъ лѣтахъ тяжко хорувавъ на жовны, и зъ той причины збѣвѣмъ ослѣпъ. Въ тяжкѣй розпуцѣ везе его мати до чудотворного образу Пречистой въ Озерянскїй монастырь и зъ слюзами въ очахъ молитъ ся о свою дитину, чтобы не остала на вѣки калѣкою. И стало ся такє правдиве чудо, що вѣнъ той годины прозрѣвъ, и вертаючи назадъ вже бачивъ свѣтъ божїи. Дѣзнавши на собѣ такого правдивого чуда, вѣнъ такъ загорѣвъ цѣлою душею своею для службы божой, що коли пѣдрѣсѣ — просивъ родичѣвъ, чтобы его благословили на черця. Але вони, хочъ дуже побожнїи, здержували его вѣдъ сего, и тѣлько позваляли ему учити ся у черцѣвъ та читати всякїи набожнїи книжки. Якъ ему було 15 лѣтъ, то его записали до царекѣи гвардїи, де збѣставъ капітаномъ; але за кѣлька лѣтъ увѣльнили его вѣдъ вѣйска, и призначили до цивильной службы, де остававъ до р. 1796; вѣдтакъ зробили его полковникомъ, але вѣнъ не маючи цѣлкомъ охоты до вѣйска, выпросивъ ся изъ службы, и таки вступивъ до монастыря за послушника та бувъ тамъ 4 роки; опѣсля потягнуло его зъ монастырскѣи самотности межи свѣи народѣ, и вѣнъ осѣвъ дома въ своѣмъ селѣ Основѣ. Коли въ Харковѣ заложено р. 1804 университетъ, вѣнъ бравъ участь въ літературныхъ дѣлахъ помагаючи при выдаваню часописи „Украинскїй Вѣстникъ“. Квѣтка писавъ

зразу по московски. Ажъ по 1830. роцѣ починає ся єго дѣяль-
нѣсть на поли украинской літературы. Въ р. 1834. вийшовъ
„Шельменко наймитъ“, р. 1836 „Сватанє на Гонча-
рѣвцѣ“, — обѣ комедіѣ, котрі ваші люде вже неразъ бачили
въ рускыхъ театрахъ. За комедіями пѣшли и повѣсти. Въ Гали-
чинѣ найдѣше знаній єго „Маруся“, — „Перекотиполе“ — „Коно-
топська вѣдьма“, — „Мертвецкій великдень“, — „Салдацькій па-
третъ“, — „Сердешна Оксана“, — „Добре роби, добре буде“ и
„Козырѣ-Дѣвка“. Всѣ єго повѣсти суть такъ гарні, такъ живі,
шо якъ тѣлько разъ ихъ перечитаєшь, хоче ся ще по кѣлька ра-
зѣвъ читати. Въ нихъ тѣлько гумору, шо и бери ся за черево,
смѣй ся, а читаючи зновъ „Марусю“ тяжко дочитати єѣ безъ
слѣзъ. Украинна-Русь величає єго однимъ зъ першихъ повѣстепи-
сателѣвъ. Зъ Украини дѣйшовъ слухъ за єго повѣсти ажъ до насъ,
и вѣдъ тогдѣ стали въ нашій такъ спольщеній Галичинѣ появ-
ляти ся рускій писателѣ, зъ котрыхъ згадаємо Маркіяна Пашке-
вича, Миколу Устияновича, Антона Могильницкого и вишихъ, ко-
трі розбудили нашу втогдѣ сплячу Галицку Русь. — Квѣтка по-
меръ въ Харковѣ р. 1843. въ лѣтѣ 8. сернія. Вѣнъ въ своихъ по-
вѣстяхъ показавъ свѣтови, шо нашъ мужикъ то не дикунъ, не
простакъ, але благородный, высокій твѣрѣ божій, шо красою сво-
єи душѣ може свѣтити другимъ народамъ, Вѣнъ такъ розбравъ
єго душу, єго всѣ чувства, якъ той анатомъ розбирає тѣло чо-
ловѣка и показує въ нѣмъ найменші жилки и нервы, якъ той
хемікъ, шо розбирає яке тѣло на єго складові части. Вѣнъ не
писавъ, можна сказати, але малювавъ украинско-руске житє такъ
вѣрно, такъ щиро, шо читаючи єго письма, душа чоловіка роз-
пливає ся любовию для того народу ворогами такъ дуже уносѣд-
женого та зненавидженого.

3. Володимиръ Бонифатієвичъ Антоновичъ (стор. 15.) ро-
дивъ ся на кїївскій землѣ р. 1834. Скінчивши університетъ, за-
разъ почавъ працювати въ 1-ій кїївскій гїмназіи яко кандидатъ
на учителя латинской мовы, а небавомъ (р. 1862) и яко учитель
исторіѣ въ кїївскій войсковій гїмназіи. Въ р. 1870 ставъ доцен-
томъ університету, а вѣдтакъ докторомъ и професоромъ исторіѣ,
котру тамъ выкладає и доси. Антоновичъ родомъ шляхтичъ поль-
скій, сынъ ополяченыхъ колись Русинѣвъ, вѣдрѣкъ ся Польщѣ и
ставъ Украинцемъ, опираючись на тѣи засадѣ, шо Поляки шля-
хтичѣ, котрі живуть на Украинѣ-Руси, мають передъ собою два
выходы: або перебрати ся на польску землю заселену народомъ
польскимъ, або лывивши ся мѣжъ Русинами, покохати той на-
рѣдъ, середъ котрого вони живуть, переняти ся интересами єго,
вернути ся назадъ до той національности, якои колись вѣдцурали
ся ихъ предки, та запопадливою працею и любовию пѣсля можли-
сти спокуювати те лихо, шо ихъ предки заподѣяли украинско-
рускому народови. Антоновичъ приставъ до першого виходу. Пра-
цювати для Украины-Руси поставивъ собѣ остаточною метою и вѣдъ
ней не тѣлько не вѣдрѣкъ ся за довгій вѣкъ своєи праалецѣ, нѣ
разу, нѣ въ чѣмъ не змыливъ їй. Сєго року обходимо 30-лѣтній

ювілей его праць для України-Руси. За сей часъ Антоновичъ вславивъ себе на цѣлый свѣтъ яко науковий письменникъ, историкъ и археологъ. Яко професоръ виховавъ вѣнъ цѣле поколѣнне ученикѣвъ, що вѣдоміи яко професори або письменники; богато зъ его ученикѣвъ (якъ Дашкевичъ, Голубовскій въ Кієвѣ, — Багалій въ Харковѣ, — Линниченко въ Москвѣ, — Любовичъ, Ромашкевичъ въ Варшавѣ и т. и.) є вже такожъ професорамъ університету. Що до науковихъ праць Антоновича по археології и исторії України, то хто жъ не знає ихъ зъ освѣченихъ людей, а особливо зъ освѣченихъ Русинѣвъ! Заслуги его, яко ученого археолога, етнографа и историка добре оцѣненіи вже самимъ выборомъ его рѣзными науковими товариствами на свои — де дѣйсвіи, де поважаніи товаришѣ. Для насъ має вѣнъ особливо ті незвичайні заслуги, що его треба вважати батькомъ археології и документальной исторії України-Руси. До Антоновича археології не було, були лишень випадковіи находки; исторія України-Руси зновъ складала ся звичайно на лѣтописяхъ и въ бѣльшости переказувала лишень иншими словами лѣтописніи оповѣданя и лѣтописніи помылки. Антоновичъ одже розпочинає рядъ историчныхъ праць [якъ „Исторія Литвы“ (надрукована въ перекладѣ на нашу мову въ VI-омъ томѣ Руской историчной Бібліотеки Ол. Барвѣнського), „Гайдамаччина“, — „Остатніи часы козацтва на правѣмъ боцѣ Дитѣра и т. и.] на основѣ архивныхъ документѣвъ, котріи розбирає критично. Исторію України пѣзнали люде не тѣлько зъ творѣвъ писаныхъ, але и зъ устъ Антоновича; вѣнъ першій и доси єдиний професоръ въ Кієвѣ, та здаєть ся и на цѣлѣй України-Руси, що почавъ читати зъ катедры исторію України; вѣнъ познаємивъ вперше своихъ ученикѣвъ зъ исторією Галичини вѣдъ часѣвъ найдавнѣйшихъ до часу нашего вѣдродженя національного,

За тіи усе єго заслуги Украина-Русь давно признала его своимъ найлѣвшимъ, щиримъ и певнымъ сыномъ. Въ признанію его великихъ заслугъ для нашої народности сегорбчійи загальній збори товариства „Просвѣта“ въ Коломиѣ именовали его почеснымъ членомъ. Обходячи его 30-лѣтній ювілей, бажаємо ему довгого вѣку и доброго здоровля на користь и славу України-Руси и науки. Мы певніи, що того бажає ему и заплакана наша Мати.

4. **Марко Кропивницькій** (стор. 28). Украина выдала великого артиста драматичного, Марка Кропивницкого, который есть справдѣ нашою славою и пыхою. Вѣнъ побачивъ свѣтъ божій 1841. р. въ селѣ Жеванѣвцѣ, херсонской губерніи. Коли скѣпивъ науку въ гімназіі, то вчивъ ся вѣдтакъ на исторично-філологичномъ видѣлѣ кієвского університету. Опѣсля пѣшовъ на урядову службу въ мѣстѣ Бобринци, херсонской губерніи, и ставъ тамъ споружувати аматорскій выставки театральній на сценѣ тамошного клубу. Въ Бобринци бувъ вѣнъ секретаремъ мѣйской рады. Вѣдтакъ бувъ урядовцемъ въ Єлисаветградѣ Херсонской губерніи, а въ 1871 р. вѣддавъ себе цѣлкомъ театрови. Въ-перше дебютовавъ вѣнъ на великѣй сценѣ въ Одессѣ. Небавомъ опѣсля знаный нашъ

патріотъ покійный адвокатъ д-ръ Вол. Ганкевичъ звѣдавъ Україну и пѣзнавшисъ зъ Кропивницькимъ спонукавъ его, гостювати въ Галичинѣ въ руско-народнѣмъ театрѣ, що стоявъ тогдѣ підъ дирекцію Теофілѣ Романовичѣвною. Кропивницькій згодивъ ся и прибувъ до Галичини. Побувши вѣдтакъ 4—5 мѣсяцѣвъ въ Галичинѣ, Кропивницькій вернувъ ся на Україну. Въ 1880 р. засновавъ вѣнъ въ Харьковѣ свою труппу театральну, котра опѣсля объѣздила бѣльшій мѣста Украины. Коли-жь Михайло Старицкій засновавъ свой театръ, то Кропивницькій бувъ тутъ режисеромъ (1882), але по двохъ рокахъ вѣддѣливъ ся вѣнъ вѣдъ Старицкого и засновавъ вѣнъ свою труппу театральну. Въ 1887 р. приѣхавъ вѣнъ зъ сею труппою до Петербурга и зъєднавъ собѣ такую славу, що московскій газеты признали Кропивницького артистомъ лѣпшимъ вѣдъ акторѣвъ сцены імператорскою. Теперъ директоръ Кропивницькій объѣздить зъ своимъ товариствомъ, (якъ и передше, рѣзні бѣльшій и меншій мѣста Украины, а часами завертає до Петербурга и Москвы. — Літературну дѣяльність почавъ въ 1863 р. Доси написавъ чимало творѣвъ драматичныхъ, зъ котрыхъ важнѣйшій: „Гли тай або-жь павукъ“ (драма въ 4 дѣяхъ), — „Дай серцю волю, заведе у неволю“ (драма въ 5 дѣяхъ), — „Зайди-голова“ (драма въ 5 дѣяхъ), — „Доки сонце зѣйде, роса очи выѣсть“ (драма въ 5 дѣяхъ), — „Двѣ семѣѣ“ (драма въ 4 дѣяхъ), — „Чмиръ“ (комедія въ 4 дѣяхъ), — „Вусы“ (комедія въ 5 дѣяхъ), — „Невольникъ“ (драматичній картины въ 5 вѣдмѣнахъ), — „Пошились у дурнѣ“ (шутка-оперетка въ 3 дѣяхъ), — „Лихо не кожному лихо, инчому й таланъ“ (трагікомічний етюдъ въ 1 дѣи), — „По ревизіи“ (драматичный етюдъ въ 1 дѣи), — „Помирлись“ (жартъ въ 1 дѣи), — „За сиротою и Богъ зъ калитою“ (жартъ въ 1 дѣи) — и т. п. — Марко Кропивницькій єсть славнымъ на весь свѣтъ артистомъ драматичнымъ, а окрѣмъ сего визначнымъ нашимъ літератомъ. Єму головно треба дяковати за розвѣй українскихъ театрѣвъ въ Росіи — вѣнъ є ихъ неначе батькомъ. Уся Украина-Русь споглядає зъ гордощами на славного и широкого своего сына Марка Кропивницького, и бажає щобъ вѣнъ ще довгій, довгій лѣта мѣгъ працювати для украинскою Мельпомены!...

5. Иванъ Гриневецкій (Стор. 31). Довголѣтный знаменитый режисеръ артистъ и директоръ руско-народного театру, умеръ 25 л. сѣчня р. 1889 въ Перемышли. Наша сцена потерпѣла страшный ударъ, наша штука велику, невѣджаловану страту. Покійный уже вѣдъ двохъ лѣтъ бувъ недужій на спаралізоване въ горлѣ. Перебувши якийсь часъ на клініцѣ въ Краковѣ, выйшовъ зъ вѣдтамъ здоровимъ, але цѣлый выгядъ его показувавъ, що житѣ его — то тѣлько блимане лямпы, котра небавомъ погасне. Покійный немовъ не знавъ того, и не тѣлько ревно займавъ ся, якъ передъ недугою, дѣлами театру, але и задумавъ подружити ся въ сѣмъ роцѣ. Смерть перетяла всѣ нитки его думокъ и надѣй скорше, анѣжь вѣнъ надѣявъ ся. Померъ въ 39 роцѣ житя. Въ нѣмъ було все, що становить чоловічка, а разомъ артиста, бувъ темпераментъ,

була жива кровь въ жилахъ, було живе прямованне все впередь, все дальше. Яко артистъ вызначувавъ ся покійный особливо въ роляхъ т. зв. характеристичныхъ: пильно и уважно студювавъ свои роль, увзглядняючи при тѣмъ гру иншихъ знаменитыхъ артистівъ (на пр. Кропивницкого); ѣздивъ за тымъ также особно и на Украину. Яко режисеръ и директоръ (артистичный) пильно и совѣстно дбавъ о доббрѣ штукъ и силъ и о вѣдповѣдну выставу штукъ на сценѣ. На нашѣй сценѣ выступивъ вперше вже зъ початкомъ 70-ыхъ рокѣвъ. — Покійный зступивъ зъ тяжкого боевища тернистого житя не яко звычайный способный акторъ, а яко справдѣшний горячий патріотъ и чоловікъ идеѣ, котрый душу и сердце, цѣле свое здоровле и жите поклавъ на жертвеннику рѣдной штуки. Не для зарѣбку и не для славы, а зъ широго, горячого патріотичного посвященя трудивъ ся вѣкъ для народной штуки; его тверда рука поставила святыню той штуки на такѣмъ степені розвитку, до якого вона безъ него не дѣйшла-бъ середь пануючихъ тяжкихъ обставинъ. Була се душа шира, сердце отверте и повне любви до Украины-Руси, бувъ се чоловікъ високого артистичного знаня и образованя, бувъ се керманичъ, якого не такъ скоро зможе мати наша сцена. Имя покійного запише исторія рѣдной штуки незатертыма золотыма буквами.

6. Д-ръ Олександръ Огоновскій (Стор. 37.) есть младшимъ братомъ д-ра Омеляна Огоновского, доволѣтного и вельми заслуженого головы товариства „Просвѣта“. Вѣкъ есть професоромъ права въ львѣвскѣмъ университетѣ, де належить до найзнаменитшихъ и найбѣльше ученыхъ професорѣвъ того университета. Писавъ учені росправы и книжки въ рускѣй и нѣмецкѣй мовѣ, котры и по за границями нашего краю придбали ему славу. Ще въ молодѣмъ вѣцѣ ставъ докторомъ фѣлзофѣй и правъ. Теперь має около 40 лѣтъ. Вѣкъ есть головою нашего политичного товариства „Народна Рада у Львовѣ“; крѣмъ того належить до вѣсѣхъ народныхъ товариствъ рускихъ. Передъ 6 роками стававъ на вѣчу народнѣмъ въ Долинѣ и мавъ тамъ знамениту бесѣду о нашихъ конституційныхъ правахъ и нашихъ потребахъ. Передъ трома роками ѣздивъ зъ славнымъ нашимъ посломъ Романчукомъ до Вѣднѣ и тамъ мѣнѣстрамъ Тафому и Гавчови предлагавъ кривды и потребности Русинѣвъ. Передъ семи роками, и зновъ тамтого року, Русины повѣтѣвъ Долинского и Рогатынского хотѣли vybrати его собѣ на своего посла въ краевѣмъ соймѣ, але противники Русинѣвъ тай самі Микиты Хрунѣ не допустили до того. Шкода того велика, бо д-ръ Олександръ Огоновскій станувъ бы певне межѣ найпершими рускими послами, а прѣтѣмъ самі противники нашѣ мусѣли бы его поважати.

7. Левъ Трещакѣвскій (Стор. 41.). Мало хто може знае, що гадку до заснованя „Народного Дому“ у Львовѣ подавъ священникъ зъ Рудна, покійный Левъ Трещакѣвскій. Вѣкъ то поставивъ на 93. засѣданю Головной Рады руской, 3 (15) червня 1849, внесоць, щобы у Львовѣ збудовати „Дѣмъ народный“. Сей горячий патріотъ рускій говоривъ неразъ, що у нашего народу есть велика сила,

що у него суть міліони. Проте в'ривъ в'нъ, що той нарѣдъ здвигне собѣ свѣй дѣмъ въ колишній столиці руского князя Льва. Засновкомъ до потрібного капіталу мали послужити ті грошѣ, що остались зъ народного фестиву, котрый вѣдбувъ ся 3. (15.) мая. По думцѣ Трешакѣвского „Дѣмъ народный“ помѣстивъ бы въ собѣ бурсу, печатню, Матицю, книгарню, бібліотеку зъ музеями, касиво и салю для народныхъ зборѣвъ. На томъ засѣданю „Рады“ сказавъ в'нъ, що въ „Дѣмъ народнѣмъ“ будуть помѣщатись убогі талановиті хлопцѣ, выбраві по цѣлѣмъ рускѣмъ краю. „Намъ бо тра рускихъ пастырѣвъ, урядникѣвъ, губернаторѣвъ, генералѣвъ, лѣкарѣвъ, художникѣвъ и ремѣсникѣвъ зъ вѣдличійшими таланами. Тымъ способомъ можь-бы зъ часомъ мѣсто Львѣвъ зрушити, если бы ті хлопцѣ потѣмъ тутъ яко горожане осѣли. Ёще помѣстять въ собѣ той дѣмъ 4 таблѣцѣ мрамурові на схѣдъ, захѣдъ, полудне и пѣвночѣ поставлѣві, що приймутъ имена чесныхъ мужѣвъ, шѣ для имени руского и терпѣли и робили, на пр. Хмельницкого. Котляревского и т. и.“ Зъ просьбою о помѣчь для здвигненя „Дому Народного“ Трешакѣвскій звертавъ ся до Грекѣвъ, до Папы римского, до Французѣвъ, Полякѣвъ, Голендрѣвъ, Англичанъ, Шведѣвъ, Москалѣвъ, Американъ и Нѣмцѣвъ. Ті патриотичні слова убогого руского священника стали поломямъ, що загрѣло землякѣвъ до складокъ въ цѣлі збудованя святинѣ народнои. И збудовано „Народный Дѣмъ“, а имя того, що подавъ гадку, стало мѣжь галицкими Русинами у вдячній памяти.

8. Исидоръ Винницкій (Стор. 56.) родивъ ся 21 сѣчня 1840 въ Пѣжневѣ. Університетскій науки покѣнчивъ у Львѣвъ р. 1863. Часъ університетскихъ студій Ис. Винницкого визначивъ ся першимъ рускимъ національнымъ рухомъ мѣжь академічною молодѣжею, котрый то рухъ плекала такъ звана „Руска Громада“, до котрой и в'нъ привалежавъ. Въ домѣ пок. Корнила Сушкевича сходила ся тогдѣшна руска молодѣжь львѣвска и загрѣвала ся творами Шевченка, котрій переписувала, до першихъ обявѣвъ руского жиятя національного, якъ: славного першого балю руского и немеше славного першого аматорского представлення театрального у Львѣвъ. Розпочавши 1863 р. службу у львѣвскѣмъ судѣ краєвѣмъ, перейшовъ Винницкій 1867. року на Буковину, де й пробувъ зъ коротенькою тѣлько перервою (яко судовый актуаръ въ Мельвици) вже чверть столѣтя, а то яко авскултантъ суду въ Чернівцяхъ (1864—1867), яко адъюнктъ при пов. судѣ въ Сторожинци (1868—1875), яко повѣтовый судья въ Заставній (1875—1882), а вѣдъ 1882. року до нынѣ яко радця цивільного суду краєвого въ Чернівцяхъ. Зъ его приходомъ настало мало-помало въ Черновецкихъ товариствахъ рускихъ нове жияте. Повага и розвага, свѣтлѣсть и рѣшучѣсть радцѣ Винницкого подпомагала чимъ разъ то бѣльше руску справу на Буковинѣ, а небаромъ не збулось й одно дѣло безъ его рады-порады; ба каждый ширый Русинъ поглядавъ чимъ разъ то бѣльше на радцю Винницкого, яко на природного проводника буковинскихъ Русинѣвъ; вѣдтакъ чимъ разъ то бѣльше горнулись Русины около него неначе около того сильного дуба, що то его Богъ

посадивъ мѣжь меншія деревця для ихъ охорони. Черновецка громада руска не подійме нынѣ нѣякого кроку не порадившись изъ своимъ радцею. Великія заслуги положивъ вѣнъ мѣжь вишимъ такожь около тов. „Рускій дѣмъ народный“ въ Чернівцяхъ, котрого головою єсть вѣнъ вѣдъ р. 1887. Подъ его проводомъ здѣйствилось давнє горяче бажанє буковинскихъ Русинѣвъ мати свою власну хату. Радцѣ Винницкому належить головно приспати, що на сю цѣль вилынули жертвы и вѣдъ ѣсбѣ, котрѣ передъ тымъ стояли оддалѣкъ рускои національной дѣяльности. Єсть надѣя, що дальшому старому радцѣ Винницкого удасть ся довершити розпочате вельми труднє дѣло и поставити отсю буковинску твердию рускости на сильныхъ подвалинахъ, котрыхъ бы и численнїя вороги нашї порушити не могли.

9. Василь Шкриблякъ (Стор. 58) найстаршїй сынъ славного штукаря рѣзбара Юрка, родивъ ся 7. сѣчня 1856 р. въ осередку Гуцульщины, въ громадѣ Яворовѣ коло Косова, де живє и доси. Гѣдно перенявъ вѣнъ ремѣсло своего батька: въ его робѣтѣ богато артвзму, бо вѣнъ бѣльше терпеливый, нѣжь иншї его браты, такожь рѣзбарѣ. А гарнї тѣ его выробы. Диви ся на нихъ и не надивись ся, такъ все гарно та до ладу повкладано. Чи палица, чи хрестъ, чи кружокъ, або барилочка або и скринька, все має такъ гарну форму а такъ богато на кождѣмъ усякихъ хрестикѣвъ, що заразъ пѣзнаєшь, що се робота Русина. Поля помѣжь хрѣстами або лише повырѣзблужави або повыкладанї зъ мосяжного дрогу кривульками. Помѣжь жированє и рѣзбленє пышаєсь гладка, гарна и симетрично уложена нѣбы стяжечка кривулька. По краяхъ взорѣвъ поукладуванї чорнї очка, а помѣжь ними въ другѣмъ рядку мосяжнїя цяточки. Але нема въ насъ тои силы все то словами описати. Его выробы суть въ музею гр. Дѣдушницкого у Львовѣ (де може ихъ кождїй оглядати), въ „Гуцульскѣй Спѣлцѣ“ въ Коломыѣ, а навѣтъ у Вѣднѣ въ Музею цѣсарскѣмъ и въ Празѣ въ музею Напаретка. До найкрасшихъ робѣтъ, якї выконавъ до теперъ Василь, належать: столикъ, котрый дано въ подарку архикнягинѣ Стефанїѣ въ Краковѣ 1887 р., кружокъ, на якѣмъ подано архикнязєви Рудольфови при повитаню у Львовѣ тогожь року хлѣбъ и єблѣ; скринька, котру подарувавъ п. Вол. Федоровичъ пок. арх. Рудольфови зъ фотографїями краєвидѣвъ и типѣвъ людей нашего краю. Въ 1888 р. зладивъ для судѣвъ зъ Коломыѣ п. Танчакѣвского гарнїй великїй кружокъ зъ словами Шевченка: „Обнїміте брати мої найменшого брата!“ — а до того 6 килїшкѣвъ зъ кедрины. Въ 1889 р. зладивъ для своего добродѣя проф. Шухевича у Львовѣ — щирымъ заходомъ котрого одержавъ зъ фондѣвъ выдѣлу краєвого добру токарню и вѣдповѣдне начинє до неѣ — вельми гарну палицю. Она богацтвомъ артистичныхъ взорѣвъ на сливовѣмъ деревѣ, выкладанѣмъ бляхою мосяжною, цинковою, дровцками и т. и., перевысшає усѣ дотепершнїя того рода роботы. Про иншї рѣчи годѣ згадувати, бо ихъ и такъ богато и такъ порозкиданї по свѣтѣ, що хотѣвши про кожду писати, треба богато и часу и паперу заняти. На жалѣ не вмѣє вѣнъ писати [якъ не-

будь всё свой выробы вже вѣдь кѣлькохъ лѣтъ значить буквами В. Ш], черезъ що письмо на его выробахъ найгѣрше представляеться, и хочъ теперѣшний учитель яворѣвскій хотѣвъ его безинтересовно навчити читати и писати, не хоче ся учить, звиняючись, що вже старый до письма и що до школы далеко, а що найважнѣйше нема часу, бо въ сѣ тяжкѣ часы треба тяжко працювати, чтобы жити. Грунту у него всего до 4 морга, але на его головѣ ще матѣрь и малолѣтна сестра. Досѣ вѣнъ не женивъ ся.

СМѢШНЕ.

Мама: „Доню, я вже тобѣ неразъ говорила: для дѣвчины некрасно хлопцямъ такъ въ очи лѣзти!“ — Доня: „Матусенько, ей Богу не буду, якъ тѣлько за мужъ выйду.“

Вона: „Якъ называе ся сей гарный молодець?“ — Вѣнъ: „Называе ся... ахъ, заразъ... Такъ сидитъ менѣ на языкѣ...“ — Вона: „То покажи языкъ, бо я... дуже цѣкава!“

Гриць: „Яка рѣзница межѣ вдовицею а дѣвчиною?“ — Проць: „Одно — вапно гашене, — друге не гашене.“

Судья до обжалованого: „Слухай, чоловіче, ты въ недѣлю свою жѣнку тяжко побивъ! Що ты на те скажешь?“ — Обжалованый: „Та прошу, найяснѣйшого суду, въ будный день анѣ я, анѣ вона не маємо часу.“

Панъ до слуги: „По що тобѣ вѣдавати ся? Хиба-жъ тобѣ зле у мене? Чи роблю тобѣ яку кривду, чи може хлѣба жалую?“ — Дѣвчина: „Е! прошу пана, егомость въ церквѣ повѣдали, що грѣшный чоловікъ не жие лишъ самымъ хлѣбомъ.“

Гѣсть: „Жалую дуже, що не зайшовъ я до вашей гостинницѣ передъ тыжнемъ.“ — Господарь (урадованный): „Вашъ жалъ робить менѣ велику честь. Зволѣтъ однакъ сказати, яка есть его причина?“ — Гѣсть: „Бо те мясо, котре вы менѣ теперь подали, було, здаеь, якъ разъ тогдѣ свѣже...“

Иванъ: „Гей гей, Матвѣю, и ты не стыдаешъ ся ходити въ такѣй подертѣй дѣравѣй опанчи?“ — Матвѣй: „Нѣ!“ Иванъ: „А то чому?“ — Матвѣй: „Бо то не моя, а лишъ пожичена!“

А: „Вчера лучилась менѣ нещасна пригода. Моѣй жѣнцѣ пѣдчасъ проходу упало въ очи зерно пѣску и я мусѣвъ взывати ажъ лѣкаря, щобы его выинявъ. Цѣла та исторія коштувала мене 5 злр.“ —
 Б: „А менѣ лучилось ще гѣрше, бо моѣй жѣнцѣ упала въ очи сукня на склеповѣй выставѣ а тая исторія коштувала мене 50 злр.“

Панѣ до слуги: „Нѣ, то тяжко буде вже выдержати довше: що три днѣ инший у тебе суджений — що ты думаешь собѣ, дѣвчино?“ —
 Слуга: „Думаю, прошу панѣ, що въ тѣмъ нема нѣчо дивного, бо у насъ такий поганый харчъ, що жаденъ не може довше выдержати.“

Тѣтка до маленькои Катрусѣ: „Ты знаешь? Бузько при-
 нѣсъ тобѣ нынѣ маленького братчика... Хочешь видѣти его?“ — Ка-
 труся: „Нѣ, я не хочу видѣти братчика... Я хочу видѣти — бузька!“

Иванъ: „Слухай, коли ты въ день властиво вѣдпочиваешь?“ —
 Петро: „Вона звичайно по обѣдѣ спить годину.“ — Иванъ:
 „Хто?“ — Петро: „Ну, моя жѣнка!“ — Иванъ: „А хто-жь тебе
 пытае про жѣнку? Я пытаю, коли ты вѣдпочиваешь?“ — Петро:
 „Та розумѣе ся: якъ вона спить, то я тѣлько й маю вѣдпочинку.“

Вѣнъ: „Я розумѣю панно Олю, вашу нерѣшучѣсть. Вы маєте 16
 лѣтъ а я 50. Але-жь зате зновъ зважте, що зъ убожества увѣйдете въ
 достатки...“ — Вона: „Охъ, Боже милый! Въ достатки... то правда,
 але-жь вашъ вѣкъ! Кобы то вамъ замѣсть 50 було бодай 80...“

Данило: „И чому-жь, Ганю, не можешь выйти за мене? Що?
 Хиба не любишь мене?“ — Ганя: „Зовсѣмъ нѣ! Я люблю тебе цѣ-
 лымъ сердцемъ, але выйду за Петра, бо его я люблю ще бѣльше цѣ-
 лымъ сердцемъ...“

Парашка: „А що вы, сусѣдо, въ бѣлый день вылежуетесь въ
 перинахъ? Чи може хорѣ?“ — Гапка: „Нѣ, не хора, але мушу ле-
 жати въ лѣжку.“ — Парашка: „Та чому-жь се, мѣй Боже?“ —
 Гапка: „Бо бы чоловѣкъ перину заставивъ у жида.“

Въ тыждень по весѣлю. Жѣнка: „А ты де зѣбравъ ся?“ —
 Чоловѣкъ: „Мушу выйти конечно; маю пильне дѣло, треба конче
 побачитись менѣ зъ моимъ давнымъ знакомымъ“. — Жѣнка: „Твоѣй
 знакомый е у насъ; непотрѣбно тобѣ выходити зъ дому на вечѣръ.“ —
 Чоловѣкъ: „Де? що? якъ?“ — Жѣнка: „Въ коморѣ твой давнѣй
 знакомѣ, еи пиво и вино; я ихъ запросила, щобъ побачивъ ся зъ ними
 не выходячи зъ дому.“

Молода жѣнка: „Думаю, що ты не на те женив ся зѣ мною, щобы я була тобѣ за кухарку!“ — Чоловѣкъ: „Певно, що нѣ, бо бувъ бы взявъ собѣ за жѣнку таку, що вмѣе лѣпше варити.“

Микола: „Ой Иване, Иване, кобы то вже разъ стати наймитови та господаремъ!“ — Иванъ: „Игій на тебе, а то зъ якои раціѣ запахло тобѣ такъ господарскимъ хлѣбомъ?“ — Микола: „Найбѣльше зъ той, що якъ господарь вне ся, то кажуть все, що слабый, а якъ наймитъ слабый, то кажуть, що внивъ ся...“

Жебракъ: „Панѣ, дайте милостиню — Христа ради!“ — Панѣ: „Чи не соромно тобѣ жебрати? Молодой и здоровый чоловѣкъ! Возьми ся лучше до работы!“ — Жебракъ: „Ой, добродѣйко — хто-жь мене возьме до работы? Та-жь я глухо-нѣмый!“ — Панѣ: „А, то зновъ що иншого. На-жь тобѣ шѣстака, я не могла того вѣдъ разу знати!“

Пяный. Було мѣсячно. Пяный выйшовъ зъ коршмы и справивъ ся до дому. На дорозѣ побачивъ тѣнь телеграфичныхъ стовпѣвъ и переступаючи еѣ уважно каже: „О, страшна буря мусѣла бути сеи ночи, коли тѣлько стовпѣвъ на дорогу повалила!“

Стрѣлецъ стрѣливъ въ зайца, та трафивъ въ куропатву. „Се треба собѣ добре затымити!“ — каже самъ до себе; — „наколи чоловѣкъ хоче куропатву убити, то потребуе лише въ зайца стрѣлити.“

Чоловѣкъ: „Якъ гадаешъ, Марѣйко! не зарѣзали бы мы ве-прика на наше срѣбне весѣле?“ — Жѣнка: „Але прошу я тебе, що тому бѣдна свинка винна, що мы передъ 25 роками побрали ся?!“

Учитель до газды: „На вашѣй сѣножати було-бы добре садъ заложити.“ — Газда: „А менѣ старому, що зъ него буде за хосенъ?“ — Учитель: „Та вамъ нѣ, але вашимъ потомкамъ.“ — Газда: „Що потомкамъ! а вони роблять що коли для мене?“

„Куме, а дивѣть ся по Вы, що я за „повѣншоване“ дѣставъ: хтось приславъ менѣ неоплаченный листъ; я отворяю, а въ нѣмъ стоить, що я остатный пняюга, братъ мѣй злодюга, моя жѣнка жебрачка, а донька простачка. Не догадуйте ся, кумцю, хто бы то такий збыточникъ бувъ?“ — Кумъ: „Та хто-жь бы то бувъ? чужий певне що се не зробивъ, але лишь такий, що Васъ добре знае.“

Панска дитина: „Мамо, а то чого стала карита? — Мама: „Треба сынку, рогатку платити“. — Дитина: „А хто платитъ ро-

гатку, якъ порожна карита їде? — Мама: „Не знаю, сынку, боя въ порожній каритѣ ще нїколи не їхала.“

Пожаданий станъ. Чоловѣкъ до жїнки подивляючи Днїпровї пороги: „Ну и що-жъ ты кажешъ на тї пороги?“ — Жїнка: „Я подивляючи ту величъ справдї втратила мову“... Чоловѣкъ (швидко): „Може-бъ мы де ту хатинку збудували та осїли...“

Приємне порученє. Купецъ до женщины купуючої слюбный воаль: „Сю матерїю, ласкава панї, могу поручити на слюбный воаль особливо длятого, що его можете бѣльше разбѣвъ уживати.“

Сила волѣ Дїдусъ до внука-студента: „Щобъ ты тѣлько мавъ силу волѣ, то певно пѣшовъ бы на передь!“ — Внукъ: „На се не могу жалуватись. Осъ бачите, дїдусю: доси пивъ я двѣ склянки пива, а докладаючи великой силы волѣ, допровадивъ до сего, що теперъ легенько и скоренько выпиваю десять..“

Майоръ до жовнїра: „А знаєте плывати?“ — „Знаю, прошу пана.“ — „А де училисте ся?“ — „У водѣ, прошу пана майора.“

Баба (жебрачка); „Ей Боже. Боже, кобы-то я вже разъ до неба дѣсталася!“ — „А я до коршмы!“ — каже друга — „Ге, яка ты, любко, розумна, ты-бы все щось лїпшого хотїла.“

Чоловѣкъ: „Жїнко, посоли-но ты сей борщъ, бо такой недобрый, що ну!“ — „Бѣйся Бога, чоловїче, таже я у него цїлу жменю соли вкинула.“ — „Ага, ажъ теперъ я знаю, чому вѣнъ такой недобрый!“

Купецъ до господаря: „Сего року красна вамъ бараболя уродилася.“ — Таже воно правда, що красна, але бѣда, що нема нї дїбной, нї гнилой, та нема що свинямъ дати їсти.

Окомонъ почисливъ своихъ робѣтникѣвъ, и коли зауважавъ, що двохъ бракує, крикнувъ: „Я вже виджу зновъ двохъ шибеникѣвъ, що ихъ тутки нема!“

Вѣйтъ: „Панове громада, будьте но трохи тихо, бо я вже шїсть скаргъ залагодивъ и зъ жадной нї слова не розумївъ!“

Ученикъ хляпнувъ чорниломъ на зошитъ и сказавъ до учителя: „Прошу пана учителя, я зробивъ „свинку“. — Учитель поучивъ школяря, що то не каже ся „свинка“, але пляма зъ чорнила. — Въ кôлька двѣвъ потôмъ не було того школяря въ школѣ, а коли вôнъ на другій день зновъ появивъ ся, запытавъ ся его учитель, зъ якои причины вôнъ въ школѣ не бувъ. На то школяръ вôдповѣвъ: „Прошу пана учителя, вчера у насъ рѣзали пляму зъ чорнила“ та я не мôгъ прийти.

„Куме, а чого-бы мы напилися: вина чи горѣвки?“ — „А я знаю?— хйба одного и другого“.

Комôриникъ: Пане господарю, чи ваша груба завсѣгды такъ грѣе, що я вôдъ досвѣтка палю и зубами вôдъ студени кланцаю?“ — Господарь: „Але де тамъ, лише въ зимѣ“.

Господарь до слуги: Знаешь прецѣнь, що брехня есть грѣхомъ. Скажи-жь менѣ правду, о чомъ ты мыслишь, коли ты не пьяный?

Слуга: Якъ маю сказати щиру правду, то мыслю тôлько, якъ бы ся ушити.

Челядникъ: „Пане майстеръ, нема у васъ для мене работы?“

Майстеръ: Говорѣть, я самъ не маю що робити.“

Чел.: „Але, пане майстеръ, не гадайте, що я, хто знае, якои великой работы шукаю: Я такой, що и найменшою задоволяю ся“.

„А що приятелю, якъ тобѣ поводити ся въ новôмъ супружествѣ?— вже буде можна до тебе загостити?“ — „О; еще нѣ любчику! бо моя жѣнка ще тебе не забула.“

Вѣкъ житя звѣрятъ въ образкахъ.

Одинъ нѣмецкій маляръ намалювавъ на образѣ людске жите въ ось якихъ образкахъ:

Женскій рôдъ.	Мужескій рôдъ.
10 лѣтъ курятко	10 лѣтъ телятко
20 „ голубятко	20 „ цапъ
30 „ сорока	30 „ быкъ
40 „ пава	40 „ левъ
50 „ курка	50 „ лисъ
60 „ гуска	60 „ вовкъ
70 „ половикъ	70 „ песъ
80 „ сова	80 „ кôтъ
90 „ лиликъ	90 „ осель
100 „ голова клюватого звѣра.	100 „ волова голова (черепъ).